

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Silvo Grčar

Analiza varnostnih razmer v Makedoniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Silvo Grčar

Mentor: doc. dr. Iztok Prezelj

Analiza varnostnih razmer v Makedoniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvala:

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Iztoku Prezlju za strokovno pomoč, podporo in usmeritve pri nastajanju diplomskega dela.

ANALIZA VARNOSTNIH RAZMER V MAKEDONIJI

Makedonija leži v nemirni regiji jugovzhodnega Balkana. Njene splošne značilnosti so periferna geostrateška lega, reliefna zaprtost, etnična heterogenost prebivalstva, nezadostna razvitost nacionalnovarnostnega sistema in gospodarska zaostalost. Makedonija je v specifičnem varnostnem položaju. Varnostne razmere v državi so predmet večdimenzionalne analize in niso samo notranji problem. V analizo je vključen tudi regionalni varnostni položaj. Spremembe in izzivi v zunanjih varnostnih razmerah imajo neposredne implikacije na notranje varnostne razmere. Velja tudi obratno. Ob morebitni zaostritvi notranjih varnostnih razmer se lahko zamaje tudi regionalna stabilnost. Notranje varnostne razmere v Makedoniji so manj stabilne od regionalnih. Državo ogrožajo izzivi, ki jih s seboj prinašata globalizacija in tranzicija. Makedonija meji na Kosovo, ki pomeni temeljni varnostni problem v regiji. Poleg tega se zdi, da makedonska država v regiji velja za umetno tvorbo. Makedonija je v varnostnem vakuumu, v katerem mora ohranjati svojo nacionalno identiteto v odnosih s sosednjimi državami ter vzdrževati varnostno ravnotežje med največjima etničnima skupinama v državi. Zanesljivo zagotovilo varnosti Makedoncev pomeni članstvo v zvezi Nato, ki pa se je znova odmaknilo za nedoločen čas.

KLJUČNE BESEDE: Makedonija, varnost, etnični odnosi, organizirani kriminal

ANALYSIS OF SECURITY SITUATION IN MACEDONIA

Macedonia is located in turbulent region of southeast Balkans. General characteristics of Macedonia are peripher geostrategic location, closed relief, ethnic heterogeneity, undeveloped nacional security system and economic backwardness. Macedonia is currently in specific security situation. Security situation in state is analyzed with multidimensional approach. Security conditions in Macedonia are not just internal problem. In analysis is included regional security situation as well. Changes and chalenges in foreign security situation have direct implication on internal security situation. On the other hand. In the case of crisis in internal affairs could be regional security at risk as well. Internal security situation is less stable than regional. Republic of Macedonia face chalenges coming with the process of globalisation and transition. Macedonia border on Kosovo, which present primary security problem in region. It seems that Macedonia is an artificial formation in region. Macedonia is floating in security vacuum where it struggle for national identity in relations with neighbouring states and maintain security balance between two biggest entities in country. The only assurance of security for Macedonians is to became a member state of Nato, but this option was removed for indefinite time in the future.

KEY WORDS: Macedonia, security, ethnic relations, organized criminal

KAZALO

1 UVOD	7
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	8
2.1 Opredelitev predmeta preučevanja	8
2.2 Cilji preučevanja	9
2.3 Metode preučevanja	9
2.4 Hipoteze	10
2.5 Opredelitev temeljnih pojmov	11
3 ZGODOVINA IN POVEZAVE S SODOBNO VARNOSTJO MAKEDONIJE	13
4 SPLOŠNE VARNOSTNE RAZMERE V MAKEDONIJI	17
5 NOTRANJE VARNOSTNE RAZMERE	21
5.1 Politične razmere	21
5.2 Socialno-ekonomske razmere	25
5.3 Etnični odnosi	31
5.4 Paravojaške skupine in druge oborožene formacije	39
5.4.1 Osvobodilna vojska Kosova	40
5.4.2 Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB).....	44
5.4.3 Narodnoosvobodilna vojska.....	46
5.4.4 Garda carja Lazarja.....	49
5.4.5 Albanska narodna armada.....	50
5.4.6 Makedonski radikalizem.....	52
5.5 Organizirani kriminal	55
5.6 Terorizem	61
5.6.1 Srbski državni terorizem in Kosovo.....	65
5.6.2 Terorizem v Makedoniji	67
5.7 Državna meja in varnostne implikacije	69
6 REGIONALNE VARNOSTNE RAZMERE	74
6.1 Zunanja politika	76
6.2 Odnosi s sosednjimi državami	77
6.2.1 Odnosi z Albanijo	78
6.2.2 Odnosi z Bolgarijo	79
6.2.3 Odnosi z Grčijo	80
6.2.4 Odnosi s Srbijo	81
6.2.5 Odnosi s Kosovom.....	83
7 ZAKLJUČEK	85
8 LITERATURA	91

SEZNAM KRATIC

- ARM (*Armada Republike Makedonije*)
- ANA (*alb. Armata Kombëtare Shqiptare – AKSh, slov. Albanska narodna armada*)
- CEFTA (*angl. Central European Free Trade Association*)
- DUI (*alb. Demokratska Unija za Integracija – DUI, slov. Demokratska zveza za integracijo*)
- DPA (*mak. Demokratska Partija na Albancite*)
- EU (*slov. Evropska unija*)
- IFOR (*angl. Implementation Forces, slov. implementacijske sile enot zveze Nato v BiH*)
- JLA (*slov. Jugoslovanska ljudska armada*)
- KFOR (*angl. Kosovo Forces, slov. sile zveze Nato na Kosovu*)
- KZK (*alb. Trupat e Mbrojtjes e Kosovës, slov. Kosovski zaščitni korpus*)
- NATO (*angl. North Atlantic Treaty Organisation, slov. Organizacija severnoatlantskega zavezništva*)
- NOV (*alb. Ushtria Clirimitore Kombetare – UCK, slov. Narodnoosvobodilna vojska*)
- OVK (*alb. Ushtria Clirimtare e Kosoves – UCK, slov. Osvobodilna vojska Kosova*)
- OVPMB (*alb. Ushtria Clirimtare e Preseves, Medvegjes dhe Bujanovcit - UCPMB, slov. Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca*)
- OVSE (*slov. Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi*)
- RM (*slov. Republika Makedonija*)
- SDSM (*slov. Socialdemokratska stranka Makedonije*)
- SFOR (*angl. Stabilisation Forces, slov. stabilizacijske sile enot zveze Nato v BiH*)
- UNMIK (*angl. United Nations Mission in Kosovo, slov. misija Združenih narodov na Kosovu*)
- VMRO-DPMNE (*mak. Vnatresno-Makedonska Revolucionerna Organizacija - Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo, slov. makedonska revolucionarna stranka*)
- ZN (*slov. Združeni narodi*)
- ZDA (*slov. Združene države Amerike*)
- ZRJ (*slov. Zvezna republika Jugoslavija*)

1 UVOD

Za družboslovno raziskovanje, predvsem z vidika analize varnostnih razmer, je Balkan izredno privlačen. Ne samo, da so nam razmere na Balkanu bolj znane, Slovenija je bila pred razpadom ena od republik takratne Jugoslavije, ki je imela prevladujoč položaj na tem območju. Balkan je bil prizorišče vojn med različnimi antagonizmi. V vojnah na Balkanu je bil vselej navzoč nacionalni naboj, ki je pripomogel h gospodarski nerazvitosti ter k še bolj krvavim vojnám. Zaradi bližine in gospodarskih povezovanj so stabilne varnostne razmere na Balkanu tudi v interesu Slovenije. Slovenija z Makedonijo dobro sodeluje na obrambnem področju ob dejstvu, da Makedonija intenzivno preoblikuje svoje oborožene sile ob pričakovanju skorajšnjega povabila v članstvo v zvezi Nato. Makedonija je s svojo geostrateško lego in specifičnim varnostnim položajem v regiji zanimiva za družboslovno preučevanje. Tudi potem ko so Makedonci ustanovili svojo državo, se ta spopada s številnimi varnostno zanimivimi problemi. Zdi se, da se je težko obdobje za Makedonijo šele začelo. Vse od razglasitve neodvisnosti se Makedonci zavzemajo za ohranitev nacionalne identitete. Geografski položaj Makedonije ima pomembno geostrateško lego, saj leži na strateških prometnih smereh. Nastanek Makedonije na tem strateško pomembnem prometnem križišču pomeni oviro za ekonomsko povezovanje Srbije in Grčije. Za gospodarskim interesom Srbije, Grčije in Bolgarije se skrivata prikrita, a še nevarnejša pretencioznost in celo zanikanje obstoja makedonskega naroda. V boju za ohranitev nacionalne identitete je Makedonija premagala vrsto resnih preizkušenj. Za Makedonijo je značilna etnična heterogenost. Največji etnični entiteti so Albanci in slovanski Makedonci. V Makedoniji gre za večno iskanje ravnovesja med albanskim gibanjem za politične pravice in makedonskim bojem za ohranitev države. Makedonija je v specifičnem varnostnem položaju. Notranje razklana se je prisiljena spopadati s sodobnimi oblikami ogrožanja varnosti. Zapletenost varnostnih razmer se množi z vzajemnim odnosom med notranjo in zunanjo varnostjo. Nemirno regionalno okolje še zaostčuje varnostne razmere. Največji aktualni varnostni problem v ožji regiji je Kosovo. Dogajanje na Kosovu lahko izrazito poslabša varnostne razmere v Makedoniji. V letu po razglasitvi neodvisnosti se je pokazalo, da je samostojnost Kosova prispevala k razelektritvi varnostnega ozračja v regiji. Ni izključeno, da bo delitev Kosova ohranila dokaj trden status quo v regiji. Delitev Kosova na srbski in albanski del bi utegnila voditi v fragmentacijo regije, s čimer bo vnovič destabiliziran varnostni položaj v širši regiji. Varnostno tveganje za Makedonijo pomeni tudi gibanje za združitev vseh Albancev v Veliki Albaniji. Makedonija meni, da je članstvo v zvezi Nato zagotovilo za ohranitev stabilnih varnostnih razmer. Grčija je vložila veto na povabilo Makedonije v članstvo, kar bi utegnilo v Makedoniji ob

nadaljevanju zavlačevanja procesa pridruževanja zvezi Nato znova sprožiti nezadovoljstvo med makedonskimi Albanci, ki od makedonske vladne koalicije pričakujejo izpolnitev njenih obljub. Makedonija je država v tranziciji. Država se spopada z varnostnimi izzivi, ki so značilni za vse mlade države v tranziciji. Makedonija je bila na številnih preizkušnjah. Kmalu po razglasitvi neodvisnosti je Grčija uvedla gospodarsko blokado proti Makedoniji, ki je bila prisiljena iskati nove trge. Makedonski Albanci so aktivno blokirali poskuse popisovanja in referendumov v režiji makedonske vladne garniture. Makedoniji je kljub vojni na Kosovu ob pomoči mednarodne skupnosti uspelo preprečiti, da bi se spopadi razširili tudi v Makedonijo. Zaostrovanje odnosov med Albanci in Makedonci je državo pripeljalo na rob državljanske vojne. Zdaj ko je Makedonija doživela neuspeh ob skorajšnjem povabilu v zvezo Nato, pa se na notranjepolitičnem prizorišču znova zaostrojuje spopadi med največjimi albanskimi političnimi strankami v boju za oblast.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta preučevanja

Predmet preučevanja diplomskega dela je analiza varnostnih razmer v Makedoniji. Preučevanje varnostnih razmer sem razčlenil v štiri poglavja, v katerih sem natančneje analiziral področja, ki vzajemno in elementarno določajo varnostne razmere v Makedoniji in ožji regiji. Temeljna vsebinska poglavja mojega preučevanja so: *Zgodovina in povezave s sodobno varnostjo Makedonije*, *Splošne varnostne razmere v Makedoniji*, *Notranje varnostne razmere*, *Regionalne varnostne razmere in Zaključek*.

V prvem poglavju analize so predstavljene nekatere temeljne zgodovinske povezave s sodobno varnostjo Makedonije. V analizi moramo upoštevati tudi vpliv zgodovinske dimenzije na varnostne razmere v tej državi. Sodobna Makedonija ima za seboj dolgo obdobje iskanja nacionalne identitete. Zdaj ima težave z ohranitvijo nacionalne identitete. Zdi se, da je Makedonija umetna tvorba, v kateri je bilo makedonsko ozemlje od nekdaj jabolko spora med državami. Te danes bolj ali manj prikrito izvajajo asimilacijske pritiske na makedonske manjšine in pretendirajo na makedonsko ozemlje. Zgodovinski vidik je zato nujni del analize varnostnih razmer v Makedoniji.

Pod vplivom širjenja globalnega ogrožanja varnosti tudi v Makedoniji ni mogoče govoriti o zagotavljanju varnosti zgolj z vidika obrambe pred vojaškim ogrožanjem. Makedonija si želi zagotoviti varnost v okviru evroatlantskih varnostnih organizacij. Poglavje kot del analize varnostnih razmer na podlagi preučevanj temeljnih obrambnostrateških dokumentov

predstavlja poglede in stališča Makedonije na zagotavljanje lastne varnosti. V tem okviru sem v poglavje *Splošne varnostne razmere* vključil tudi aktualne grožnje varnosti, kot jih vidijo Makedonci.

Osrednji del analize varnostnih razmer v Makedoniji je poglavje *Notranje varnostne razmere*. Na notranje varnostne razmere vplivajo različni dejavniki. V tem delu analize sem se osredotočil na skupino tistih dejavnikov, ki imajo prav zdaj najbolj negativen vpliv na notranje varnostne razmere, in sicer politične razmere, socialno-ekonomske razmere, etnični odnosi, paravojaške in druge oborožene formacije, organizirani kriminal, terorizem in nadzor državne meje. Te dejavnike sem analiziral v posebnih podpoglavjih.

V poglavju *Regionalne varnostne razmere* sem analiziral varnostne razmere v ožji regiji. Analiza regionalnih varnostnih razmer je potrebna zaradi posebnega geostrateškega položaja Makedonije, v katerem gre za vzajemno razmerje med notranjimi in regionalnimi razmerami. Makedonija je izrazit primer, v katerem spremembe v notranjih varnostnih razmerah neposredno vplivajo na občutljive regionalne varnostne razmere in obratno.

V poglavju *Zaključek* so predstavljeni zaključki analize varnostnih razmer v Makedoniji in preverjanje postavljenih hipotez.

2.2 Cilji preučevanja

Z analizo varnostnih razmer v Makedoniji sem si postavil te cilje:

- a) preučiti specifičen varnostni položaj Makedonije v regionalnem okolju,
- b) analizirati elementarne dejavnike večplastnih varnostnih razmer v Makedoniji in ugotoviti njihovo povezanost oziroma soodvisnost,
- c) postaviti Makedonijo v zgodovinski kontekst in poiskati povezanost zgodovinskih dejstev s sodobno varnostjo,
- č) podati splošno oceno varnostnih razmer v Makedoniji in ožji regiji.

2.3 Metode preučevanja

Analiza varnostnih razmer v Makedoniji je nastajala daljše časovno obdobje. Po eni strani je daljši čas otežil analizo, ker so se varnostne razmere v državi in predvsem v ožji regiji hitro spreminjale. Po drugi strani pa je daljše časovno obdobje, v katerem je nastajala analiza, omogočilo oblikovanje kvalitetnejših in celovitejših sklepov. Še pred dokončanjem analize so bile v Makedoniji lokalne, predsedniške in predčasne parlamentarne volitve. Izoblikovana je bila nova vlada, potem ko Makedonija ni bila povabljena v članstvo zaradi grškega veta. Kosovo, ki je največji varnostni problem v regiji, je razglasilo samostojnost. Zaradi novih

dejstev sem v analizi lahko postavil celovitejše sklepe in poskušal napovedati smernice na področju varnostnih razmer v Makedoniji. Če ne bi počakal na razplet najaktualnejšega varnostnega vprašanja v regiji, bi utegnila drugačna odločitev ob skorajšnji razglasitvi statusa Kosova osiromašiti vsebino diplomskega dela. Tako sem v analizi lažje sprejel celovitejše ugotovitve in odprl smernice za prihodnje analize varnostne problematike v Makedoniji. Struktura analize tega diplomskega dela predstavlja posamezne dimenzije, ki določajo in vplivajo na varnostni položaj v državi. Elementarne dimenzije so bile predmet delne analize. Zaključke delnih analiz pa sem združil v splošne sklepe, s katerimi sem potrdil oziroma zavrnil postavljene hipoteze. Združevanje delnih analiz prispeva h kvalitetnejši predstavitvi večplastnosti varnostne problematike v Makedoniji in opozarja na širino obravnavanega področja, ki je predmet te analize.

Za potrebe postavitve Makedonije v zgodovinski kontekst in analiziranje povezav nekaterih zgodovinskih dejstev sem uporabil *zgodovinskorazvojno* in *deskriptivno metodo*.

Dogajanje v Makedoniji in ožji regiji je bilo tako dinamično, da je bila dostopnost primarnih pisnih virov omejena. Pri analizi sem se opiral na *analizo primarnih pisnih virov*, kot so Ohridski sporazum, Ustava Republike Makedonije, Obrambna doktrina Makedonije, poročila organizacij s področja varnosti, vladni načrti in programi ter različne strokovne publikacije. Opiral sem se tudi na *analizo sekundarnih virov*, kot so spletne strani varnostnih organizacij ter elektronske objave časopisnih člankov. V neempiričnem raziskovanju varnostnih razmer v Makedoniji sem z *deskriptivno metodo* povezoval analizo posameznih dejavnikov, ki vplivajo na varnostne razmere v Makedoniji, in so predstavljeni v ločenih poglavjih. Z *deskriptivno metodo* sem povezoval tudi vzajemne vplive med notranjo in zunanjo varnostjo Makedonije.

Kronološka časovna metoda se v diplomskem delu izraža skozi vsebino posameznih poglavij kot rezultat dejstva, da je delo nastajalo v obdobju prelomnih družbenopolitičnih dogodkov v regiji.

2.4 Hipoteze

Hipoteza 1

Neodvisnost Kosova ugodno vpliva na regionalne varnostne razmere, vendar dolgoročno ne pomeni zagotovila za ohranitev stabilnih varnostnih razmer v Makedoniji.

Hipoteza 2

Če se je z nastankom kosovske države zmanjšala verjetnost zunanjega ogrožanja makedonske varnosti, predpostavljam, da se je povečala notranja ogroženost, izhajajoč iz specifičnega varnostnega položaja Makedonije, v katerem gre za izrazito povezanost organiziranega kriminala, korupcije državne administracije in albanskega upornišтва.

2.5 Opredelitev temeljnih pojmov

2.5.1 Varnost

Varnost lahko opredelimo kot položaj, v katerem je zagotovljen uravnotežen fizični, duhovni in duševni ter gmotni obstoj posameznika in družbene skupnosti v razmerju do drugih posameznikov, družbene skupnosti in države (Grizold 1999, 23). Varnost se nanaša tako na družbo/državo v celoti, tj. nacionalna varnost (notranja in zunanja varnost), kot tudi na mednarodno skupnost, pri kateri govorimo tudi o mednarodni varnosti (Grizold 1999, 24).

V sodobnem svetu se klasičnim virom ogrožanja pridružujejo nove grožnje za družbo, naravo in svet (Rotfeld v Grizold 1999, 9). Gre za grožnje, kot so gospodarske krize, etnični konflikti, množične migracije, mednarodni terorizem in globalno onesnaževanje okolja. Varnost ima torej univerzalno vsebino, ki se kaže v celovitosti prepletanja vseh področij (tj. gospodarskega, političnega, socialnega, ekološkega ipd.) (Grizold 1999, 9).

Na območju jugovzhodnega Balkana se poleg tradicionalnih vojaških ogrožanj pojavlja vedno več novih varnostnih izzivov. Vojna v nekdanji Jugoslaviji, nastanek novih držav z nerazvitimi nacionalnovarnostnimi sistemi in nestabilnimi demokracijami, migracijski tokovi ter globalizacija in tranzicija ustvarjajo ugodne razmere za razvoj novih groženj varnosti. V takšnih razmerah se ustvarjajo ugodni pogoji za pojav terorizma, trgovine s hladnim orožjem in mamili, prostitucije in mafije (Vukadinović 2002, 138–141).

Sodobno varnost moramo zagotavljati večdimenzionalno. Ne gre samo za zagotavljanje varnosti pred vojaškim ogrožanjem. V okvir ogrožanja varnosti uvrščamo tudi nevojaške oblike ogrožanja, kot je ogrožanje varnosti na področju politike, ekonomije, okolje varstva, kriminala, zdravstva ipd. Na kompleksno naravo sodobnega varnostnega okolja opozarja tudi Prezelj s prispevkom o opredelitvi koncepta kompleksnega ogrožanja varnosti (Prezelj 2002, 59-63).

2.5.2 Organizirani kriminal

Organizirani kriminal se pojavlja kot vzporedni sistem v nekem državnem sistemu. Označimo ga lahko kot družbo, ki kriminalno deluje zunaj nadzora oblasti in javnosti.

Kriminalna organizacija šteje veliko posameznikov kriminalcev, ki delujejo v slojevitih strukturah. Poglavitna cilja kriminala sta nadzor in dobiček.

Posebne kriminalne dejavnosti so predvsem preprodaja mamil in orožja, kraja umetnin in avtomobilov, tihotapljenje ljudi ter okoljski in finančni kriminal (Home Affairs Committee v Dobovšek 1997,30). Kriminal se širi preko meja držav, zato postaja transnacionalen. Dobički kriminalnih združb pomenijo vse večjo nevarnost za državo in družbo zaradi naložb v zakonito gospodarstvo, kar spodkopava temeljne družbene vrednote (Dobovšek 1997, 25).

Organizirani kriminal je tista oblika kriminala, pri katerem se dve osebi ali več oseb združi za izvrševanje kaznivih dejanj. Organizirani kriminal pogosto presega državne meje, zaradi česar mora policija sodelovati s tujimi policijskimi službami. Razbitje dobro organiziranih kriminalnih združb je težavno delo za policijo. Najnevarnejše so kriminalne združbe, organizirane po zgledu mafije. Pri tem gre za združevanje več oseb za trajnejše in organizirano izvrševanje kazenskih dejanj, namenjenih zagotovitvi trajnega vira dobrega zaslužka. Dobro organizirane kriminalne združbe se lahko primerjajo z velikimi gospodarskimi organizacijami, ki se ukvarjajo z množico različnih dejavnosti (Wikipedia 2009c).

2.5.3 Terorizem

Terorizem je vsako organizirano nasilno dejanje, ki je usmerjeno proti civilistom/civilnim ustanovam za politične ali/in gospodarske namene. Izvajajo ga nedržavne skupine ali države. Terorizem je po večini javno dejanje, saj hočejo teroristi s tem doseči čim večje število ljudi (ob pomoči sodobnih medijev, ki poročajo o takih incidentih) in tako vplivati na širše javno mnenje (Wikipedia 2009b).

Terorizem je mogoče opisati kot strategijo nasilja z namenom zastraševanja ciljne skupine določenega dela družbe (Bassiouni v Thackrah 2004, 66).

Tisto, kar razlikuje terorizem od vandalizma in nepolitičnega kriminala, je motivirano nasilje za doseg političnih ciljev (Crozier v Thackrah 2004, 67).

Temelj teroristične taktike je grožnja; terorizem je oblika gverilskega bojevanja. Temeljna taktika gverilskega bojevanja je udariti, zbežati, skriti, udariti. Gverilci se skrivajo v gorovju in na podeželju; teroristična taktika se izvaja tudi v urbanem okolju (Mallin v Thackrah 2004, 69).

Uporništvo je boj med vladno elito in nevladno skupino, ki ne priznava njene legitimnosti. V teorijah o političnem nasilju ločimo šest vrst uporniških gibanj. Separatistično uporniško gibanje zavrača obstoječo politično skupnost, katere kredibilni del je, in si prizadeva za

ustanovitev neodvisne organizacije (Thackrah 2004, 127–130). Uporniki si prizadevajo kar najučinkoviteje uporabiti politične tehnike in nasilje. Ljudska podpora uporniškemu gibanju je lahko aktivna ali pasivna. Uporništvo se lahko obravnava kot politični in ne vojaški fenomen. Uporniško gibanje v boju proti oblasti uporablja politično moč in nasilje, tudi terorizem, z namenom doseči politični cilj.

3 ZGODOVINA IN POVEZAVE S SODOBNO VARNOSTJO MAKEDONIJE

Območje sodobne makedonske države je samo del velike antične Makedonije. Naselitveno območje današnje Makedonije obsega le del makedonske pokrajine iz obdobja antične Grčije, preostala dva dela velike zgodovinske pokrajine sta danes pod Grčijo in Bolgarijo. Današnji Makedonci so potomci slovanskih ljudstev, ki so balkanski polotok poseljevali v 6. in 7. stoletju. Plemenska razpršenost je vplivala na šibko državotvornost Slovanov. Slovanska Makedonija je nastajala v okolici Soluna, kjer so se slovanska ljudstva mešala z ostanki staroselcev Grkov, Romanov, Bolgarov in predniki Albancev. Slovanskim plemenom se je uspelo obdržati na območju med Šar planino na severu, Solunskim zalivom na jugu, Pindskim gorstvom na zahodu in Rodopi na vzhodu, tj. na območju, ki je še iz rimskega obdobja ohranilo staro pokrajinsko ime Makedonija. To ime so Slovani pozneje prevzeli za svoje etnično ime. Na jugovzhodnem Balkanu so se do konca 8. stoletja izoblikovale tri samostojne države, in sicer Hrvaška, Srbija in Bolgarija. Samuel je ob koncu 10. stoletja ustvaril makedonsko državo. Država je leta 1018 razpadla zaradi obnovljene bizantinske moči, a je pomembno prispevala k zgodovinskemu spominu Makedoncev. V vojnah Bolgarov proti Bizancu so se poslabšale življenjske razmere makedonskih Slovanov. Bolgarija in Grčija slovanskemu državotvorju nista nikdar pripisovali posebnega pomena. V boju za politično prednost, s pooblastilom carigrajskega patriarha, je bizantinski dvor podprl začetek pokristjanjevanja Slovanov. Makedonski Slovani so svojo etničnost ohranjali tudi s slovanskim bogoslužjem. V 14. stoletju so Turki prodrli globoko na Balkanski polotok. Preseljevanje ljudstev in turška oblast sta v Makedoniji pustila močan pečat. Turška zasedba je imela v preobratu politične zgodovine tri daljnosežne posledice, in sicer je ustavila helenizacijo, zamrznila je rivalstva novih držav glede Makedonije in onemogočila razvoj makedonske samostojnosti. Poznejši propad turškega cesarstva je bil za Makedonijo zapleten in nekoliko odložen. Poleg rivalstva med Grčijo, Bolgarijo in Srbijo je položaj zapletlo vmešavanje velikih sil, ki so si želele pridobiti del razpadlega turškega cesarstva. Rusija je želela povečati svoj vpliv v Sredozemlju. Tem prizadevanjem so nasprotovale evropske sile. Položaj se je zapletel do te mere, da je še jasneje izpostavil vprašanje Makedonije in zaostрил

odnose med nastajajočimi balkanskimi državami. Makedonci so se v strahu pred Turki umaknili proti severu, medtem ko so muslimanski Albanci naselili opustela območja, kjer so ostali do danes. Težavne razmere so prisilile Makedonce k selitvi v mesta, kjer se je iz trgovcev in obrtnikov začela razvijati makedonska buržoazija in z njo proces makedonskega nacionalnega prebujanja, ki se je izražal z zahtevami po cerkveni in šolski samoupravi. Po sanstefanskem miru (1878), sklenjenem po zmagi nad Turki, je Bolgarija dobila največji del Makedonije, medtem ko evropske države niso priznavale vsebine teh dogovorov. Tudi berlinski kongres ni ustavil nastajajočega intenzivnega rivalstva med Grčijo, Srbijo in Bolgarijo. Makedonija je pomenila največje nerešeno vprašanje med državami. Po berlinskem kongresu so oblasti sosednjih držav povečale svoje delovanje v Makedoniji, ker so računale na osvojitve dela makedonskega ozemlja. V tem obdobju so znani propagandno delovanje bolgarske eksarhije, društva sv. Save ter aktivnosti grške vlade in trgovcev, ki so med makedonskim prebivalstvom širili grško pismenost. Leta 1893 je bilo v Solunu ustanovljeno narodno gibanje VMRO (*Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija*), namenjeno ustanovitvi samostojne Makedonije. Leta 1903 je bila pod vodstvom organizacije VMRO izvedena ilindenska vstaja, katere cilj je bila popolna osvoboditev makedonskega naroda izpod turške oblasti. Čeprav je Kruševska republika obstajala le deset dni, so dogodki vodili v vojno napoved krščanskih držav Turčiji in izgon Turkov z evropskega kontinenta ter v osvoboditev Makedoncev izpod več kot 500 let trajajoče turške oblasti (Klemenčič 2003, 91–110). Makedonsko ozemlje je bilo vedno razdeljeno med močnejše sosede. Srbija, Bolgarija in Grčija so menile, da je makedonsko ozemlje nepravilno razdeljeno. Če primerjamo ocene nacionalne strukture prebivalstva Makedonije, kot so jih med letoma 1889 in 1904 navajale Srbija, Grčija in Bolgarija, ugotovimo, da nobena izmed držav ni priznavala obstoja Makedoncev, medtem ko so vse navajale nerealno veliko število grškega, srbskega oziroma bolgarskega prebivalstva v Makedoniji, torej prebivalstva svoje nacionalnosti. Tajni sporazum o vojni proti Turčiji je sicer podpirala Rusija, vendar tudi z namenom urediti spor med Srbijo in Bolgarijo glede Makedonije. V prvi balkanski vojni oktobra 1912 so Črna gora, Srbija, Bolgarija in Grčija napovedale vojno Turčiji. V tej vojni je Turčija izgubila vsa ozemlja na Balkanu. Nepravilno razdeljen plen med državami zmagovalkami je znova zapletel dogajanje na Balkanu. Ker je Avstro-Ogrska Srbiji preprečila dostop do Jadranskega morja z ustanovitvijo Albanije, je Srbija zahtevala v nadomestilo makedonsko ozemlje, kar je bil povod za drugo balkansko vojno. Srbija si je priključila dele Albanije, v katerih Srbov tako rekoč ni bilo. Srbija v prvi balkanski vojni ni dobila izhoda na morje, a je zasedla dele ozemlja, ki naj bi po sporazumu pripadalo Bolgariji. V obrambi osvojenega ozemlja so se povezale Srbija, Grčija in Črna gora. Bolgarija je začela drugo balkansko vojno konec junija

1913. Pozneje se je Srbiji, Črni gori in Grčiji pridružila še Romunija. Ker je bilo jasno, da je obstoj Bolgarije ogrožen, je bilo pod pritiskom velikih sil 30. julija 1913 podpisano premirje, na podlagi katerega je Bolgarija izgubila del osvojenega ozemlja (Švajncer 1998, 314).

Po drugi balkanski vojni je bilo makedonsko poselitveno ozemlje razdeljeno med Srbijo (Vardarska Makedonija), Bolgarijo (Pirinska Makedonija) in Grčijo (Egejska Makedonija). Položaj Makedoncev se ni spremenil niti po prvi svetovni vojni. S podpisom mirovne pogodbe med takratno Kraljevino SHS in Bolgarijo leta 1919 v Neuillyju je bilo rešeno predvsem vprašanje meje med državama. Vardarska Makedonija je po prvi svetovni vojni skupaj s Srbijo prešla v Jugoslavijo. Makedonija je bila razdeljena med tri balkanske države. Razdeljeno makedonsko prebivalstvo je bilo izpostavljeno potujčevanju in pritiskom (Južnič 1992). Po ustanovitvi Kraljevine SHS so jugoslovanske oblasti začele utrjevati vpliv v makedonski pokrajini. Čeprav se je Jugoslavija z mednarodno pogodbo zavezala spoštovati manjšine je jugoslovanska oblast menila, da je Vardarska Makedonija del Srbije, makedonski jezik pa le eno od narečij srbskega jezika.

Med drugo svetovno vojno so se v Bolgariji okrepile težnje po osvojitvi Vardarske Makedonije. Bolgarija je aprila 1941 sodelovala pri napadu na Jugoslavijo in okupirala večino jugoslovanske Makedonije in del južne Srbije. Po okupaciji Jugoslavije so Tetovo, Gostivar, Kidričevo, Struga in del Prespe pripadli Albaniji. Jugovzhodni del Makedonije so nemške okupacijske oblasti prepustile vazalski Srbiji, preostalo ozemlje pa je pripadlo Bolgariji. Velik vpliv na vračanje Makedonije v Jugoslavijo je imelo med drugo svetovno vojno jugoslovansko odporniško gibanje, ki je s svojim priznanjem makedonske nacionalne identitete v okviru države znotraj Jugoslavije pomenilo prvi pogoj za razvoj makedonske državnosti. Čeprav so Bolgari rešili prebivalstvo Makedonije pred srbskim hegemonizmom, pa so takoj začeli intenzivno bolgarizacijo prebivalstva. Območja, poseljena z albanskim prebivalstvom, so bila priključena Albaniji pod italijansko fašistično oblastjo. Osvobodilno gibanje pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije se je v Makedoniji začelo dokaj pozno, vendar je s svojim programom Makedoncem zagotovilo suverenost in enakopravnost v novi državi narodov Jugoslaviji (Južnič 1992). Na prvem zasedanju ASNOM-a (*mak. Antifašističko sobranie na narodnoto osvoboduvanje na Makedonija*) je bil utemeljen državnopravni položaj Makedonije kot enakopravne republike v povojni Jugoslaviji.

Po drugi svetovni vojni so si Makedonci, Turki, Albanci in pripadniki drugih narodov v Vardarski Makedoniji prizadevali za rešitev nacionalnega in socialnega vprašanja. Bolgarija je bila po koncu druge svetovne vojne proti uveljavljanju pravic makedonske manjšine v Bolgariji. Svoje nasprotovanje pa je še jasneje izrazila, potem ko je bila Jugoslavija vpletena v

spor s Sovjetsko zvezo. Kljub priznanju Makedoncev v okviru Jugoslavije pa ta ni mogla zaščititi makedonskih manjšin v Bolgariji in Grčiji, še posebno ne po končani državljanski vojni v Grčiji, v kateri je bila poražena narodnoosvobodilna armada ELAS, ki se ji je pridružilo slovansko prebivalstvo. Po drugi svetovni vojni so se znova pojavile težnje po federacijah, ki bi združevale vse Makedonce, vendar po zaostrenosti odnosov Jugoslavije z Albanijo in Bolgarijo to ni bilo uresničljivo. Makedonija je bila za Vojvodino narodno najbolj heterogeno območje v nekdanji Jugoslaviji. Do začetka 20. stoletja je imela z več kot dvema odstotkoma prebivalstva eno od najvišjih stopenj rasti prebivalstva v Evropi. Pri tem je zanimivo od leta 1961 stalno zmanjševanje večinskega makedonskega prebivalstva. Na zmanjševanje deleža makedonskega prebivalstva je vplivalo hitro povečevanje zlasti albanskega, romskega in muslimanskega prebivalstva. Albanci so danes najštevilnejša manjšina v Makedoniji. Zaradi nadpovprečne naravne rasti sta se delež in število Albancev v Makedoniji vztrajno povečevala. Na povečanje deleža Albancev v Makedoniji je vplivalo tudi preseljevanje teh iz Črne gore, južne Srbije in s Kosova, predvsem na območja Tetova, Skopja in Kumanova¹. Makedonska kulturna individualnost se je, kljub številnim oviram, vztrajno oblikovala. Leto dni po padcu Rankovića v povojni Jugoslaviji je Makedoncem uspelo ločiti makedonsko cerkev od beograjske in razglasiti njeno avtokefalnost, s čimer so poudarili svojo narodno identiteto (Klemenčič 2003)². Makedonci pišejo v cirilici, ki je podobna bolgarski in povezana s srbsko pisavo, iz katere so izpeljali abecedo z 31 črkami. Potem ko je dolgo nasprotovala pravici Makedoncev do rabe lastnega jezika, je Bolgarija leta 1999 uradno priznala makedonski jezik. Albanska manjšina v zahodnem delu države govori albanski jezik. Srbohrvaščina pa je drugi jezik, ki ga Makedonci razumejo. Po podatkih iz popisa leta 2002 govori makedonsko 65,5 %, albansko 25,1 %, turško 3,5 %, romsko 1,9 %, srbsko 1,2 % in druge jezike 1,8 % od skupnega števila prebivalstva (CIA Factbook 2007b).

¹ Po beograjskem statističnem biltenu iz leta 1992 naj bi bila nacionalna struktura v Makedoniji sestavljena iz 1.314.283 Makedoncev, 427.313 Albancev, 97.416 Turkov, 55.575 Romov, 44.159 Srbov, medtem ko so bili Muslimani vključeni v kategorijo neznano s 95.218 prebivalci. Čeprav z nizkim deležem so imeli Makedonci večino v vseh občinah, razen v občinah, v katerih prevladuje albansko prebivalstvo, kot sta Tetovo (71 %) in Gostivar (63 %). Sklenjeno območje z albansko poselitvijo v zahodni Makedoniji se na severu nadaljuje v Kosovo. Že med razpadom Jugoslavije so se na teh območjih pojavljale napetosti med Makedonci in Albanci, ki so preusmerile težišče nesoglasij z nasprotij med Makedonci in Bolgari ter Srbi in Grki (Klemenčič 2003).

² Kljub turški oblasti je ohridski nadškofiji uspelo ohraniti avtonomen položaj in širiti svoj vpliv. Avtokefalnost ohridske nadškofije je bila ukinjena leta 1967, ko se je makedonska ortodoksna cerkev ločila od srbske ortodoksne cerkve, ki še vedno vztraja pri dominaciji nad ortodoksno cerkvijo v Makedoniji. Srbska cerkev je leta 2005 podelila avtonomijo ohridski pravoslavni cerkvi in za njenega predstavnika imenovala vladiko Jovana Vranikovskega iz Ohrida, ki so ga makedonske oblasti leta 2005 obtožile podpihovanja rasnega in verskega sovraštva (Radiotelevizija Slovenije 2009). Primer je opozoril na nerešeno vprašanje avtokefalnosti makedonske pravoslavne cerkve, predvsem pa na neurejeno področje verskih skupnosti v Makedoniji. Primer potrjuje dejstvo, da makedonske oblasti štijo monopol makedonske pravoslavne cerkve v državi.

4 SPLOŠNE VARNOSTNE RAZMERE V MAKEDONIJI

Republika Makedonija se spoprijema z varnostnimi izzivi, ki so značilni za večino držav v tranziciji. Ob dinamiki sodobnega sveta se pojavljajo nova tveganja in grožnje varnosti sodobnih držav. Namesto klasičnega vojaškega ogrožanja varnosti se pojavljajo nevojaške grožnje varnosti, medtem ko se povečuje njihova intenzivnost, poleg tega pa niso omejene z državnimi mejami. Proces globalizacije je še poglobil razlike med bogatimi in revnimi ter internacionaliziral nevarnosti, kot sta mednarodni terorizem in organizirani kriminal. Povečala se je tudi ilegalna migracija, trgovina z mamili, orožjem, ljudmi in nevarnimi materiali. Povečana je tudi verjetnost tihotapljenja in uporabe orožij za množično uničevanje. V državah, ki so nastale po razpadu socialističnega bloka, pogosto vladajo nestabilne demokratične institucije, ki niso sposobne preprečiti pojava skrajnih nacionalizmov ter etničnih, verskih ali rasnih konfliktov. Varnostne razmere v regiji so pogojene z razvojem in prilagoditvijo posameznih držav novim razmeram, v katerih je večkrat potrebno mednarodno sodelovanje, da bi se uspešno spoprijele z novimi varnostnimi izzivi. Nujno je treba ustvarjati takšno varnostno okolje, ki bo temeljilo na mednarodnem sodelovanju in usklajevanju aktivnosti s področij, kot so varnost, preprečevanje in reševanje kriz, politika, ekonomija in nekatera druga. Makedonija si prizadeva ustvarjati takšno varnostno okolje in se pridružiti procesu širjenja demokracije in stabilnosti v Evropi, v katerem bo imela vodilno vlogo zveza Nato. Jugovzhodna Evropa je še vedno najbolj nestabilna regija v Evropi. Varnost v regiji ogrožajo politične skrajnosti, skrajni nacionalizem ter verska in rasna nestrpnost, ki skupaj z državami s šibkimi državnimi institucijami in s svojo transnacionalno naravo med drugimi državami ogrožajo varnost in stabilnost Makedonije, širšo regijo ter posledično tudi Evropo. Makedonija se zaveda, da uresničevanje njenih varnostnih interesov ni mogoče na račun zmanjševanja varnosti drugih držav v regiji. Čeprav ne obstaja resnična nevarnost za konvencionalno vojno večjih razsežnosti v Evropi, Makedonija meni, da so potencialne in realne grožnje njeni varnosti negativne posledice globalizacije ter nacionalna, verska in teritorialna nesoglasja. Med drugim gre za manifestacijo skrajnega nacionalizma ter verske in rasne nestrpnosti. Varnostno grožnjo pomeni tudi posest večjih količin nezakonitega orožja. Mednarodni problemi, kot so korupcija, urbani terorizem, najtežje oblike kriminala, skupaj z izsiljevanjem, umori in napadi na zasebno lastnino, gospodarski kriminal, utaje davkov, nerazvite demokratične institucije, neučinkovito sodstvo, socialne razmere in brezposelnost, so prav tako dejavniki ogrožanja varnosti Republike Makedonije. Makedonija meni, da utegnejo biti aktivnosti tujih služb usmerjene v poslabšanje varnostnih razmer ter upočasnjevanje demokratičnih in integracijskih procesov v državi. Tako konflikti interesov

porabe virov strateških surovin in njihovih transportnih poti kot tudi oviranje in blokiranje uvoza teh surovin v Makedonijo utegnejo imeti negativne posledice. Stabilnost države utegnejo ogroziti tudi naravne in druge katastrofe, epidemije, povzročene zaradi notranjih ali zunanjih dejavnikov. Piratstvo in zloraba informacijske tehnologije za pridobitev podatkov o državljanih, poslu, službah in državnih skrivnostih ter terorizem, povezan z informacijsko tehnologijo, utegnejo prav tako ogroziti varnost Makedonije. Tudi degradacijo in uničevanje naravnega okolja država uvršča na seznam varnostnih tveganj in groženj. Dokument o Strateški obrambi Republike Makedonije (Ministry of Defence 2003a), ki je bil izdelan na podlagi Nacionalnega varnostnega in obrambnega koncepta, med drugim določa politični okvir in natančnejše usmeritve za izvedbo reforme v makedonskih oboroženih silah. Makedonija se zaveda, da je obramba države le eden izmed elementov sodobne varnosti. Obrambna politika je izpeljana iz zahtev nacionalne varnosti in ciljev zunanje politike Republike Makedonije. Makedonske oborožene sile niso zmožne zagotoviti varnosti in celo ob morebitnem konvencionalnem napadu na državo bi morala država za svojo obrambo oblikovati različne paravojaške skupine, ni pa izključeno, da bi se ob morebitni neuspešni razrešitvi krize morala opreti na vojaško pomoč sosednjih držav. S tem bi tvegala, da bi tuje države s svojo vojsko zasedle in razdelile Makedonijo, saj so znani zgodovinske zahteve in stališča sosednjih držav. Makedonija ima še vedno težave z nacionalno identiteto. Grčija še vedno ne priznava Makedonije pod njenim ustavnim imenom, kar v odnosih s sosednjimi državami krepi občutek o neizvirni državitvornosti Makedonije in med njimi ohranja prepričanje o uresničljivosti svojih pretenzionističnih interesov. Grčija meni, da Makedonija ni upravičena do tega imena, saj naj bi bila le del južne Srbije. Makedonsko ozemlje je znova pridobilo geopolitični pomen, primerljiv s tistim pred balkanskimi vojnam (Tunjić 2004, 251–257). Bolgarija ne priznava makedonske nacionalnosti. Albanija želi priključiti tisti del Makedonije, ki je poseljen z albanskim prebivalstvom. Za dokazovanje svojih stališč so bile posamezne rivalske države pripravljene zlorabiti tudi svoj znanstveni in politični instrumentarij ter nekatera zgodovinska dejstva. Z vstopom v zvezo Nato želi Makedonija zagotoviti lastno varnost in aktivno sodelovati pri oblikovanju regionalne varnosti. S članstvom v EU, Svetu Evrope, Združenih narodih in OVSE-ju želi sodelovati s širšo mednarodno skupnostjo in usklajevati aktivnosti na področju varnosti. Makedonija naj bi z novo obrambno reformo preoblikovala svoje oborožene sile. Po konfliktu leta 2001 so številni kritizirali makedonske oborožene sile, češ da niso bile sposobne razorožiti uporniških skupin. Izkazalo se je tudi, da je bil sistem poveljevanja in nadzora nezadosten, poveljujoči so bili taktično nekompetentni, vojska pa je bila slabo oborožena in opremljena. V skladu z določili ohridskega sporazuma naj bi se z reformo izboljšala etnična reprezentativnost makedonskih

oboroženih sil (Jane's Sentinel 2009d). Čeprav poteka obrambna reforma, pa Makedonija z delom svojih oboroženih sil že sodeluje v operacijah v Afganistanu in Iraku. Makedonija meni, da ne obstaja resna dolgoročna grožnja za konvencionalni spopad v Evropi. Makedonske oborožene sile naj bi bile usposobljene za izvajanje postopkov v notranji varnosti, predvsem za podporo policiji, za bojevanje zoper terorizem in za posredovanje ob morebitnih oboroženih incidentih na njenem ozemlju. Čeprav je varovanje državne meje v domeni policije in carinske službe, pa morajo biti oborožene sile pripravljene za njeno obrambo in varovanje. Oborožene sile morajo ohranjati zmogljivosti za posredovanje zaradi nestabilnih varnostnih razmer v regiji, težav z ekstremizmi in oboroženim kriminalom. V doktrini obrambe RM, katere glavne nosilke so oborožene sile, so kot varnostne grožnje navedeni širjenje militantnih nacionalizmov, izhajajoči iz idej o ustanovitvi etnično čistih držav, pojav etničnih in verskih konfliktov, nenadzorovano širjenje in uporaba orožij za množično uničevanje, mednarodni terorizem, trgovanje z orožjem in mamili, pranje denarja, degradacija okolja in podobno (Ministry of Defence 1998). Makedonija bi bila s svojim geostrateškim položajem na južnem Balkanu neizogibno izpostavljena vplivom sil v regiji, ki nasprotujejo demokratičnim integracijskim procesom. Primer delovanja takšnih sil je Bosna, kjer kljub prizadevanjem za uresničevanje določil daytonskega sporazuma še vedno obstaja verjetnost vnovičnega izbruha sovražnosti. Dolgotrajen pogajalski proces na Kosovu je oslabil zmerne in okrepil radikalnejše sile v regiji. Še vedno obstajajo težnje po oblikovanju velikih balkanskih držav, v katere bi bila vključena tudi Makedonija. Obstaja tudi možnost oblikovanja globalnega političnega zavezništva na podlagi tradicionalnih političnih ali verskih podobnosti. Lega Makedonije je primerna za nezakonit prehod terorističnih skupin z namenom izvrševanja terorističnih dejanj v tretjih državah ali v Makedoniji. V državi se pojavljajo medetnične napetosti, zato je verjetno sovražno delovanje albanskih radikalnih skupin, ki si prizadevajo za integracijo vseh Albancev. Makedonija sicer varnostna tveganja in grožnje deli v tri skupine, in sicer kratkoročne, srednjeročne (3–5 let) in dolgoročne (5–10 let). Treba je omeniti, da v skupini kratkoročnih groženj s stopnjo visoko označujejo mednarodni terorizem, organizirani kriminal, nelegalne migracije, nezakonito trgovino z nevarnimi materiali ter nezadostno zavarovano in nadzorovano državno mejo. Pri kratkoročnih grožnjah varnosti s stopnjo visoko označujejo tudi posedovanje večjih količin nelegalnega orožja in tranzicijske probleme, kot so korupcija, urbani terorizem, težje oblike kriminala, gospodarski kriminal in utaje davkov. Pri dolgoročnih grožnjah varnosti pa s stopnjo visoko označujejo napade na računalniška omrežja in sisteme (Ministry of Defence 2003b). V raziskavi Agencije za raziskovanje javnega mnenja NIP Nova Makedonija, izvedeni leta 1996, je na vprašanje *Kaj predstavlja največjo grožnjo miru v Makedoniji?*

39,86 % anketiranih odgovorilo, da socialna nepravilnost (nemiri), 29,29 % jih je menilo, da konflikt med Makedonci in Albanci, 12,56 % jih ni odgovorilo in 5,86 % je menilo, da sosednje države (Murdzeva-Skarik in Skarik v Tatalović 1999). Nekateri viri navajajo, da so poglavitni dejavniki tveganja za Makedonijo verjetnost izbruha državljanske vojne, regionalna nestabilnost, organizirani kriminal in gospodarska nerazvitost. Vse dokler bo večina obeh etničnih skupin v Makedoniji podpirala izvajanje Ohridskega sporazuma, je verjetnost vnovičnega medetničnega nasilja dokaj majhna. Prebivalstvo bo še vedno imelo orožje, predvsem nezakonito, kar kaže na nizko stopnjo zaupanja v zdajšnje varnostne razmere. Makedonija mora vzpostaviti takšne državne institucije, ki bodo vredne zaupanja in sposobne ohraniti vladavino prava. Makedonci se bojijo predvsem, da bi etnični Albanci ob zavestni demografski eksploziji v srednjeročnem obdobju zahtevali teritorialno avtonomijo. Morebitne zaostritve razmer na Kosovu utegnejo negativno vplivati na varnost v Makedoniji. V tem primeru lahko pričakujemo, da bo makedonsko ozemlje uporabljeno za pripravo akcij na Kosovu, kar bi lahko načelo ravnotežje med Albanci in Makedonci v Makedoniji. Tudi konflikt v Makedoniji leta 2001 se šteje za posledico dogajanj na Kosovu ob koncu devetdesetih let, poleg tega pa so v konfliktu sodelovale tudi oborožene skupine iz Kosova in Albanije. Okupacija Kondova decembra 2004 je opozorila na tesno povezanost med kosovskimi in makedonskimi Albanci. Severozahodni del Makedonije poseljujejo etnični Albanci, s čimer tudi Makedonija postaja del *albanskega vprašanja*. Povod za zaostritev razmer med največjima etničnima skupinama v Makedoniji je lahko nerešeno vprašanje meje s Kosovom, ki pravzaprav razdeljuje etnično homogena albanska območja. Makedonski predsednik Branko Crvenkovski je 23. avgusta 2007 na seji Nacionalnega varnostnega sveta opozoril mednarodno skupnost, da bi odcepitev Kosova utegnila spodbuditi separatistične težnje v drugih balkanskih državah (South European Times 2007b). Skozi Makedonijo poteka heroinska tihotapska pot, ki se konča v zahodni Evropi. Tihotapljenje mamil, ukradenih vozil, cigaret, orožja ter trgovina z ljudmi skupaj z nelegalno migracijo in prostitucijo predstavljajo veliko tveganje za destabilizacijo razmer v državi. Makedonska vlada ni sposobna popolnoma nadzorovati državne meje, preko katere potekajo številne tihotapske poti. Kriminalne tolpe so v boju za nadzor in ohranitev tihotapskih poti nemalokrat vpletene v medsebojne spopade in spopade s policijo. Obstaja povezava med kriminalnimi združbami, ki s svojimi dobički financirajo oborožene skupine v Makedoniji, na Kosovu ali v Albaniji. Mogoče pa je tudi nasprotno, da so oborožene skupine tudi same vpletene v tihotapljenje preko državnih meja. Lahko sklenemo, da v Makedoniji obstaja povezava med organiziranim kriminalom in nacionalizmom. Tam še vedno poteka tranzicija socialistične v tržno ekonomijo, posledično nastajajoča ekonomska stiska pa predstavlja dejavnik tveganja za pojav organiziranega

kriminala, korupcije in tudi medetničnega nasilja. Prihodek na prebivalca Makedonije se po letu 2001 ni bistveno povečal. Bojazen pred nestabilnostjo gospodarstva in kronična navzočnost korupcije odvrata tuja vlaganja, ki so v drugih tranzicijskih državah gonilna sila razvoja. Razsežnosti pojava sive, črne in kriminalne ekonomije v Makedoniji so primerljive z zakonito ekonomijo. Birokracija, ki jo sicer v skladu z Ohridskim sporazumom uvaja vlada, zavira ekonomsko rast. Žgoč problem, s katerim se spopada Makedonija, je velika brezposelnost, pri čemer je delež brezposelnih bistveno večji med etničnimi Albanci. Da bi vlada preprečila krepitve medetničnih napetosti in pripravljenost mladih, da sežejo po orožju, mora poskrbeti za višjo stopnjo zaposlitve predvsem med albanskim prebivalstvom (Jane's Sentinel 2009d). Zdi se, da se Makedonija spoprijema z grožnjami varnosti, ki niso toliko zunanje kot notranje narave. Za celovito analizo varnostnih razmer moramo preučiti vse dejavnike tveganja, ki izvirajo iz notranjega ali iz zunanjega okolja Makedonije. Pri tem je treba ugotoviti, ali obstaja povezanost posameznih dejavnikov oziroma to, da nekateri dejavniki ne pogojujejo drugih in obratno.

5 NOTRANJE VARNOSTNE RAZMERE

5.1 Politične razmere

Makedonija se je med razpadom Jugoslavije znašla v precepu. Če bi ostala v Jugoslaviji, bi bili Makedonci obrobni narod pod močnim srbskim vplivom. Strah Makedoncev pred srbskim etnonacionalizmom se je izražal tudi v zavzemanju Makedoncev za ohranitev Jugoslavije. Če bi Makedonija postala popolnoma samostojna država, so odzivi Grkov, Srbov in Bolgarov znani, saj Makedoncem niso priznavali nacionalne identitete. Vprašanje je bilo tudi, kakšen bo odziv albanske manjšine v Makedoniji. Če primerjamo dogodke, ki so se zgodili na Balkanu po letu 1990, lahko rečemo, da je proces osamosvajanja Makedonije potekal dokaj mirno. Razlog za to je mogoče iskati v dejstvu, da se Makedonija zaveda, kakšne posledice bi utegnilo imeti doseganje neodvisnosti z uporabo sile ob pogostih težnjah sosednjih držav po intervenciji v Makedoniji, poleg tega pa bi bil spopad z enotami takratne Jugoslovanske ljudske armade (JLA) obsojen na neuspeh. Ker bi vojaški konflikt v Makedoniji utegnil sprožiti splošni balkanski konflikt, je bilo nujno poiskati miroljubno rešitev. Rešitvi sta bili vključitev v evropske integracijske tokove in gospodarsko povezovanje z neodvisnimi državami na smeri sever–jug in vzhod–zahod. Nujno je bilo treba izboljšati notranje razmere tako, da se nerešena vprašanja med različnimi narodi v Makedoniji urejajo znotraj demokratičnih državnih institucij. Odsev tega je bil pojav političnega pluralizma in tudi nacionalnih strank. Potem ko je Makedonija izpolnjevala vse pogoje za pridobitev priznanja,

bi lahko postala popolnoma neodvisna država in steber miru na tem delu Balkana. Čeprav danes in v bližnji prihodnosti ni verjetno, da bi balkanske države stopile v ekonomsko unijo, je treba nujno začeti gospodarsko povezovanje suverenih držav v regiji, s čimer bi izboljšali tudi regionalno varnost (Mirčev 1992, 1155–1162). Albanska manjšina v Makedoniji je bila do oblasti po letu 1992 vedno bolj zahtevna, hkrati je začela odpirati politična vprašanja s težnjami po uresničevanju načrta o enotni albanski državi. Po parlamentarnih in predsedniških volitvah leta 1994, na katerih je zmagala koalicija *Zveza za Makedonijo*, so se Albanci v Makedoniji vznemirili, saj bi z uresničevanjem teze "*Makedonija, država Makedoncev*" to utegnilo pomeniti krčenje njihovih ustavnih pravic. Po neuspelem atentatu na predsednika Kira Gligorova in poteku njegovega mandata so se z izvolitvijo novega predsednika Borisa Trajkovskega, člana stranke VMRO, odnosi med Makedonci in Albanci še bolj zaostri. Nasprotja je okrepila še begunska kriza leta 1999, ko se je pred intenzivnim etničnim čiščenjem s Kosova umaknilo približno 130 tisoč Albancev (Klemenčič 2003). V Makedoniji so bile 25. novembra 1990 organizirane prve svobodne večstrankarske volitve. Na volitvah so prvič nastopili tudi makedonski Albanci. Neodvisnost Makedonije je bila razglašena 19. novembra 1991 (Klemenčič 2003). Druge lokalne volitve leta 2000 so bile zaznamovane s številnimi nepravilnostmi in nasiljem. Oboroženi konflikt v Makedoniji leta 2001 je bil pod pritiskom mednarodne skupnosti končan s podpisom Ohridskega sporazuma, katerega določila so bila pozneje vključena v amandmaje k Ustavi Republike Makedonije. Na parlamentarnih volitvah leta 2002 je zmagala stranka SDSM v koliciji z dvanajstimi političnimi strankami. Stranka DUI, ki je sodelovala v koaliciji, je nastala iz oboroženih struktur Albancev, ki so vodili oboroženi konflikt leta 2001 (Wikipedia 2009a). Lokalne volitve leta 2005 in parlamentarne volitve leta 2006 so bile za Makedonijo v obdobju skorajšnjega članstva v EU in Natu izredno pomembne. Lokalne volitve so bile marca leta 2005. Volitve so bile pomembne zaradi uresničevanja določil Ohridskega sporazuma o decentraliziranju oblasti. Z izidom teh volitev se je zmanjšalo število občin. Volitve so spremljali osamljeni primeri nasilnega obračunavanja med aktivisti albanskih političnih strank in medsebojno obtoževanje. Parlamentarne volitve 5. julija 2006 so bile preizkus za Makedonijo, če je zrela za vstop v EU, potem ko so predvolilno obdobje spremljali nasilje in incidenti. Makedonija je konec leta 2005 dobila status države kandidatke za članstvo v EU. Volitve so potekale ob poostrenih policijskih ukrepih, spremljalo pa jih je več kot 6.190 domačih in 490 tujih opazovalcev, po večini članov OVSE (Mladina dnevnik 2009). Po navedbah makedonske tiskovne agencije Makfax je največ, 304.572 (32,5 %) glasov pripadlo

koaliciji VMRO-DPMNE³, 218.463 (22,41 %) koaliciji Skupaj za Makedonijo, 113.522 (11,64 %) koaliciji strank DUI in PDP ter 70.261 (7,21 %) stranki DPA ob 55,98-odstotni volilni udeležbi (OSCE 2006a). Makedonsko politiko delijo etnična nasprotja. Politične usmeritve v Makedoniji so, zlasti na večinski makedonski strani, od leta 2002 postale fragmentirane. Prvo polovico predvolilne kampanje so zaznamovali številni incidenti in medsebojna obtoževanja. Večina teh incidentov, pri katerih je šlo za napade na strankine aktiviste, se je zgodila na severozahodu države, vanje pa sta bili vpleteni večinski albanski stranki DPA⁴ in DUI. Tudi v osrednjem delu Skopja so med seboj fizično obračunavali aktivisti največjih večinsko makedonskih strank SDSM in VMRO-DPMNE. Poleg tega so se zgodili napadi na urade strank ter strelski obračuni med aktivisti strank predvsem v občinah Saraj, Tearce, Lipkovo, Studeničani, Struga, Tetovo in Skopje Center. Pripadniki strank DPA in DUI so vlado obtoževali neupoštevanja interesov makedonskih Albancev. Sicer OVSE meni, da so bile volitve v Makedoniji izvedene v skladu z mednarodnimi merili. Po diplomatskih pritiskih in opozorilih s Kosova, da spopadi med strankami otežujejo pogajanja o določitvi statusa Kosova, so se razmere precej umirile med parlamentarnimi volitvami v Makedoniji (Jane's Sentinel 2009d). Stranka DPA, ki je bila že prej zaveznik stranke VMRO-DPMNE, je dobila 11 sedežev v parlamentu in bila povabljen v vlado. Čeprav je rivalska stranka DUI v parlamentu dobila 17 sedežev, ji ni uspelo stopiti v vlado. Verjetno je bila to tudi posledica dejstva, da je bil njen voditelj Ali Ahmeti v konfliktu leta 2001 vodja upornikov. Stranka DUI je sicer največja albanska stranka. Izrazila je zadovoljstvo z vzpostavljenim dialogom z vlado. Med drugim je glavna opozicijska skupina v Makedoniji, stranka SDSM⁵, izrazila prepričanje, da želi vlada nasprotnike zastraševati preko državnih institucij. Vlada je namreč napovedala preiskavo finančnega poslovanja stranke SDSM (South European Times 2007a). Ob napovedih, da bo albanska stranka DPA zapustila vlado in da se bo največja albanska stranka DUI⁶ vrnila v parlament, je bilo v Makedoniji pričakovati

³ Stranka VMRO-DPMNE (*mak. Vnatresno-Makedonska Revolucionerna Organizacija-Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo*) je bila na volitvah leta 2002 poražena, potem ko so ji očitali neučinkovitost pri razreševanju oboroženega konflikta leta 2001 in korupcijo v vodstvu. Gre za nacionalistično stranko, nekateri njeni uradniki pa imajo Aleksandra Velikega za svojega predhodnika. Stranka podpira implementacijo Ohridskega sporazuma ter integracijo v EU in Nato.

⁴ Demokratska stranka Albancev DPA (*mak. Demokratska Partija na Albancite*) je bila koalicijska partnerica stranke VMRO-DPMNE med krizo leta 2001. Stranka je izgubila del podpore po izbruhu nasilja in potem ko je na politično prizorišče stopila Nacionalna osvobodilna vojska (NOV), ki se je pozneje preoblikovala v stranko DUI.

⁵ Socialdemokratska stranka Makedonije (SDSM) se je prej imenovala Komunistična stranka Makedonije. Do poraza leta 1998 je bila največja stranka v parlamentu. Največjo podporo ima od makedonske skupnosti, vendar se izogiba nacionalistični retoriki ter podpira implementacijo Ohridskega sporazuma in integracijo v EU in Nato.

⁶ Stranko DUI (*mak. Demokratska Unija za Integracija*) je ustanovil nekdanji vodja albanskih upornikov Ali Ahmeti. V stranko lahko vstopijo vsi ne glede na etnično ali versko pripadnost. Stranka DUI je na volitvah leta 2002 dobila večino albanskih glasov na podlagi programa za izboljšanje ekonomske in življenjske ravni. Konec leta 2003 je stranka izgubila

poglobitev politične krize. Menduh Tači, namestnik vodje stranke DPA, ki velja za zaveznika vladajoče koalicije, je namreč 26. maja 2007 objavil, da bo stranka zapustila vlado. Izjavil je, da je dialog z vladajočo koalicijo na nizki ravni in da vladajoča stranka VMRO-DPMNE ni izpolnila obljub, ki jih je dala stranki DPA, te pa so vezane na pravice etničnih Albancev. Medtem sta koalicija VMRO-DPMNE in največja albanska stranka obvestili javnost, da sta skoraj dosegli sporazum. Tači je potrdil, da je stranka DPA takšno odločitev sprejela tudi zaradi dogovarjanj med vladajočo koalicijo in stranko DUI (South European Times 2007a). Premier Nikola Gruevski se je 28. maja 2007 srečal z namestnikom vodje stranke DPA za poskus razrešitve nesporazumov in ohranitve vlade, potem ko je stranka napovedala svoj odhod. Ker si Makedonija prizadeva za članstvo v EU, se je njena vlada znašla v položaju, v katerem si ne sme dovoliti vnovičnega izbruha nasilja. Pri tem mora najti dogovor tako s stranko DUI kot z DPA, hkrati pa se izogniti spopadam med rivalskimi skupinami, ki bi lahko destabilizirali državo. Boj med albanskimi političnimi strankami še poteka, na kar je opozoril pretep v makedonskem parlamantu 25. septembra 2007. V pretep so se vmešali tudi člani stranke DPA. Pretep se je razširil na ulice pred parlamentom, pri čemer so morali pripadniki makedonskih posebnih enot razgnati množico privrženecv albanskih političnih strank. Pretep se je v parlamentu začel med obravnavo o reformah volilne zakonodaje. V makedonski politiki obstaja rivalstvo tako med obema največjima makedonskima strankama, VMRO-DPMNE in SDSM, kot tudi med obema največjima strankama etničnih Albancev, DUI in DPA. Kot je pokazal razvoj dogodkov od osamosvojitve, sta se izoblikovali dve ohlapni koaliciji strank, in sicer VMRO-DPMNE in DPA ter SDSM in DUI, kar je svojevrsten dosežek. Pred makedonsko vlado so izzivi, kot so članstvo v EU in zvezi Nato ter ekonomski razvoj, za kar pa bo treba združiti napore vseh političnih struj v državi. Četrte parlamentarne volitve v Makedoniji so prinesle zmago desnosedinski opoziciji pod vodstvom nekdanjega finančnega ministra Nikole Gruevskega. Čeprav so mednarodni opazovalci potek volitev ocenili kot zadovoljiv, se je pozneje zapletlo pri oblikovanju vlade, saj se je vodja zmagovalne stranke VMRO-DPMNE Gruevski odločil oblikovati vlado s tradicionalno zaveznico, Demokrasko stranko Albancev (DPA), ki pa je na volitvah dobila manj glasov kot največja stranka Albancev v Makedoniji, Demokraska unija za integracijo (DUI). Njeni privrženci so zato protestno blokirali ceste na zahodu in severu države (Ljubljanske novice 2007). Vlada je veljala za manj stabilno od prejšnje, ki jo je oblikovala koalicija SDSM-DUI.

precejšnjo podporo tistih volivcev, ki so ji pomagali do oblasti. Stranka DUI je bila prepričana, potem ko je na volitvah dobila večino albanskih glasov, da je upravičena do zastopanja v novi vladi. Ne glede na to pa je stranka VMRO-DPMNE pod vodstvom Gruevskega temu nasprotovala in sestavila koalicijo s stranko DPA. Poleg tega je manj kot petdeset odstotkov makedonskih Albancev, ki so volili, nasprotovalo zahtevam stranke DUI, da nastopi v vladi. Stranka DUI je sprožila postavljanje cestnih blokad in lokalno nasilje. Stranka je s takšnim ravnanjem izgubila naklonjenost Zahoda.

Poglavitni cilj nove vlade je bil gospodarski razvoj, vendar je bilo že takrat verjetno, da bo nastala nova politična kriza, če bo vlada zanemarila medetnično politiko. Na to so opozorili dogodki v vladi in makedonskem parlamentu, ki so bili posledica rivalstva med največjima albanskima strankama.

Potem ko se večetnična makedonska vlada ni mogla dogovoriti o reformah in pravicah albanske manjšine v Makedoniji, je v državi vnovič nastala politična kriza. Grška blokada povabila Makedoniji za vstop v zvezo Nato je politično krizo v državi zaostila do te mere, da so poslanci izglasovali razpustitev parlamenta in izvedbo predčasnih parlamentarnih volitev (Žurnal24.si 2008). Predčasne parlamentarne volitve 1. junija 2008 je vnovič spremljalo nasilje med privrženci najmočnejših albanskih strank. Med drugimi nasilnimi incidenti je makedonska policija ustrelila oboroženega Albanca, ki je na enem od volišč začel streljati (Radiotelevizija Slovenije 2008c). Volitve so zaznamovali strelski obračuni tudi v nekaterih albanskih vaseh in napadi na sedeže albanskih strank. Nasilje, ki je zaznamovalo predčasne parlamentarne volitve, je bilo slaba promocija Makedonije v procesu približevanja EU in zvezi Nato. Domneva se, da so spopade med Albanci povzročili kosovski Albanci, ki so nezakonito prečkali mejo z Makedonijo z namenom, da bi destabilizirali varnostne razmere med volitvami. Predčasnih parlamentarnih volitev se je udeležilo skupno 57,06 odstotka volivcev. Stranka VMRO-DPMNE je na volitvah dobila 47 % glasov, stranka DUI 12 % glasov, stranka DPA pa je dobila 8 % glasov (OSCE/OIDHR 2008). Poslanci Demokratske stranke Albancev (DPA) in glavne opozicijske Socialdemokratske stranke (SDSM) se zasedanja parlamenta niso udeležili. Nova vlada se je zavezala za izvedbo reform, ki bodo Makedonijo popeljale v Evropsko skupnost. Lokalne in predsedniške volitve v Makedoniji 22. marca 2009 so minile mirno in brez večjih nepravilnosti. Četrty predsednik Makedonije je postal dr. Gjorge Ivanov, sicer privrženec reformistične stranke VMRO-DPMNE.

Nova vlada se je znašla na čelu države v občutljivem obdobju, ko še vedno niso rešena nekatera notranja albanska etnična vprašanja in ko se nadaljuje politični spor z Grčijo v luči skorajšnje vključitve Makedonije v zvezo Nato in EU.

5.2 Socialno-ekonomske razmere

Makedonija je bila pred razglasitvijo samostojnosti leta 1991 ena od najmanj razvitih jugoslovanskih republik. V Makedoniji je bil na primer BDP na prebivalca za 36,6 odstotkov nižji od jugoslovanskega povprečja. Makedonija je v deset let trajajočem obdobju tranzicije dosegla opazen napredek. Vendar pa se je makedonsko gospodarstvo spopadalo s političnimi in ekonomskimi omejitvami, ki so močno zavrlje razvoj v državi. Pred razglasitvijo neodvisnosti sta bili močno razviti težka industrija in proizvodnja polizdelkov. Makedonsko

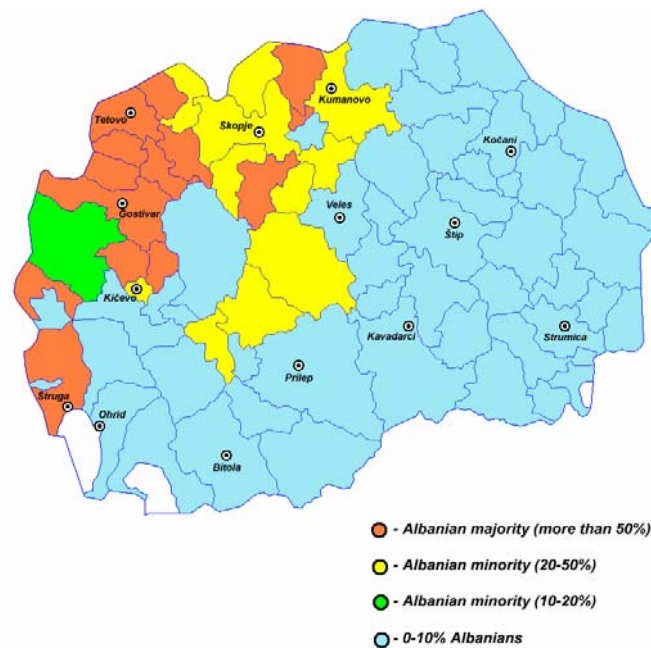
gospodarstvo je bilo zato manj prilagodljivo in močno vpeto v jugoslovansko gospodarstvo. Z razpadom takratne Jugoslavije, oboroženimi konflikti, ki so sledili, in potem ko so med spopadi na Balkanu ZN uvedli sankcije zoper Jugoslavijo, so makedonska podjetja izgubila do 60 odstotkov trgov (Micevska 2002, 309–334). S političnega vidika je Makedonija podedovala heterogeno prebivalstvo, kar je bil eden od vzrokov za nastanek etničnih napetosti v državi. Napetosti so se stopnjevale vse do izbruha oboroženega konflikta med etničnimi Albanci in Makedonci leta 2001. Trgovinsko poslovanje se je zato zmanjšalo, mejni prehodi so bili pogosto zaprti, povečala se je poraba proračunskega denarja za varnost, Makedonija pa ni bila zanesljiva za naložbe. Čeprav so se spopadi končali, pa etnične napetosti v državi niso prenehale, temveč so postale eno od temeljnih varnostnih vprašanj. Nerešenemu vprašanju glede uporabe državnega imena je sledila uvedba grške trgovinske blokade zoper Makedonijo, ki je bila odpravljena leta 1995. Če primerjamo makedonsko gospodarstvo z gospodarstvi primerljivih držav v tranziciji, ugotovimo, da Makedoniji ni uspelo izkoristiti vseh svojih potencialov. Če želi zagotoviti gospodarski razvoj, bo morala poskrbeti za rešitev težav, kot so velika brezposelnost, neučinkovit bančni sistem, neuspešno upravljanje in vse večji trgovinski primanjkljaj. V minulem desetletju so vse države jugovzhodne Evrope prizadele ekonomske in politične krize ter oboroženi konflikti v regiji. Posledice desetletja kriz so bile nezadostna gospodarska rast in nižanje življenjske ravni. Potem ko so se leta 1999 končali spopadi na Kosovu, se je v regiji vzpostavilo politično ravnotežje, ki je omogočilo gospodarsko rast in tesnejše regionalno sodelovanje. Vlada je leta 1994 uvedla program za stabilizacijo gospodarstva in ob pomoči Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada vzpostavila makroekonomsko stabilnost z nizko inflacijo. Posledično je bila gospodarska rast pozitivna v letu 1996 in je do leta 2000 dosegla 4,5 odstotka, kar je bilo največ vse od razglasitve samostojnosti. Zaradi krize na Kosovu je bila gospodarska rast v letu 1999 upočasnjena. Gospodarska rast je bila v letu 2001 negativna, in sicer - 4,5 odstotka, kar je bila posledica oboroženih spopadov v državi. Od leta 2002, ko je bil vzpostavljen mir in ko so se umirile gospodarske razmere v državi, se je gospodarska rast počasi vrnila na raven, kot jo je dosegala pred izbruhom konflikta leta 2001 (The World Bank 2009). Gospodarska rast v Makedoniji se je po konfliktu leta 2001 vztrajno povečevala, vendar še ni dosegla rasti iz obdobja pred letom 2001. Makedonija je ohranila makroekonomsko stabilnost in z ostro fiskalno politiko dosegla zmanjšanje proračunskega primanjkljaja, vendar se v primerjavi z drugimi državami evropske in centralnoazijske regije njeno gospodarstvo razvija počasneje. Po podatkih iz leta 2006 se ocenjuje, da je bila gospodarska rast v Makedoniji v primerjavi s predhodnim letom 3,1-odstotna, medtem ko je bil BDP na prebivalca 2.393 ameriških dolarjev (CIA Factbook 2007č). Gospodarsko rast zavira tudi nezadostno število tujih vlaganj.

Velike ovire za razvoj zasebnega sektorja v Makedoniji so tudi neučinkovito in nepregledno sodstvo, omejen sistem najemanja posojil, zapletena zakonodaja, politična nestabilnost in korupcija. V povprečju se je delež od izvoza vsako leto povečal zgolj za štiri odstotke, vendar ni dosegel ravni iz sredine devetdesetih let. Čeprav so izvozniki ohranili tradicionalne izvozne partnerje, pa jim ni uspelo pridobiti vzhodnih trgovinskih partnerjev in novih trgov. Ozka proizvodna usmerjenost in pomanjkanje tujih vlaganj preprečujeta uvedbo novih tehnologij in državi omejujeta dostop do tujih trgov. Makedonija je popolnoma odvisna od uvoza nafte in naravnega plina. Največji izvozni partnerji so Srbija in Črna gora (23 %), Nemčija (15,6 %) in Grčija (15,1 %). Največji uvozni partnerji pa so Rusija (15,1 %), Nemčija (9,8 %) in Grčija (8,5 %) (CIA Factbook 2007č). Indeks ekonomske svobode (IES) meri pravico do lastnine, svobode gibanja delovne sile, kapitala in dobrin ter popolno odsotnost prisiljevanja ali omejevanja ekonomske svobode, širše od tiste, ki jo državljani potrebujejo za zaščito in ohranjanje svobode kot take. V skladu z IES za leto 2007 dosega Makedonija 60,8 odstotka, s čimer se uvršča na 71. mesto v skupini ocenjevanih držav v svetu. V skupini evropskih držav se uvršča na 32. mesto od skupno 41 držav s povprečjem, nižjim od evropskega. Na lestvici IES se je pokazalo, da se Makedonija srečuje s številnimi izzivi, med drugim z nizko stopnjo vlaganj, pravice do lastnine in s korupcijo. Sodni aparat je pod vplivom korupcije in politike ter neučinkovit. Skupni vladni stroški so visoki. Vlada je končala privatizacijo malih in srednje velikih podjetij, vendar še vedno ni napredka pri uglasenem skupnem upravljanju. V Makedoniji lahko investirajo tako domači kot tuji vlagatelji, vendar nestabilno politično okolje ustvarja nezanesljive pogoje za poslovanje. Zaščita lastnine v Makedoniji dosega na lestvici IES zgolj 27 odstotkov (The Heritage Foundation 2007). Sistem tržne ekonomije se še razvija, zato neugoden ekonomski položaj predstavlja tveganje za pojav organiziranega kriminala, korupcije in etničnih napetosti. Po nekaterih ocenah ustvarja siva ekonomija že zdaj 20 odstotkov BDP, a ga uradne statistike ne ugotavljajo, medtem ko država ni sposobna zagotoviti doslednega in učinkovitega pobiranja davkov. Da bi dolgoročno ohranila stabilnost in mir v državi, mora makedonska vlada poiskati rešitev za zmanjšanje brezposelnosti. Visoka stopnja brezposelnosti je posledica nezadostne gospodarske rasti in togega trga delovne sile. Makedonija ima večjo brezposelnost kot druge primerljive države v tranziciji. Brezposelnost je bila leta 2002 po mnenju Mednarodne delavske organizacije 32-odstotna in skoraj dvakrat večja kot kjerkoli drugje v regiji. Velika brezposelnost ima lahko resne negativne posledice za ohranitev politične stabilnosti in trajen ekonomski razvoj. Po objavi Državnega statističnega urada naj bi bilo v Makedoniji leta 2006 brezposelnih 36 odstotkov celotne aktivne populacije. Posebno težavna je dolgotrajna brezposelnost. Leta 2002 je bilo v Makedoniji 83,3 odstotka brezposelnih brez dela več kot eno leto, in kar je še bolj alarmantno – 60 odstotkov

brezposelnih je bilo brez dela več kot štiri leta, vsi mlajši od 35 let (Micevska 2002). Pri razdelitvi vseh brezposelnih oseb v starostne razrede za prvo četrtino leta 2007 se jih največ (59,4 %) uvršča v razred od 15 do 24 let. Če si pogledamo delež brezposelnih moških, se jih največ (60,6 %) uvršča v razred od 25 do 49 let, medtem ko se tudi največji delež brezposelnih žensk uvršča v isto starostno skupino. Brezposelnost med mladimi lahko povzroči frustracije in pesimizem. Posledice so lahko krepitev organiziranega kriminala, sive ekonomije, etničnih napetosti in povečanje nezaupanja v državne institucije. Da bi dolgoročno vplivala na izboljšanje zaposlitvenih možnosti prebivalstva, je ena od prednostnih nalog makedonske vlade tudi vlaganje na področju izobraževanja. Večje možnosti za pridobitev višje oziroma ustrezne izobrazbe med prebivalstvom ustvarjajo občutek socialno-ekonomske varnosti in spodbujajo gospodarsko rast. Problem brezposelnosti je treba analizirati tudi z vidika demografske in regionalne distribucije. Po podatkih raziskave o delovni sili, ki jo je opravil makedonski državni statistični urad, je bil leta 2002 delež brezposelnih etničnih Makedoncev 28,2 odstotka, medtem ko je bil delež etničnih Albancev 49,1 odstotka ter Romov 73,1 odstotka (The World Bank 2003). Regionalna razsežnost brezposelnosti je zelo izrazita. Stopnja brezposelnosti se na primer v Skopju približuje nacionalnemu povprečju. Najvišja stopnja brezposelnosti je v območju Tetova, in sicer 51 odstotkov. Sledi Kumanovo s 45-odstotnim, Ohrid s 43-odstotnim, Veles z 32-odstotnim in Skopje z 31-odstotnim deležem brezposelne delovne sile glede na število prebivalcev v posameznih regijah (The World Bank 2003). Najvišji delež brezposelnosti glede na skupno število prebivalcev v regiji je v okolici Tetova, ki poleg Gostivarja in Kumanova pomeni poselitveno os etničnih Albancev. Med albansko etnično skupino je največ brezposelnih. V skupini brezposelnih ni zanemarljiv niti delež mladih etničnih Albancev. Poselitveno območje etničnih Albancev zajema predvsem ruralna območja, kjer se albansko prebivalstvo ukvarja predvsem s kmetijstvom, ki v skupni dohodek BDP navrže najmanjši odstotek. Zdajšnja stopnja demografske rasti etničnih Albancev, etnično homogena albanska poselitvena območja ter relativno veliko število moških v občinah z večinskim albanskim prebivalstvom, ki se uvrščajo v starostni razred od 10 do 14 let, utegnejo ogroziti varnostne razmere v državi⁷ (glej Sliko 5.1).

⁷ Iz razdelitve skupnega števila prebivalcev na razrede v starostne skupine po pet let ugotovimo, da ima po številu moškega prebivalstva v posameznih občinah največ moških Skopje (20.269 moških v starostni skupini od 20 do 24 let). Sledijo občine Bitola (4.341 moških iz starostne skupine od 45 do 49 let), Gostivar (4.160 moških iz starostne skupine od 10 do 14 let), Kumanovo (4.383 moških iz starostne skupine od 10 do 14 let) ter Tetovo (4.288 moških iz starostne skupine od 10 do 14 let) (Republic of Macedonia State Statistical Office 2007).

Slika 5.1: občine v Makedoniji z večinskim albanskim prebivalstvom

Vir: Wikipedia (2009a).

Zdi se, da je generacija novih albanskih upornikov v Makedoniji šele na pohodu, če vladi ne bo uspelo izboljšati ekonomskih razmer v državi. Nezadovoljstvo se utegne zaradi gospodarske nestabilnosti pojaviti tudi pri etničnih Makedoncih, kar lahko hitro pripelje do novih etničnih konfliktov. V obdobju tranzicije se je revščina v Makedoniji še povečala. Po poročilu, ki sta ga leta 2005 izdelala državni statistični urad RM in Svetovna banka, je v Makedoniji leta 2003 več kot ena oseba od petih živela v revščini. V istem letu je pod mejo revščine živelo 21,7 odstotka prebivalcev. To pomeni, da si okoli 445 tisoč oseb ni moglo zagotavljati najosnovnejših življenjskih potreb. Huda revščina ni zelo razširjena, saj jo občuti zgolj en odstotek prebivalstva, medtem ko je kombinacija izobrazbene revščine in nezadostna poraba najbolj razširjena. Glede na to širšo opredelitev revščine je v Makedoniji leta 2003 v revščini živelo 51 odstotkov prebivalstva (The World Bank 2005). Makedonija je leta 2001 v Bruslju podpisala Stabilizacijski in pridružitveni sporazum s skupino držav članic EU. Čeprav država dokaj uspešno uresničuje določila sporazuma, pa na ekonomskem področju še ne dosega evropskih standardov. Makedonija ni dovolj integrirana v svetovno ekonomijo, iz česar izhaja, da ne izkorišča dobičkov, ki bi jih lahko ustvarila z mednarodnim trgovanjem in tujimi naložbami. Čeprav je Makedonija ustvarila stabilno makroekonomsko okolje, mora imeti institucije, ki bodo podpirale zasebna podjetja pri prilagajanju novim trgom in tehnološkemu razvoju. Nujno je treba ustvariti nova delovna mesta in zmanjšati stopnjo brezposelnosti v državi. Makedonija velja za državo z neugodno ekonomsko klimo, v kateri so navzoče korupcija, neučinkovita vlada in etnične napetosti. Vlada mora izboljšati davčni

sistem, ki bo bolj transparenten in usklajen z ekonomskimi potrebami. Ker v državi poteka regionalna decentralizacija oblasti, mora vlada zagotoviti, da interesi političnih strank ne bodo vplivali na delovanje državne administracije. Treba je izboljšati sistem državnih služb in sodstva ter zagotoviti učinkovitost delovanja in neodvisnost obeh. Vlada mora zagotoviti zaščito državljanov in njihove lastnine predvsem tako, da je področje ekonomije urejeno z ustrežno zakonodajo in da državljanom vsili spoštovanje zakonov (United Nations Development Programme 2003). V programu za obdobje od leta 2006 do 2010 je makedonska vlada za temeljne cilje določila izboljšanje življenjske ravni, zmanjšanje brezposelnosti, boj proti korupciji, razvoj demokracije, izboljšanje medetničnih odnosov, politično stabilnost države ter njeno integracijo v EU in Nato. S svojo makroekonomsko politiko želi spodbuditi dinamičen ekonomski razvoj, predvsem z nižjimi davki, manj zapletenim davčnim sistemom, tujimi naložbami, večjo konkurenčnostjo, manjšo javno porabo in učinkovito državno administracijo (Government of the Republic of Macedonia 2006).

Makedonija je država, ki je zelo občutljiva za razmere v regiji. V preteklosti je tako ali drugače čutila posledice regionalne nestabilnosti. Pojav regionalne nestabilnosti bi utegnil negativno vplivati na prizadevanja Makedonije za pridružitvev EU. Države v regiji relativno dobro sodelujejo med seboj. Prizadevanje držav za integracijo v EU še dodatno zmanjšuje tveganje za zaostritev razmer. Sedem balkanskih držav, skupaj z Makedonijo in Albanijo, je 19. decembra 2006 podpisalo Srednjeevropski prostotrgovinski sporazum. Podpis sporazuma pomeni velik korak za države, ki so bile pred desetletjem še v vojni. Sporazum za balkanske države pomeni krepitev demokracije in tržne ekonomije pred dokončno integracijo v institucije zahodne Evrope (Jane's IntelWeb 2007b). Resnični pomen CEFTA (*ang. Central European Free Trade Association*) pa ni samo vključitev držav podpisnic v Evropsko unijo, ampak predvsem boljše sodelovanje med temi državami, ki so si gospodarsko blizu, imajo razvite dobre medsebojne odnose in jih veže tradicionalno gospodarsko sodelovanje. Z razvojem in liberalizacijo trgovine se za balkanske države odpirajo nove možnosti za razvoj gospodarstva. Politična nesoglasja med strankami v Makedoniji bi utegnile upočasniti izvedbo reform, potrebnih za integracijo v EU. Vladna koalicija, ki jo tvorijo številne manjše stranke, ni stabilna, kar bi utegnilo povzročati težave pri sprejetju reform, ki zahtevajo večino v parlamentu. Integracija v EU predstavlja poglobitni cilj vseh političnih strank v Makedoniji, podpira pa jo večina vsega prebivalstva. Članstvo v EU ostaja cilj, ki povezuje politične stranke v Makedoniji. Kljub temu pa bi odlog članstva povzročil politično nestabilnost, kar bi utegnilo negativno vplivati na sprejetje potrebnih reform v državi.

5.3 Etnični odnosi

Po podatkih iz popisa leta 2002 je imela Makedonija takrat skupno 2.022.547 prebivalcev⁸. Od tega so prve štiri najbolj naseljene občine v Makedoniji Skopje (506.926), Kumanovo (105.484), Bitola (95.385), Tetovo (86.580) in Gostivar (81.042 prebivalcev). Po ocenah iz leta 2005 pa naj bi imela Makedonija 2.045.262 prebivalcev z gostoto poseljenosti 80,7 prebivalca na kvadratni kilometer (Military Periscope 2009).

V Makedoniji je 27 različnih etničnih skupnosti, ki se med seboj razlikujejo po družbenih, kulturnih, gospodarskih, političnih in demografskih značilnostih. Po podatkih, zbranih v popisu leta 2002, naj bi se za Makedonce opredelilo 1.297.981 (64,18 %) prebivalcev Makedonije, za Albance 509.083 (25,17 %), za Turke 77.959 (3,85 %), za Rome 53.879 (2,66 %), za Vlahe 9.695 (0,48 %), za Srbe 35.939 (1,78 %) ter za Bošnjake 17.018 % prebivalcev, medtem ko se v skupino druge etnične skupine skupno uvršča 20.993 oseb⁹. Albanska etnična skupina v Makedoniji je daleč najbolj številna. Največ Albancev živi v Skopju, in sicer 103.891, medtem ko je Makedoncev v Skopju 338.358. Največ večinskih albanskih prebivalcev živi v 14 občinah od skupno 84, in sicer v občinah Tetovo, Gostivar, Struga, Lipkovo, Oslomej, Studenčani, Tearce, Zajas, Zihelno, Debar, Brvenica, Bogovinje, Aračinovo in Vrapčište. Največ Albancev je v občinah Tetovo (60.886), Gostivar (54.038) in Struga (36.029). Odnosi med Makedonci in Albanci, živečimi v Makedoniji, najbolj neposredno vplivajo na varnostne razmere v državi. Potem ko je bil avgusta 2001 sprejet Ohridski sporazum, se zdi, da so makedonski Albanci z oboroženo vstajo dosegli pomembne politične cilje, medtem ko je med Makedonci zaznati frustracije in občutek prikrajšanosti. Z Ohridskim sporazumom so se končali spopadi med albanskimi uporniki in makedonsko vojsko. Najpomembnejša določila Ohridskega sporazuma so ohranitev teritorialne celovitosti

⁸ Od skupnega števila prebivalcev jih skoraj 60 % živi v Skopju in v nekaterih večjih mestih. Zahodni del države je bolj poseljen od vzhodnega, po gostoti poselitve pa izstopa severni in severozahodni del. Glavno mesto Skopje, ki s svojimi 467.257 prebivalci (Jane's Sentinel 2009a) predstavlja četrtno celotnega prebivalstva, leži ob reki Vardar na severu države blizu meje s Srbijo in Kosovom. Od leta 1963 se je število prebivalcev Skopja začelo hitro povečevati in se je do danes povečalo za štirikrat. Po popisu iz leta 2002 sta pomembni regionalni središči Kumanovo s 103.205 prebivalci in Tetovo, ki velja za prestolnico makedonskih Albancev, s 70.841 prebivalci (Jane's Sentinel 2009a). Kumanovo, Tetovo in Gostivar z okolico predstavljajo glavno prebivalstveno os Makedonije. Gosteje poseljeno je tudi širše območje Povardarja z Velesom, Štipom, Tikvešem, Negotinom in Gevgelijo. Zunaj glavne poselitvene osi izstopajo še mesta Prilep, Bitola, Ohrid in Struga. Največ makedonskega podeželskega prebivalstva je odšlo z etnično mešanih območij, kjer so nastajala etnično albanska območja. Kljub temu so se v mesta preseljevali tudi Albanci in so v Skopju leta 2002 predstavljali eno petino prebivalstva.

⁹ V Makedoniji je bila religija močnejši identifikacijski dejavnik kot etnična pripadnost. S primerjavo statističnih podatkov ugotovimo, da se delež pravoslavnih vernikov v Makedoniji ujema z deležem tistih prebivalcev, ki so se opredelili za makedonsko narodnost, medtem ko se delež tistih, ki so se opredelili za muslimanske vernike, ujema z deležem tistih, ki so se na popisu opredelili za Albance, Turke, Bošnjake ali Rome. Po podatkih iz popisa leta 2002 naj bi bilo v Makedoniji 64,7 % pravoslavnih, 33,3 % islamskih ter 0,37 % krščanskih vernikov, medtem ko je bilo v kategorijo druge veroizpovedi uvrščenih 1,63 % vernikov (CIA Factbook 2007c). Večina Albancev v Makedoniji je sunitjskih muslimanov, manjši del islamske skupnosti pa predstavljajo derviši. Muslimanske veroizpovedi so tudi Turki, večina Romov in manjši del slovanskih Makedoncev (Jane's Sentinel 2009b).

Makedonije, razorožitev in razpustitev albanskih upornikov, decentraliziranje oblasti, enakopravno zastopanje vseh državljanov v javnih službah in državni upravi, uvedba novih parlamentarnih postopkov za sprejemanje zakonov, pravica do izražanja svoje identitete ter sprejetje ustavnih amandmajev (Council of Europe 2001). Albanci so z oboroženim uporom in pogajanji dosegli spremembo Ustave¹⁰ Republike Makedonije, ki jih postavlja v enakopravnejši položaj z Makedonci. Spremenjena preambula makedonske ustave določa, da so Makedonci kot tudi Albanci, Turki, Vlahi, Srbi, Romuni in Bošnjaki državljani skupne države. Pred spremembami je preambula govorila o Makedoniji kot o nacionalni državi makedonskega naroda, v kateri je zagotovljen soobstoj tudi Albancem, Turkom, Vlahom, Romunom in drugim narodom. Makedonski jezik je uradni jezik v Republiki Makedoniji in se uporablja v mednarodnih odnosih. Katerikoli drug jezik, ki ga govori vsaj dvajset odstotkov prebivalstva, je v Makedoniji prav tako uradni jezik. Osebni dokumenti oseb, govorečih uradni jezik, ki ni makedonski, se izdajajo tako v jeziku, ki ga uporabljajo te osebe, kot tudi v makedonskem jeziku. Vsaka oseba, ki živi v enoti lokalne samouprave, v kateri vsaj dvajset odstotkov prebivalstva ne govori makedonski jezik, lahko v komuniciranju z oblastmi uporablja svoj jezik. Oblasti svoje odgovore podajajo dvojezično, torej v makedonščini in v jeziku, ki ga uporablja oseba. V enotah lokalne samouprave, v kateri vsaj dvajset odstotkov prebivalstva govori nemakedonski jezik, se ta jezik skupaj s pisavo poleg makedonščine uporablja kot uradni jezik. Vse narodnostne manjšine imajo svoje predstavnike v zakonodajni, izvršni in sodni veji oblasti. Albanci so kot največja družbena skupnost v Makedoniji do zdaj sodelovali v vseh vladnih koalicijah. Pripadniki albanske družbene skupnosti so vključeni v obrambne strukture. Namestnik ministra za obrambo je bil vselej pripadnik albanske narodnostne manjšine. Devetnajsti člen ustave je pred spremembo izražal dominacijo makedonske ortodoksne cerkve nad drugimi verskimi skupnostmi¹¹. Spremenjena vsebina člena v amandmaju konkretnije navaja tudi islamsko, katoliško, evangeličansko in judovsko versko skupnost ter druge verske skupnosti. Z dopolnili k ustavi je zagotovljena pravica do razvijanja identitete vseh družbenih skupin in uporabe njihovih simbolov. Vse družbene

¹⁰ Makedonska ustava določa, da je Republika Makedonija država, v kateri so vsi narodi enakopravni. Makedonska ustava je bila od leta 1991 spremenjena petkrat. Največjo spremembo je doživela po konfliktu leta 2001, potem ko je Ohridski sporazum določal, da v Makedoniji živeti Albanci, Srbi, Turki in drugi narodi niso manjšine, ampak etnične skupnosti z enakimi pravicami. Ustava je bila spremenjena leta 2005, da bi bil v državi zagotovljen neodvisen sodni sistem, kar je bil eden izmed pogojev v integracijskem procesu za vstop v Evropsko skupnost (Jane's Sentinel 2009c).

¹¹ Čeprav je bila s prvo makedonsko ustavo zagotovljena svoboda veroizpovedi, je imela makedonska pravoslavna cerkev poseben položaj. Predstavniki mednarodne skupnosti v Makedoniji so opozorili na privilegiran položaj pravoslavne cerkve. Napetosti med verskimi skupnostmi v Makedoniji so bile prikrita vse do upora makedonskih Albancev leta 2001. Med konfliktom je bilo uničenih veliko verskih objektov, predvsem pravoslavnih in muslimanskih, kar je kazalo tudi na versko nestrpnost med entitetama. Vprašanje verske strpnosti bo imelo pomembno vlogo v prizadevanju mednarodne skupnosti v iskanju izgubljenega zaupanja med Makedonci in Albanci v prihodnosti (Bajić 2001).

skupine imajo pravico do poučevanja v svojem jeziku, poleg tega da poučujejo tudi makedonski jezik. Z ustavo je zagotovljena zaščita zgodovinske in umetnostne dediščine, tako makedonske kot drugih družbenih skupnosti. Z ustavo je določeno, da se zakoni, ki urejajo področje kulture, uporabe jezika, šolstva, osebnih dokumentov in uporabe simbolov, sprejemajo z večino glasov navzočih poslancev, izmed katerih imajo večino tisti poslanci, ki ne pripadajo večinskemu prebivalstvu. To je izredno pomembno določilo, saj daje Albancem pravico do veta, tudi če jih ne podpirajo druge etnične manjšine. Z ustavo je določeno, da parlament ustanovi Odbor za medetnične odnose, ki ga sestavlja sedem Makedoncev in prav toliko Albancev ter po en predstavnik Turkov, Vlahov, Romunov, Srbov in Bošnjakov. Ustava tudi določa, da se mora sestava makedonskega prebivalstva enakovredno izražati tudi pri sestavi varnostnega sveta. Z večino glasov navzočih poslancev skupščina izvoli šest sodnikov ustavnega sodišča, medtem ko tri sodnike izvoli večina navzočih poslancev, izmed katerih imajo večino tisti poslanci, ki ne pripadajo večinskemu prebivalstvu. Po ustavi se zakoni o lokalni samoupravi sprejemajo z dvetretjinsko večino vseh poslancev, izmed katerih imajo večino tisti navzoči poslanci, ki ne pripadajo večinskemu prebivalstvu. Vrsta amandmajev k ustavi ureja tudi področje sodstva, državnega tožilstva in odvetništva. Z novo, dopolnjeno ustavo so Albanci postali državotvoren narod v Makedoniji. Ohridski sporazum naj bi dajal prednost predvsem albanski skupnosti in manj večetničnemu pluralnemu demokratičnemu sistemu. Poleg tega ima etnični dejavnik odločilno vlogo pri sprejemanju političnih odločitev. Ustavna dopolnila naj ne bi izražala kolektivne skrbi za državljana posameznika, ampak ga obravnavajo v okviru pripadnosti določenim skupinam. Ohridski sporazum lahko razumemo tudi kot nekonstruktivno rešitev problema, ki krepi konservativne strukture v vseh družbenih skupnostih v Makedoniji. Makedonci so prepričani, da so bili prisiljeni v podpis sporazuma, medtem ko Albanci priznavajo, da je bilo nasilje sredstvo za dosego sporazuma. Sporazum je bil eden v vrsti sporazumov, ki so jih velesile vsilile majhnim državam, da bi končale spopade na Balkanu. Tudi po podpisu sporazuma tako med Albanci kot med Makedonci še naprej ostajajo ekstremisti, nacionalisti in priložnostni zaslužkarji, ki so pripravljeni ogroziti dogovore med stranema. Kljub določilom sporazuma je vprašljiva prostovoljna razorožitev albanskih upornikov. Obstaja namreč dvom, ali bodo Albanci resnično izročili vse orožje. Poleg tega sta sporazum podpisali dve stranki, ki veljata za nerelevantni. Na eni strani so bili to albanski uporniki, ki so delovali s pooblastilom albanskih politikov, na drugi strani pa so bili makedonski politiki diskreditirani zaradi vpletenosti v korupcijo, nepošteno volitve in kriminalne dejavnosti. Tako so bili Makedonci prisiljeni podpisati sporazum. Vsa zahodna Makedonija je bila pod nadzorom oboroženih albanskih skupin in kriminalnih organizacij. Lahko bi rekli, da so Makedonci sporazum

podpisali s *cevo, pritisnjeno na čelo*. Vse do podpisa sporazuma Makedonci niso vzpostavili nadzora nad območjem, ki so ga poseljevali Albanci. Za Makedonce podpis sporazuma pomeni kapitulacijo, in ne opravičuje sredstev, s katerimi so Albanci dosegli svoje politične cilje. Konflikt leta 2001 je povzročil, da se je med Albanci in Makedonci zgodila še večja etnična polarizacija. Posamezniki se izogibajo stikov s pripadniki nasprotne entitete, da jih rojaki ne bi označili za izdajalce. Tako Albanci kot Makedonci se zavedajo, da so med njimi posamezniki, odgovorni za zločine, hkrati pa morajo ostati lojalni svoji etnični skupini. Makedonci do Albancev ustvarjajo večjo etnično distanco kot do pripadnikov drugih narodov, živečih v Makedoniji. O tem priča tudi manj kot odstotek mešanih zakonov med Albanci in Makedonci. Strokovnjaki so še pred konfliktom leta 2001 zaznali povečanje deleža mladih, ki so menili, da je težko sklepati prijateljstva s pripadniki druge etnične skupine. Po konfliktu se je delež tako misleče mladine v Makedoniji še povečal. Takšna distanca med Albanci in Makedonci ekstremistom olajšuje mobilizacijo množic na bregovih etnične pripadnosti. Temeljni medetnični konflikt v Makedoniji se izraža na področju izobraževanja. Albanci so najostreje zahtevali pravico do visokega izobraževanja v albanskem jeziku. Potem ko so leta 1991 zaprli Univerzo v Prištini, iz katere so v Makedonijo prihajali albanski učitelji, se je vprašanje visokega šolstva močno spolitiziralo. Vstop na makedonske fakultete je bil za Albance omejen s kvotami in sprejemnimi izpiti. Albanci tudi niso kazali zanimanja za izobraževanje na makedonskih fakultetah. Makedonske oblasti so vztrajno zavračale zahteve Albancev po odprtju pedagoške fakultete, na kateri bi poučevali v albanskem jeziku. Albanci so leta 1994 sami odprli Univerzo v Tetovu. V strahu pred organiziranjem vzporednih struktur so se makedonske oblasti burno odzvale z zaprtjem te nelegalne univerze. V svojih zahtevah so bili Albanci nepopustljivi in danes v Makedoniji delujejo tri državne univerze, in sicer v Skopju, Bitoli in albanska v Tetovu. V Tetovu deluje tudi ena zasebna univerza, ki pa je ne obiskuje veliko Makedoncev. Za Albance je univerza v Tetovu pomembna, ker se na njej izobražuje albanska politična elita. Ohridski sporazum se področja izobraževanja tako rekoč ne dotika. Z decentralizacijo je vprašanje izobraževanja postalo politično vprašanje tudi na ravni osnovnošolskega in srednjega izobraževanja. Danes v Makedoniji ne obstaja dvojezično izobraževanje. Izobraževalne ustanove na vseh ravneh so etnično ločene. Na albanskih ustanovah poteka poučevanje, razen obveznih predmetov, zgolj v albanskem jeziku. Celo na šolah, ki jih obiskujejo tako Albanci kot Makedonci, med obema etničnima skupinama skoraj ni komunikacije. Šolski urniki so večkrat načrtovani izmensko, da bi se tako izognili morebitnim konfliktom med obema etničnima skupinama. Pripadniki posameznih manjšin vse odločneje zavračajo učenje jezika druge etnične skupine, ker je to znamenje šibkosti. Malokateri Makedonec govori albanski jezik. Konflikti med študenti so vse pogostejši,

nemalokrat pa mora posredovati tudi policija. V mešanih šolah so pogosti konflikti med Albanci in Makedonci, ko gre za spremembe imena šol ali postavljanje spomenikov. Politiziranje problema izobraževanja krepi etnično razlikovanje. Fizično ločevanje učencev povzroča, da mladina odrašča v teritorialni in izobraževalni izolaciji, kar vodi v trdovratno zavračanje učenja makedonskega jezika. Albanci v Makedoniji so, poleg drugih političnih ciljev, dosegli najpomembnejši cilj, in sicer večjo avtonomijo, s katero so ohranili svojo povezanost z Albanci v Albaniji in na Kosovu. Resnični problem Albancev in Makedoncev v Makedoniji je različen pogled na prihodnost te države. RM pomeni za Makedonce uresničenje sanj o suvereni, popolnoma makedonski državi. V boju za obstanek med nenaklonjenimi sosednjimi državami se je v Makedoncih še okrepilo prepričanje o ohranitvi nacionalne identitete in makedonskega jezika. Nasprotno pa med Albanci velja, da je Albanija tam, kjer so Albanci. Za Albance je Makedonija predvsem ozemlje, na katerem živita dva velika naroda. Gre za ekonomsko in politično partnerstvo, v katerem vsaka stran lahko uporabi veto na odločitev druge strani. S takšnim pogledom se Albanci v Makedoniji približujejo konceptu multikulturnih družb, v katerem države pripadajo državljanom ne glede na vero, raso in narodnost. V tem okviru pomeni Ohridski sporazum konec Makedonije kot domovine samo Makedoncev. Makedonci zavirajo izvajanje določil Ohridskega sporazuma, Albanci pa menijo, da se določila izvajajo prepočasi. Makedonci so prepričani, da jim je bil Ohridski sporazum vsiljen, zato menijo, da je treba ovirati uresničevanje njegovih določil. Čeprav Ohridski sporazum za Albance pomeni uresničenje političnih zahtev, pa njegova vsebina lahko predstavlja naslednjo stopnjo v zaostrovanju odnosov med obema narodoma. Uporaba albanskega jezika v Makedoniji je pogojevana in omejena. Makedoncem se očita nepripravljenost za funkcioniranje države po multietničnem principu družbe in neenakopravno obravnavanje vseh državljanov Makedonije (Daskalovski 2002, 13-27). Makedonci imajo državo za etnično lastnino večinskega naroda. Albancem v nekdanji Jugoslaviji nikdar niso priznali pravice enakosti z drugimi narodi, zato so se ti distancirali od države, s katero se niso identificirali. Med Albanci so se začele širiti številne nezakonite organizacije s programi za neodvisnost. Osamosvojitvev Makedonije leta 1991 Albancem ni prinesla večjih sprememb. Makedonci so nadaljevali nacionalistično politiko in sprejeli ustavo, ki ni reševala etničnega problema Albancev. Albanski poslanci niso glasovali za ustavo, ki je določala etnično marginalizacijo narodnih manjšin. Namesto da bi se udeležili referendumu za neodvisnost Makedonije, so Albanci s svojim referendumom hoteli doseči svojo avtonomijo v Makedoniji. Potem ko so se Albanci v Makedoniji začeli vojaško organizirati, so Makedonci v koordinaciji s srbsko policijo na Kosovu začeli izvajati represije proti Albancem. Makedonska vlada je obtoževala Albance nesodelovanja in organiziranja

vzporednih državnih institucij po modelu Kosova. Makedonski nacionalisti so bili prepričani, da gre pri ustanovitvi albanske univerze v Tetovu za albanizacijo izobraževanja, ki bi utegnila ogroziti makedonski jezik, zato so organizirali številne demonstracije. Nacionalisti so menili, da bi priznanje Albancev kot državotvornega naroda pomenilo prvi korak k albanski avtonomiji in pozneje odcepitev od Makedonije. Vse hujše frustracije med Albanci so leta 2001 sprožile oborožen upor zoper makedonsko oblast. Medtem ko so se albanski politiki zavzeli za demokratizacijo krize, je makedonska oblast nastali položaj poskušala rešiti z orožjem. Ozemeljsko celovitost Makedonije so zaščitili Albanci sami. Takrat so postavili zgolj politične in ne ozemeljske zahteve. Albanci nikdar niso nasprotovali interesu Makedonije. Nemalokrat v zgodovini so se v boju za neodvisnost celo postavili na stran Makedoncev. Makedonci s svojim konceptom ena država, en narod vztrajno zavračajo dejstvo, da imajo Albanci etnično, ekonomsko in politično zmogljivost za uresničevanje svojih interesov. Albanci imajo nacionalno zavest in se niso pripravljene podrediti procesom asimilacije in marginalizacije, zato bodo morali Makedonci za sožitje vseh narodov v skupni državi poiskati drugačen, bolj liberalen pristop. Ob morebitnem izbruhu novega oboroženega konflikta ali celo državljanske vojne bi se v Makedoniji utegnila zgoditi dezintegracija države. Nezaupanje med Albanci in Makedonci ter nezaupanje obeh etničnih skupin tako v albanske kot makedonske politične elite ovirata demokratični proces. Generator nezaupanja državljanov v oblast je korupcija, ki je v Makedoniji še posebno trdovratna in obstaja na vseh ravneh družbenega življenja. Korupcija povzroča revščino in zavira gospodarski razvoj. Države z visoko stopnjo korupcije niso privlačne za tuje vlagatelje. Korupcija se pojavlja v vseh državah v tranziciji, vendar je korupcija v RM izrazito razširjena. Razširjena je tako na političnem kot tudi na gospodarskem področju, prav tako pa tudi med vladajočimi elitami obeh največjih etničnih skupin in na vseh ravneh državne administracije. Pri Makedoniji govorimo o bietnični sistematični korupciji. Indeks korupcije, ki ga meri mednarodna organizacija Transparency International za boj proti korupciji, meri stopnjo korupcije med javnimi uslužbenci in politiki v posamezni državi, kot jo ocenjujejo poslovneži in analitiki. Po podatkih te organizacije je bil torej CPI (*Corruption Perceptions Index*) leta 2005 za Makedonijo 2,7, kar je skrb vzbujajoče, pri čemer 10 pomeni nizko stopnjo in 0 visoko stopnjo korupcije. Za primerjavo je bil istega leta CPI v Srbiji in Črni gori 2,8, v Bolgariji 4,0, v Grčiji 4,3, v Bosni in Hercegovini 2,9, v Albaniji 2,4, na Hrvaškem 3,4 ter v Sloveniji 6,1 (Transparency International 2008). Korupcija se je v Makedoniji tako razširila, da ogroža varnost države, nekateri pa celo menijo, da je korupcija leta 2001 pripeljala državo na rob državljanske vojne (Hislope 2003). V Makedoniji ne gre zgolj za obstoj korupcije, ampak ta celo pospešuje prepad med Albanci in Makedonci. Za Makedonijo so značilne številne vladne

koalicije, v katere se povezujejo tako makedonske kot albanske stranke, kar je mogoče pripisati tudi iskanju dobička na obeh straneh. V tem primeru nastopa korupcija kot povezovalni dejavnik med obema stranema, vendar utegne biti to dolgoročno usodno za stabilnost države, saj sodelovanje ni plod tvornega političnega soglasja sodelujočih partnerjev. Pred letom 2000 so v Makedoniji obravnavali izredno veliko primerov korupcije med vladnimi uslužbenci. Javnomnenjske raziskave iz tega obdobja so pokazale dokaj visoko stopnjo nezaupanja prebivalstva v državne institucije. Makedonska javnost je postala vse bolj apatična, češ da se tako ali tako ne da nič spremeniti. V takšnem ozračju ni bilo pričakovati, da bodo Albanci v Makedoniji podprli politični sistem, v katerega Makedonci sami nimajo zaupanja. Tudi sicer so Albanci postajali zagrenjeni zaradi policijskega nasilja, makedonske kulturne hegemonije in nezadostnega gospodarskega razvoja. Ob številnih primerih policijskega pretepanja, izsiljevanja priznanj ter sumljivih smrti sodnikov in odvetnikov so Albanci v Makedoniji pogosto občutili zgolj *vladavino* in ne *prava*. Albanci so bili dolgo izključeni iz političnega dogajanja v Makedoniji, zato so še bolj intenzivno ohranjali stike s sorodniki na Kosovu in v Albaniji ter sodelovali v tradicionalnem tihotapljenju blaga čez državne meje. Tihotapske poti preko meje s Kosovom in Albanijo so pod nadzorom albanskih kriminalnih organizacij. Vodje lokalnih kriminalnih skupin so hierarhično povezani z najvišjimi albanskimi politiki. Nekateri izmed teh politikov so bili namreč še nedavno aktivno vpleteni v dejavnosti kriminalnih organizacij ali pa so aktivno sodelovali z albanskimi uporniškimi skupinami. Skorumpiranost makedonskega državnega aparata in albanske povezave s podzemljem kompromitirajo makedonsko demokracijo in državo izpostavljajo zunanjim poskusom destabilizacije. Oboroženi konflikt v Makedoniji leta 2001 lahko razumemo tudi kot radikalen odgovor Albancev na nesposobnost makedonske družbe za spremembo razmer in podkupljeno vlado. S svojim delom je makedonska vlada ustvarila prostor, v katerem so nastopile albanske ekstremistične skupine. Makedonska vlada pred letom 2001 nikdar ni zares obvladovala Albancev v Makedoniji. Sodelovanje Albancev z vlado je mogoče pripisati popuščanju makedonske vlade v senci vojne, ki je divjala v Bosni in Hercegovini in vse večjim napetostim na Kosovu, da bi se tako izognila razširitvi spopadov na makedonsko ozemlje. Odmev tega je bilo oblikovanje vladne koalicije leta 1998, v katero sta vstopili makedonska stranka VMRO-DPMNE in albanska stranka DPA. V tej vladi ni šlo toliko za blaginjo makedonske države kot za koristi partnerskih strani, predvsem Albancev. Ob taki močno skorumpirani vladi je bilo samo vprašanje časa, kdaj bodo albanski uporniki tudi v Makedoniji nastopili z orožjem. V obdobju koalicije VMRO-DPMNE in DPA se je korupcija v državi še okrepila. Bila je vzrok tudi za tajno izpustitev nekaterih posameznikov, ki so bili obtoženi kriminalnih dejanj in terorizma. Ti posamezniki so v napadu enot NLA na

enote makedonske vojske leta 2001 odigrali pomembno vlogo. Na zahtevo stranke DPA naj bi vlada leta 1998 z območja meje s Kosovom umaknila varnostne sile, s čimer se je zelo okrepilo tihotapljenje in nemoten pretok enot NLA. Na območju Tanuševcev je bil organiziran center za urjenje albanskih upornikov, ki so se borili v dolini Preševo v Srbiji. O takratnih dogodkih med Makedonci še vedno krožijo govorice, da so bili incidenti med Albanci in Makedonci del političnega scenarija. Ni verjetno, da bi Albanci svoje enote lahko oskrbovali zgolj s svojo ekonomijo, niti ni verjetno, da bi stroške plačevala zgolj albanska diaspora. Velik del stroškov vzdrževanja albanskih upornikov plačujejo kriminalne organizacije. Najvišji albanski politiki potrebujejo usluge kriminalnih organizacij, da bi lahko povečevali bazo upornikov in vzdrževali enote. Da pa bi kriminalne aktivnosti nemoteno potekale, morajo sodelovati tudi državni uslužbenci, zaposleni na carini, v policiji in vladi. Ne gre zgolj za tihotapljenje orožja s Kosova in iz Albanije, ampak tudi iz Srbije. Da bi bili zadovoljeni apetiti vseh vpletenih strani, mora sodelovati tudi država, pri čemer govorimo o državnem tihotapljenju (International Crisis Group 2002). Tihotapljenje na tem delu Balkana je močno zakoreninjeno med albanskim in makedonskim prebivalstvom, izhajajoč iz tradicionalnega načina življenja, pripadnosti klanom in regionalne odmaknjenosti od svetovnih trgovinskih tokov. Skozi Makedonijo potekajo mednarodne tihotapske poti v takšnem obsegu, da se te ne bi ohranile brez pomoči plačanih državnih uslužbencev. Znano je, da albanski tihotapci plačujejo carinike na makedonski meji z Bolgarijo. Velikim dobičkom se nočejo odpovedati ne albanske ne makedonske vladajoče stranke. Zaradi frustracij tistih, ki niso bili udeleženi pri razdelitvi dobičkov, se tako med albanskimi kot tudi med makedonskimi politiki pojavljajo spopadi in medsebojna obtoževanja. Vprašanje je torej, ali nezadosten nadzor na meji s Kosovom ni zgolj posledica odsotnosti politične volje vladajoče koalicije. Korupcija se v Makedoniji ne konča pri tihotapljenju. Politične stranke si prizadevajo, da bi s svojimi ljudmi zapolnile najpomembnejše položaje v politiki in gospodarstvu, za svoje vodilne politike pa kupujejo gospodarske družbe in drugo premoženje. Finančna sredstva tujih in domačih nevladnih organizacij, namenjena gospodarskemu razvoju in socialni varnosti, ter druga javna sredstva v državi se porabljajo nenamensko, pogosto za potrebe kriminalnih organizacij in izplačevanje podkupnin. Proces privatizacije je povzročil razkol med političnimi strankami in v njih. Sicer je privatizacija nemalokrat potekala nepregledno in brez jasnih smernic, kar je pri medijih in prebivalstvu povzročilo skepticizem in nezaupanje v vlado. Takšen vladni pristop do reševanja problema korupcije ustvarja nove skupine nezadovoljnejšev, saj se nekateri jezijo, ker se niso dovolj okoristili, nekateri pa se jezijo na tiste, ki so zlorabili svoj položaj. Ohridski sporazum pomeni začetek dialoga med Albanci in Makedonci, saj so centralistične sile v Makedoniji še vedno na pohodu. Da bi zatrli korupcijo,

so potrebne takojšnje rešitve. Vsakršno dolgoročno reševanje problema bi samo prispevalo k odlaganju boja s korupcijo in sprenevedanju odgovornih za njen pojav.

Vlada mora povrniti zaupanje prebivalstva v državne institucije ter zagotoviti pregon in sojenje storilcem kaznivih dejanj, povezanih s korupcijo.¹² Vlada mora dopustiti navzočnost mednarodnih opazovalcev, ki se ukvarjajo z odkrivanjem korupcije. V reševanje problema korupcije je treba dejavno vključiti tudi albanske politične stranke. V protikorupcijskih prizadevanjih je treba iskati rešitve za preprečevanje tihotapljenja preko državnih mej. Če oblastem v Makedoniji ne bo uspelo radikalno izkoreniniti korupcije, se bo medsebojno nezaupanje med državljani in vlado ter med Albanci in Makedonci še okrepilo.

V Makedoniji obstajajo še drugi dejavniki, ki bi utegnili še poglobiti razlike med Albanci in Makedonci. V obdobju političnih, ekonomskih in socialnih reform ter napetih medetničnih odnosov se lahko ponovi obdobje, ki se je končalo z oboroženim konfliktom leta 2001. V tem primeru pa bi utegnil biti izid za Makedonce zelo tvegan. V državi po letu 2001 še vedno obstaja politično, ekonomsko in socialno neravnotežje. Makedonija se je znašla na razpotju med uresničevanjem določil Ohridskega sporazuma na poti v evroatlantske integracije in med vztrajnim zanikanjem albanske nacionalne identitete v makedonski državi. Vse dokler bodo politične elite zgolj ščitile interese posameznih etničnih skupin, se medetnične razmere v Makedoniji ne bodo izboljšale. Razvoj nacionalne identitete ovira politična identiteta posameznih strani v kofliktu, ki spodbujajo nastajanje razlik tudi na lokalni ravni.

5.4 Paravojaške skupine in druge oborožene formacije

Kosovski Albanci in Albanci v sosednjih pokrajinah so močno geografsko, kulturno in ekonomsko povezani. Kosovsko vprašanje je povežalo Albance jugovzhodnega Balkana. Žarišče upora v Makedoniji, južni Srbiji in na Kosovu je bilo na albanskih poselitvenih območjih. Albansko uporniško gibanje ni bilo omejeno na ozemlje posamezne države. Ko se je začela vojna na Kosovu, so uporniki organizirali skladišča orožja in vadbene centre v zahodni Makedoniji in Albaniji. Obratno so uporabili ozemlje Kosova in Albanije v obdobju, ko so izbruhnili spopadi v Makedoniji. Vodje upornikov in izkušeni borci so sodelovali pri

¹² Domača in mednarodna javnost meni, da je sodni sistem pod vplivom politike in korupcije ter da je neučinkovit. Preoblikovanje Makedonije v ekonomsko razvito, moderno, demokratično in pravno državo zahteva uvedbo reform na vseh področjih družbenega življenja. Iz tega izhaja potreba, da makedonska vlada izpelje reformo sodnega sistema kot ene izmed strateških prednostnih nalog. Poleg tega potreba po uveljavitvi reforme sodnega sistema izhaja tudi iz določil ratificiranega Stabilizacijskega in pridružitvenega sporazuma z Evropsko unijo. Reforma sodnega sistema v Makedoniji je del usklajene celostne reforme, ki vključuje tudi reformo lokalne samouprave in ekonomsko reformo. Reforme sodnega sistema namreč ne bo mogoče izpeljati brez institucionalne stabilnosti, ekonomskega razvoja in demokratičnega nadzora nad izvrševanjem družbenih funkcij.

organizaciji upora in usposabljanju albanskih upornikov na ozemlju sosednjih držav, katerih državna meja je bila slabo nadzorovana.

Bombni napadi in strelski obračuni v Makedoniji in širši regiji, to je na Kosovu in v južni Srbiji, so še vedno vsakdanji pojav. Oboroženi incidenti, razširjeni po vsej Makedoniji, kažejo na obstoj radikalnih sil v državi. Kosovo še vedno pomeni tveganje za regionalno stabilnost. Skupna značilnost večine oboroženih incidentov po letu 2001 je kriminalna razsežnost. Pogosto gre za zaščito tihotapskih poti in za spopade med kriminalnimi tolpmi za prevlado na nelegalnem trgu. Sicer lahko oborožene incidente v Makedoniji analiziramo na šestih dimenzijah, in sicer: *a)* pojav skupin, ki so se javnosti predstavile v obdobju skorajšnje razglasitve neodvisnosti Kosova; *b)* delovanje bolj ali manj fragmentiranih skupin, ki si prizadevajo za združitev vseh Albancev v eni državi; *c)* spopadi med albanskimi klani za prevlado na političnem prizorišču; *d)* spopadi med kriminalnimi tolpmi/družbami obeh narodnosti za ohranitev monopola; *e)* spopadi med kriminalnimi tolpmi in policijo; *f)* delovanje makedonskih nacionalističnih gibanj.

5.4.1 Osvobodilna vojska Kosova

Zaradi vpliva, ki ga je imela na pojav uporniškega gibanja v sosednji Makedoniji, ne moremo mimo Osvobodilne vojske Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimitare e Kosoves - UCK*). Pojav OVK izvira iz *Ljudskega gibanja za Republiko Kosovo* (*alb. Levizje Nacional - clirimitare e Kosoves - LNCK*), ki so ga v 70. in 80. letih ustanovili izgnani albanski intelektualci, ki so pozneje poveljevali upornikom na Kosovu. OVK je ustanovila albanska diaspora v Švici leta 1982. V Švici živi več kot 200 tisoč albanskih emigrantov, od tega je 45 tisoč makedonskih Albancev (Jane's Sentinel 2008a). Premožnejši Albanci so bili ustanovitelji tako OVK na Kosovu kot Narodnoosvobodilne vojske (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*) v Makedoniji. Albanska diaspora v Švici je pod krinko humanitarne pomoči za Kosovo zbirala finančna sredstva, s katerimi je kupovala orožje in strelivo za OVK. OVK je bila gverilska paravojaška organizacija, katere cilj je bil ustanovitev albanske republike v takratni Jugoslaviji. Pod vodstvom Ibrahima Rugove in njegove stranke *Demokratična liga Kosova* (DLK) so Albanci konec osemdesetih let, v skladu s strategijo pasivnega upora proti srbski hegemoniji, začeli ustanavljati paralelno državno administracijo. Leta 1989 je Milošević Kosovu odvzel status avtonomne pokrajine. S podpisom Daytonskega mirovnega sporazuma leta 1995 je postalo jasno, da ta ne rešuje vprašanja Kosova, kar je še bolj frustriralo Albance. Menili so, da so jih zapustili tako mednarodna skupnost kot domače politično vodstvo. Albanski radikalci se niso več strinjali z nenasilnim uporom, kar je vodilo v razhajanje s politiko Ibrahima Rugove. Februarja 1996 je OVK priznala odgovornost za

bombne napade na taborišče srbskih beguncev v Peči in Kosovski Mitrovici na Kosovu. Oborožene skupine OVK so nadaljevale posamezne napade na srbske paravojaške in varnostne sile in tudi na tiste Albance, ki so jih sumili sodelovanja s Srbi. Tudi posebni odposlanec ZDA za Balkan Robert Gelbard je leta 1998 označil OVK za teroristično organizacijo, kar je pomenilo zeleno luč Srbom, da dokončno obračunajo z Albanci (Hedges 1999a). Potem ko so srbske varnostne sile pod Miloševićevim vodstvom pustošile po Kosovu, je bilo težko pričakovati, da bodo Albanci še pripravljeni ostati v skupni državi. Brezposelnost kosovskih Albancev je leta 1999 dosegla 70 odstotkov. Stopnja rodnosti je bila v istem letu najvišja v Evropi. Poleg tega je bilo 70 odstotkov vseh prebivalcev mlajših od 30 let (Hedges 1999a). Razmere za novačenje borcev OVK so bile ugodne. Kljub temu je bila OVK ideološko razdeljena. V prvi skupini so tisti, katerih predniki so med drugo svetovno vojno sodelovali v fašističnih milicah in v prostovoljni esesovski diviziji Skenderbeg. Večina voditeljev OVK pa spada v skupino stalinistov. Ta skupina je še v obdobju Enverja Hodže vodila militantno separatistično gibanje za priključitev k Albaniji. Večina teh voditeljev je študirala na Univerzi v Prištini, kjer so predavali militantni profesorji. Prištinsko univerzo so obiskovali tudi zdajšnji albanski politiki iz Makedonije. OVK si je z izvedbo simultanih napadov po vsem Kosovu kmalu pridobila zaupanje. OVK je napadala predvsem patrolje srbskih varnostnih sil po načelu *udari in zbeži* z uporabo lahkega avtomatskega orožja, minskoeksplozivnih naprav in ročnega protioklepnega orožja. Med letalskimi napadi zveze Nato leta 1999 so posebej izurjeni pripadniki OVK označevali srbske vojaške in policijske cilje ter usmerjali letalske napade (Jane's Sentinel 2008a). Skupine OVK so neovirano izvajale premike na gorata in poraščena območja čez slabo nadzorovane meje v Makedonijo. Ker je Srbija vztrajno zavračala zahteve mednarodne skupnosti po končanju etničnega čiščenja na Kosovu, je zveza Nato 24. marca 1999 začela letalske napade na Srbijo in Črno goro. Zvezna Republika Jugoslavija je kapitulirala 10. junija istega leta. Po odobritvi Varnostnega sveta ZN so v pokrajino prispelle enote Kosovo Force (KFOR). Pod pokroviteljstvom ZN so na Kosovo poslali misijo UNMIK (*angl. United Nations Mission in Kosovo*), namenjeno organiziranju državne administracije. Vojaško-tehnični sporazum o umiku srbskih varnostnih sil s Kosova pa je bil podpisan v mestu Kumanovo v Makedoniji. OVK je bila leta 1999 najmočnejša vojaško politična organizacija na Kosovu, katere vodja je bil Hašim Tači. OVK je bila uradno razpuščena septembra 1999. Ustanovljen je bil Kosovski zaščitni korpus, sestavljen predvsem iz nekdanjih pripadnikov OVK. Poznavalci menijo, da Kosovski zaščitni korpus (*KZK, alb. Trupat e Mbrojtjes e Kosovës*) predstavlja osnovo za oblikovanje oboroženih sil Kosova. Čeprav so imeli Albanci OVK po koncu vojne za osvoboditeljico, je organizacija izgubila ugled, saj so jo povezovali z organiziranim

kriminalom, vojnimi zločini in izsiljevanji ter z nasiljem nad političnimi nasprotniki in drugimi etničnimi manjšinami na Kosovu. V sistematičnem plenjenju in požiganju srbskih domov je bilo uničenih tudi več ortodoksnih cerkva in samostanov. Do konca leta 2000 je več kot 210.000 Srbov zapustilo domove in se zateklo v monoetnične enklave, kot so Mitrovica, Kosovo Polje in Gračanica (Human Rights Watch 2008). Več kot tisoč Srbov in Romov je bilo umorjenih ali pogrešanih od junija leta 1999. Za številne od teh zločinov je prav tako odgovorna OVK. Na volitvah leta 2000 je stranka DLK dobila največ (58 %) glasov. Tačijeva Demokratična stranka Kosova (DPK, *alb. Partia Demokratike e Kosoves - PDK*), ki je predstavljala politično vodstvo OVK, pa je dobila zgolj 27 odstotkov glasov. Po volitvah leta 2000 so bili še posebno aktivisti stranke DLK pogosto tarče napadov (Human Rights Watch 2008). Tudi na Rugovo so večkrat poskušali izvesti atentat (Delo 2006). Kljub temu mu je uspelo pridobiti podporo nekdanjih pripadnikov OVK. Za prvega premiera kosovske vlade je leta 2004 imenoval Ramuša Haradinaja, nekdanjega poveljnika OVK (Wikipedia 2008). Povojna politična garnitura na Kosovu prihaja iz vrst albanskih upornikov, zato Hedges meni, da bo militantna in nacionalistična in se ne bo pripravljena pogajati ter da bo nezaupljiva do tujcev (Hedges 1999a). Poleg boja za neodvisnost je šlo med Albanci na Kosovu tudi za boj za oblast. Številni najvišji poveljniki in uradniki OVK so po vojni na Kosovu zasedli pomembne položaje. Številni poveljniki in borci OVK so se pozneje pridružili Nacionalni osvobodilni vojski v Makedoniji. Kljub pričakovanjem pa Čeku ni bil voditelj, ki bi popeljal Kosovo v neodvisnost. Potem ko je na parlamentarnih volitvah novembra 2007 zmagala stranka DPK, je novi premier Kosova postal Hašim Tači (Jane's Sentinel 2008b). Velja za nepredvidljivega politika. Tači, znan tudi kot *Kača*, je bil ustanovitelj dreniške skupine. Ta kriminalna skupina je na Kosovu nadzorovala do 15 odstotkov vse trgovine z ukradenimi vozili, cigaretami, orožjem in prostitucijo. Skupina je imela povezave s češko in makedonsko mafijo. Dreniška skupina je bila odgovorna za napade na srbsko policijo. Tačijeva sestra naj bi bila poročena z vodjo zloglasne albanske mafije. Leta 1997 je okrožno sodišče v Prištini v odsotnosti obsodilo Tačija na 10 let zaporne kazni zaradi kaznivih dejanj terorizma. Nekateri avtorji (Hedges 1999b) navajajo, da je bil Tači v sodelovanju z albansko vlado in albansko tajno policijo vpleten v umore političnih tekmecev in visokih poveljnikov OVK. Bil je predstavnik albanske radikalne brezkompromisne politike. Čeprav je OVK in njenemu političnemu vodstvu uspelo prepričati mednarodno skupnost, pa so številni kosovski Srbi postali žrtve povračilnih ukrepov OVK. Tači je kot premier uporabljal nekdanje borce OVK za umore političnih nasprotnikov. Srbi so ga obtoževali, da z zaslužki od trgovine z orožjem, mamili in prostitucijo podpira albanske teroristične skupine (Karpát 2006a). Stranka DPK je na parlamentarnih volitvah leta 2007 dobila največ, 34 odstotkov glasov (BBC News 2008a).

Ko je 17. februarja 2008 Kosovo razglasilo samostojnost, je bil na vodilnem položaju kosovske vlade Hašim Tači. Po vzoru OVK sta se v začetku leta 2000 pojavili dve novi gverilski gibanji, in sicer Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca na jugovzhodu Srbije in Narodnoosvobodilna vojska na severozahodu Makedonije (Erlanger 2001). Tudi v OVK so sodelovali Albanci, ki so sicer živeli v južni Srbiji, pozneje pa so se pridružili Osvobodilni vojski Preševa, Medvedje in Bujanovca. Marca 2000 je Tačijevo stranko DPK zapustil tudi Ramuš Haradinaj, da bi ustanovil svojo stranko. Haradinaj je še eden od priljubljenih kosovskih voditeljev iz obdobja druge kosovske vojne. Kot švicarski emigrant je ohranjal stike z OVK. Njegov tesni sodelavec iz tega obdobja je bil Ali Ahmeti, ustanovitelj Narodnoosvobodilne vojske v Makedoniji. Do leta 1998, ko se je vrnil na Kosovo, se je Haradinaj v Albaniji aktivno pripravljala na oborožen upor. Bil je poveljnik operativnega območja Dukadžini na jugozahodu Kosova. Bil je tudi pobudnik ustanovitve skupine Črni orli, ki naj bi bila med drugim odgovorna za ugrabitve, mučenje, izsiljevanje in pretepanje Srbov, Romov in Albancev, ki niso podpirali OVK. Poleg osvobodilne vojne je na Kosovu potekala vojna med klani, katerih člana sta bila tudi Tači in Haradinaj. Po razpustitvi OVK je bil Haradinaj namestnik poveljnika Kosovskega zaščitnega korpusa. Potem ko je zapustil Tačijevo stranko, je Haradinaj ustanovil stranko Zveza za prihodnost Kosova (*alb. Aleanca per Ardhmerinë ë Kosoves - AAK*). V stranki so se združevali nekdanji borci OVK, ki se niso strinjali s Tačijevim konceptom večetnične države. Haradinaj je sodeloval v pripravah za nadaljevanje bojov v Srbiji in Makedoniji, čeprav sta se tako Tači kot Haradinaj javno distancirala od albanskih upornikov. Haradinaj je bil vpleten v urjenje albanskih teroristov v južni Srbiji in v operacije albanskih upornikov v zahodni Makedoniji (Karpát 2006b). Aktivnosti v Srbiji in Makedoniji so financirali s trgovino z orožjem, cigaretami, mamili, gorivom in avtomobili. Kosovska politika je tudi po vojni ostala razdeljena, boj za oblast pa so spremljale številne politične žrtve. Stranki Zveza za prihodnost Kosova in Demokratična liga Kosova sta vstopili v koalicijo, medtem ko je Tačijeva Demokratična stranka Kosova ostala v opoziciji. Po volitvah leta 2004 je Haradinaj postal novi kosovski premier. Mednarodno sodišče za vojne zločine je 4. marca 2005 Haradinaja obtožilo zločinov proti človeštvu in kršitev običajev vojne. Haradinaj je odstopil s položaja predsednika vlade in se 8. marca 2005 prostovoljno predal sodišču. Kljub obtožnici iz Haaga Ramuš Haradinaj ostaja kosovski junak. Potem ko je bila izdana obtožnica, so bile Natove sile na Kosovu v pripravljenosti, da bi preprečile morebitne nasilne izgrede (BBC News 2005).

5.4.2 Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB)

Dogodki, ki so sledili krizi na Kosovu, sovpadajo z idejo o združitvi vseh Albancev v Veliki Albaniji. Tirana je uradno zaničala *velikoalbanski projekt*, zato so se albanske radikalne sile zadovoljile z idejo o *Velikem Kosovu*. Na območju mest Preševa, Medvedja in Bujanovac v južni Srbiji se je po razpustitvi enot OVK pojavilo gverilsko gibanje Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB, *alb. Ushtria Clirimtare e Preseves, Medvegjes dhe Bujanovcit - UCPMB*). Člani gibanja so bili predvsem pripadniki nekdanje OVK. Znano je, da je ustanovitev OVPMB podprla ista albanska emigrantska skupnost v Švici, ki je ustanovila OVK (Jane's Sentinel 2008c). Razen v mestu Medvedja so Albanci v Preševu in Bujanovcu v večini. Skupno na območju celotne regije živi okoli 70.000 Albancev. Regija je kulturno in ekonomsko povezana z Albanci na Kosovu. Južna Srbija velja za eno od najmanj razvitih regij v državi. Potem ko je bila leta 1999 končana vojna na Kosovu, se je jugoslovanska vojska umaknila v preševsko dolino, kjer je nadaljevala nasilje nad Albanci. OVPMB je bila ustanovljena septembra 1999, potem ko je bila razpuščena OVK. Varnostno območje vzdolž srbske administrativne meje s Kosovom je bilo s tehničnim sporazumom med zvezo Nato in Zvezno republiko Jugoslavijo ustanovljeno 9. junija 1999. Po sporazumu so se enote jugoslovanske vojske umaknile od kosovske meje v notranjost Srbije v zemeljskem pasu do globine 5 kilometrov, v zračnem prostoru pa do 25 kilometrov (Military Technical Agreement between the International Security Force "KFOR" and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia 1999). Z varnostnim območjem je bil ustvarjen varnostni vakuum. Priložnost je izrabila OVPMB in na območju začela urediti svoje pripadnike. Območje preševske doline in vzhodni del varnostnega območja je nadzorovala OVPMB. Domneva se, da je bilo jedro OVPMB v vasi Dobrosin v varnostnem območju. Na srbskem delu varnostne cone v bližini administrativne meje s Kosovom se je OVPMB večkrat spopadla tudi z enotami zveze Nato (Thompson 2001). Tesno je sodelovala z nekdanjimi pripadniki OVK in Narodnoosvobodilno vojsko v Makedoniji predvsem na področju organiziranega kriminala. Organizacijsko je bila OVPMB razdeljena na majhne, visoko mobilne operativne skupine. Te skupine so v obmejnem območju postavljale zasede patroljam srbske policije. Podpora delovanju OVPMB je v glavnem prihajala s Kosova. Albanske vasi v obmejnem območju so pripadniki OVPMB uporabljali kot baze in skrivališča. Skozi preševsko dolino že dolgo poteka glavna tihotapska pot Beograd–Niš–Skopje (Jane's Sentinel 2008c). Potem ko se je leta 2001 v varnostno območje vrnila jugoslovanska vojska, se je bila OVPMB prisiljena umakniti na Kosovo in v Makedonijo. OVPMB je uradno prenehala obstajati maja 2001. V južni Srbiji ni bilo oboroženih spopadov

širših razsežnosti. Nasilje v regiji je bilo zaustavljeno s Kovićevo ekonomsko reformo za južno Srbijo in odločnim vojaško-diplomatskim nastopom mednarodne skupnosti in zveze Nato. Srbija je po odstranitvi Miloševića postala bolj odprta za reševanje vprašanja južne Srbije, s čimer so nezakonite dejavnosti OVPMB postale nesprejemljive (Global Policy Forum 2000). Aretacija nekdanjega poveljnika OVPMB Šefčeta Muslie julija 2003 je sprožila nove bombne napade v preševski dolini. Odgovornost za napade je prevzela organizacija Albanska narodna armada (ANA, *alb. Armata Kombëtare Shqiptare - AKSh*), ki je bila v regiji že od leta 2000. Domeva se, da naj bi tudi v tej organizaciji sodelovali nekdanji pripadniki OVPMB. Potem ko so se v začetku leta 2006 začela pogajanja o končnem statusu Kosova, so svetniki Preševa, Medvedje in Bujanovca zahtevali dodelitev posebnega statusa preševski dolini, po katerem bi imeli Albanci v južni Srbiji na podlagi tajnega referendumu iz leta 1992 pravico do priključitve h Kosovu, oziroma da se vprašanje južne Srbije rešuje v okviru pogajanj o statusu Kosova (Karpát 2006c). V senci skorajšnje razglasitve neodvisnosti Kosova so se glede južne Srbije strinjali tudi kosovski politiki. Bojazen glede širitve albanskega prostora ostaja, saj so razmere v južni Srbiji podobne tistim na Kosovu v začetku devetdesetih let. Albanci v južni Srbiji se želijo priključiti Kosovu. Kot je javno izjavil Jonuz Musliu, vodja *Gibanja za demokratični razvoj*, ki je sicer nacionalistična stranka preševskih Albancev, »Albanci iz preševske doline ne zahtevajo nič več, kot zahtevajo Srbi severnega Kosova« (Churcher 2003). Če bi se torej Srbi na severu Kosova, na območju Kosovske Mitrovice in Leposaviča, želeli priključiti Srbiji, bi se Albanci iz južne Srbije želeli priključiti Kosovu. Albanci celo menijo, da avtonomija kosovskih Srbov pomeni delitev Kosova, kar bi zopet lahko izkoristili za priključitev Kosovu (Karpát 2006c). Neodvisnost Kosova je nevaren precedens, ki bi utegnil voditi v neželjeno atomizacijo regije. Potem ko se je v južni Srbiji pojavila Albanska narodna armada (ANA, *alb. Armata Kombëtare Shqiptare - AKSh*), so albanske politične stranke postale bolj radikalne (Karpát 2006č). Dolina Preševa velja za *ključ do Balkana* in ima pomembno vlogo v srbski zunanji politiki. Grčija ima podobne zunanje politične cilje kot Srbija. Skozi preševsko dolino ima Grčija dostop do zahodne Evrope, zato si želi, da bi ostala pod nadzorom ortodoksne Srbije (Churcher 2003). Srbski minister za Kosovo je 22. marca 2008 misiji Združenih narodov na Kosovu (UNMIK) predlagal etnično delitev Kosova. Delitev naj bi vključevala tudi srbske enklave po vsem Kosovu, in ne zgolj severnega dela, kjer je večinsko srbsko prebivalstvo (24ur.com 2008).

5.4.3 Narodnoosvobodilna vojska

Odnosi med Albanci in Makedonci v RM so se po posredovanju zveze Nato na Kosovu leta 1999 še bolj zaostri. Razlike v stališčih glede Kosova so povečale napetosti v državi. Albanci so dogajanje na Kosovu dojemali kot strateški in politični uspeh, kar pa je še bolj zapletlo odnose med makedonskimi Albanci in Makedonci. Novembra leta 2000 so albanske ekstremistične skupine na območju južnosrbskih občin Bujanovac in Preševo začele z nasiljem reševati albansko vprašanje. Albanci so menili, da so bile aretacije kriminalcev na obmejnem albanskem poselitvenem območju zgolj etnično motivirana politična dejanja in ne običajni policijski postopki. Poleg tega je bila navzočnost enot zveze Nato dodatna grožnja notranji varnosti. Prosrbsko usmerjene skupine s podporo albanofobnih Makedoncev so namreč v protest zračnim napadom enot zveze Nato na Srbijo in Črno goro izvedle vrsto napadov na zahodna diplomatska predstavništva in vozila Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Konec aprila leta 2001 je bilo več oboroženih napadov na enote zveze Nato v Makedoniji. Radikalizacija albanskega prebivalstva na Kosovu sredi devetdesetih let je povzročila vzpon albanskega nacionalizma tudi v južni Srbiji, Črni gori in Makedoniji. Dosežki Osvobodilne vojske Kosova (OVK) so opogumili tudi tiste Albance v Makedoniji, ki sicer niso podpirali ideje o Veliki Albaniji. Mnogi izmed njih so se pridružili OVK v boju za neodvisnost Kosova. Nekateri izmed njih so se povzpeli na poveljniške položaje v OVK. Meja med Makedonijo in Kosovom je bila slabo nadzorovana, zato so se v obmejnem območju okrepile kriminalne dejavnosti in dejavnosti oboroženih uporniških skupin. Območje vasi Tanuševci je bilo od nekdaj žarišče incidentov. Ta velika albanska vas leži na goratem obmejnem območju, njeni zaselki pa se raztezajo čez mejo na Kosovo. Lokalne tihotapske skupine so z oboroženimi stražami poskušale zavarovati glavne tihotapske poti. Med tihotapci in makedonskimi obmejnimi enotami so bili pogosti spopadi. Spopadi so potekali tudi med lokalnimi tihotapskimi združbami, da bi ohranile monopol nad tihotapskimi potmi. Potem ko je prišlo do več incidentov, je junija leta 2000 Makedonija ustanovila obmejno brigado, katere člani so bili tudi pripadniki posebnih vojaških enot *Škorpionji* in *Volkovi* (Kusovac 2000). Brigadi ni uspelo vzpostaviti nadzora nad območjem Tanuševcev, tudi potem ko se je v varnostno območje v dolino Preševa vrnila jugoslovanska vojska. Z njeno vrnitvijo so se pripadniki Osvobodilne vojske Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB) iz južne Srbije umaknili v Makedonijo, kjer so nadaljevali organiziranje upora (Barnett 2001). Pojavna oblika oboroženega upora Albancev v Makedoniji je bila Narodnoosvobodilna vojska (NOV, alb. *Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*). Politični vodja albanske Narodnoosvobodilne vojske je bil Ali Ahmeti (Foreign Affairs Defence and

Trade Division, Congressional Research Service 2001). Zgodaj se je pridružil albanskim emigrantom v Švici, kjer je navezal stike z ustanovitelji Osvobodilne vojske Kosova. Ahmeti je kot pripadnik OVK podpiral njene operacije najprej iz zahodne Makedonije, pozneje pa iz Tirane. Danes velja Ahmeti za zmernega politika in je vodja albanske politične stranke Demokratska zveza za integracijo (*mak. Demokratska Unija za Integracija - DUI*). Vojaški poveljnik albanske Narodnoosvobodilne vojske je bil tesni Ahmetijev sodelavec Gezim Ostreni. Ostreni je bil poveljnik v nekdanji Osvobodilni vojski Kosova. Kot pripadnik Kosovskega zaščitnega korpusa je leta 2001 dezertiral, da bi se pridružil Narodnoosvobodilni vojski v Makedoniji. Veliko pomembnih mož albanske Narodnoosvobodilne vojske je po koncu spopadov nadaljevalo politično kariero v vodstvu Ahmetijeve stranke DUI (Jane's Sentinel 2008č). Stranka DUI je bila odgovorna za izgrede, ki so sledili parlamentarnim volitvam leta 2006, ker ni bila povabljena v vladno koalicijo s stranko VMRO-DPMNE. Minometni napad na policijsko postajo Tearce 22. januarja 2001 velja za prvi napad albanske NOV (Jane's Sentinel 2008č). V naslednjih mesecih so se na območju Tanuševcev razvili ostri spopadi med albansko Narodnoosvobodilno vojsko in makedonsko policijo. Spopadi so se razširili na območje od Kumanova do Gostivarja. Makedonske oblasti so na spopade odgovorile s popolnim zaprtjem meje s Kosovom. Voditelji albanskih političnih strank so zatrjevali, da je cilj upornikov zgolj izboljšanje pravic makedonskih Albancev. Poglavitna politična zahteva je bila federalizacija države in večja zastopanost Albancev v policiji, oboroženih silah in vladnih službah. Tetovo je hitro postalo nekakšna frontna črta, makedonske oblasti pa so na območje poslale močne policijske enote, ki so pozneje okrepile še enote makedonske vojske, in začele obstreljevati hrib Kale. Enote notranjega ministrstva in makedonske vojske so imele tanke in havbice. Potem ko se je vladnim enotam uspelo prebiti na območje Šar planine, so se albanski uporniki umaknili. Albanski uporniki so v hribovju nad Tetovom oznanili, da pripadajo tako imenovani Narodnoosvobodilni vojski (NOV), s čimer se je okrepil radikalizem med Albanci. Več sto Albancev se je pridružilo samooklicani vojski, še več pa ji je priznavalo legitimnost. Na politični sceni je obstajala nevarnost, da bi prišlo do preobrata med zmernimi Albanci pod vodstvom Džaferija. Še več radikalnih Albancev, kot je bil na primer Imeri, rektor Univerze v Tetovem, se je ostro odzvalo na dogodke. Dogajanje je doseglo vrhunec s programom, ki ga je predstavila samooklicana Narodnoosvobodilna vojska. Ta je vseboval popolnoma politične zahteve. Makedonske oblasti so z združenimi vojaško-policijskimi enotami izvedle ofenzivo na območju Šar planine v hribovju Črna gora 20 kilometrov severno od Skopja vzdolž meje s Kosovom. Pripadnikom Narodnoosvobodilne vojske so enote KFOR-ja in jugoslovanske vojske preprečile umik na Kosovo. Makedonska ofenziva je bila ustavljena, verjetno pa je del upornikov ostal na

makedonski strani meje. V okolici Kumanova so lokalni poveljniki NOV grozili, da bodo napadli pomembnejše cilje, kot so na primer letališče v Skopju, makedonska naftna rafinerija in avtomobilska cesta Beograd–Skopje. Ker so se spopadi stopnjevali, je premier Georgijevski od makedonskega predsednika Trajkovskega zahteval razglasitev vojnega stanja. V letu 2001 so ZDA in EU poslale v Makedonijo posebno skupino diplomatov, da bi organizirala pogajanja med predstavniki Makedoncev in etničnih Albancev (Foreign Affairs Defence and Trade Division, Congressional Research Service 2001). Po dveh mesecih zapletenih pogajanj sta obe strani dosegli sporazum. V skladu s sporazumom so pozneje v Makedoniji namestili 5.000 vojakov sil zveze Nato. V operaciji Essential Harvest so vojaki Nata zbrali orožje, ki naj bi ga prostovoljno predali albanski uporniki. Makedonska vlada jim je dovolila, da zapustijo obkoljena območja, kar je sprožilo ostre proteste makedonskih nacionalistov, v katerih so poškodovali številna zahodna predstavništva. Ker se je izkazalo, da je zveza Nato sposobna zagotoviti mir, so makedonski in albanski voditelji zaprosili za podaljšanje njene navzočnosti v državi. Tako je v Makedoniji ostalo 900 vojakov Nata, ki naj bi v operaciji Amber Fox zavarovali mednarodne opazovalce (Jane's Sentinel 2009c). Vojna v Makedoniji je trajala pol leta. Pogajanja med sprtima stranema so se končala 13. avgusta 2001 s podpisom t. i. Ohridskega sporazuma. Makedonska vojska konflikta leta 2001 ni pričakala pripravljena. Po osamosvojitvi leta 1991 je od takratne JLA dobila veliko zastarele vojaške opreme. Poveljniški kader Armade Republike Makedonije (ARM) je bil dobro izobražen, a ni imel vojnih izkušenj. V vrstah albanskih upornikov so bili borci, ki so izkušnje dobili na bojiščih po Jugoslaviji. V sestavi ARM je bilo okoli 40 odstotkov Albancev (Arsić 2001, 10–13). Od teh so bili nekateri na pomembnih poveljniških položajih in v generalštabu. Ti Albanci so pozneje na poziv Osvobodilne vojske Kosova (OVK) zapustili ARM in se priključili albanskim upornikom. Nekateri Albanci so bili pred konfliktom tudi na visokih položajih makedonskega ministrstva za obrambo. Makedonska vojska je bila organizirana za izvajanje napada oziroma obrambe. S togo klasično razporeditvijo sil se je težko uspešno spopadala z majhnimi skupinami upornikov. Danes je popolnoma jasno, da je bila prekinitev spopadov dosežena z diplomatskim posredovanjem mednarodne skupnosti, medtem ko se je makedonska vojska znašla v *šah položaju* na svojem ozemlju. Uporniki so pogosto prehajali mejo s Kosovom in se pozneje, v ugodnejših razmerah, znova vračali v Makedonijo. Albansko poselitveno območje je bilo pravzaprav pod nadzorom albanskih upornikov. Albanci so se na oborožen upor pripravljali dlje časa. Organizirali so dobro obveščevalno mrežo in številne krizne štabe. Za poveljniško mesto so izbrali vas Selce blizu Tetova. Sodobno vojaško opremo so v Makedonijo tihotapili s Kosova in iz Albanije. Orožje so skrivali v številnih skladiščih z obeh strani meje z Albanijo in Kosovom, predvsem na obrobju

Šar planine. Albanski uporniki so se urili na širšem območju Šar planine. Pri urjenju so sodelovali tudi nemški inštruktorji, inštruktorji britanske posebne enote SAS in ameriške obveščevalne službe CIA v vadbenih centrih tako v Makedoniji kot v sosednji Albaniji (Arsić 2001, 10–13). Uporniki so bili organizirani v majhne skupine in oboroženi z lahkim pehotnim orožjem. Nemalokrat so se po spopadih preoblekli v civilna oblačila in se vrnilo na svoje domove. Makedonska vojska se je spopadla z dobro opremljeno in izkušeno vojsko, ki je štela več kot 10.000 mož in je imela podporo med lokalnim albanskim prebivalstvom. Pripadniki albanske Narodnoosvobodilne vojske so imeli jasno začrtane cilje, napadali so zgolj vojaške cilje, niso bili zakrinkani, nosili so vidne oznake in ubogali ukaze. Jasno je bilo, da se borijo za izboljšanje položaja Albancev v Makedoniji, in niso izražali teženj k priključitvi Kosovu ali Albaniji.

5.4.4 Garda carja Lazarja

V pričakovanju skorajšnje razglasitve neodvisnosti Kosova se je povečala napetost med kosovskimi Albanci in Srbi. Srbska vlada se je znašla v težavnem položaju. V približevanju evropskim integracijam je morala umiriti strasti, ki so se zaradi Kosova znova razvemale med srbskimi množicami. Prizadevanja mednarodne skupnosti za razrešitev statusa Kosova niso bila uspešna, zato je bila enostranska razglasitev neodvisnosti Kosova pričakovana. Kosovski parlament je 17. februarja 2008 razglasil neodvisnost (BBC News 2008b). Srbija ni priznala enostranske razglasitve neodvisnosti (Serbian Government 2008a). Da bi se izognili še večji oddaljitvi Kosova od Srbije, so se kosovske krize lotili po diplomatski poti. Z vojaškim posredovanjem bi Srbija ogrozila srbske enklave na Kosovu. Vodilni srbski politiki so pozvali državljane, naj se ne zatekajo k nasilju (Serbian Government 2008b). Z mirnimi demonstracijami so Srbi svetovno javnost skušali opozoriti na krivico, ki se jim je zgodila na Kosovu. Srbsko nasilje, ki je spremljalo razglasitev neodvisnosti Kosova, je bilo omejeno predvsem na vandalizem na beograjskih ulicah (Radiotelevizija Slovenije 2008a), na posamične napade na objekte mednarodnih organizacij (Radiotelevizija Slovenije 2008b) in incidente v obmejnem območju s Srbijo. Sile KFOR-ja (North Atlantic Treaty Organisation 2009) so bile že v obdobju pred razglasitvijo kosovske neodvisnosti pripravljene, da bi preprečile eskalacijo spopadov. Nekdanji veterani OVK so postali pripadniki Kosovskega zaščitnega korpusa. Ta bi se po potrebi lahko preoblikoval v vojno formacijo po zgledu OVK. Vnovični srbski vojaški napad na Kosovo bi pomenil spopad z Natovimi enotami na Kosovu. Srbska vojska je bila pripravljena preprečiti morebitne incidente na jugu Srbije ob morebitni enostranski razglasitvi Kosova (Delo 2007). Pod pokroviteljstvom Gibanja veteranov Srbije in Združenega ljudskega gibanja Srbije je bila napovedana ustanovitev Garde carja Lazarja

(Koreni, Lista Srba u rasejanju 2007). Gardo so sestavljali prostovoljci in srbski vojni veterani. Pripravljena je bila z orožjem obraniti Kosovo – *zibelko srbstva*. Na napovedani zaprisegi pripadnikov Garde carja Lazarja v Kruševcu 5. maja 2007 je srbska policija aretirala 27 oseb (South European Times 2007c), ki so nosile oznake razpuščene Enote za specialne operacije (Serbian Government 2003). Garda carja Lazarja je napovedovala vojaški pohod na Kosovo in organizirala več nacionalističnih srečanj v bližini administrativne meje s Kosovom. Neposredno pred razglasitvijo kosovske neodvisnosti so zaznamovali številni posamični incidenti in provokacije, vendar je srbski policiji, UNMIK-u in enotam KFOR-ja na Kosovu uspelo razmere v pokrajini ohraniti pod nadzorom.

5.4.5 Albanska narodna armada

Srbija se je znašla v položaju, v katerem ni bilo veliko verjetnosti, da bo z vojaško silo preprečila razglasitev neodvisnosti Kosova. Kot odgovor na organiziranje Garde carja Lazarja so se konec leta 2007 v obmejnem območju s Srbijo pojavili oboroženi gverilci (South European Times 2007d). Javnosti so se predstavili kot pripadniki Albanske narodne armade (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare - AKSh*), njihov cilj pa je bila obramba Kosova. Albansko narodno armado je Michael Steiner, vodja misije ZN na Kosovu leta 2003, označil za teroristično organizacijo (UNMIK Administrative Direction No. 2003/9 2003), potem ko je leta 2003 izvedla napad na samostan v Zvečanu. Albansko narodno armado povezujejo z oboroženimi incidenti in bombnimi napadi v južni Srbiji in v zahodni Makedoniji. ANA se je pojavila v južni Srbiji, kjer je delovala Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB), in v zahodni Makedoniji, kjer je delovala Narodnoosvobodilna vojska (NOV). ANA naj bi bila ustanovljena leta 1999, njeno delovanje pa se je okrepilo po letu 2001. Razvila se je iz NOV (International Crisis Group 2004). Po nekaterih virih (Rogers 2003b, 23) je ANA zgolj virtualna organizacija. Šlo naj bi za skupine, ki nosijo različne uniforme in se v javnosti predstavljajo z različnimi imeni. Pogosto gre le za oborožene civiliste. Po drugi strani makedonska policija poroča o dobro oboroženih uniformiranih skupinah, ki za zavarovanje tihotapskih konvojev uporabljajo vojaško taktiko. Zdi se, da gre za dokaj neenotno delovanje oboroženih skupin in da ne obstaja neka resna organizacija s specifičnimi cilji. Prav tako ni mogoče zagotovo trditi, da so številni oboroženi incidenti v Makedoniji znamenje organiziranega panalbanskega gibanja v poskusu splošne destabilizacije razmer v državi. Čeprav velja za slabo organizirano in brez jasne identitete, je skrb vzbujajoče to, da je ANA še vedno navzoča in aktivna. ANA si prizadeva za združitev vseh Albancev v eno državo (Jane's Sentinel 2009d). Delovanje Albanske narodne armade je podobno delovanju OVK, OVPMB in NOV, zato je verjetno, da so v njenih vrstah nekdanji izkušeni pripadniki

omenjenih gibanj. ANA negativno vpliva na poohridsko Makedonijo in na krhek varnostni položaj v državi. Ameriški Inštitut za preprečevanje terorizma od leta 2001 po podpisu Ohridskega sporazuma ugotavlja vsaj 38 bombnih napadov v Makedoniji, od tega je za vsaj tri bombne napade odgovorna ANA (Memorial Institute for the Prevention of Terrorism 2009). Po bombnem napadu na makedonski parlament je bilo v lokalnem časopisu objavljeno, da bo ANA še naprej napadala nelegalne institucije, ki predstavljajo makedonsko državo, in cilje na umetno določeni meji s Kosovom. Sporočilo, ki ga prinaša ANA, je skrb vzbujajoče za Srbijo, Črno goro, Makedonijo in Grčijo. Albansko poselitveno območje je danes razdeljeno med pet držav. ANA ni osamljen pojav ekstremistične skupine. Na Kosovu je bil potrjen obstoj številnih albanskih oboroženih skupin, kot so na primer *Ideali*, *Skifteri*, *Kaštjela*, *Črni Tigri*, *Zjari* ipd., ki so si prizadevale za etnično čisto Kosovo. ANA naj bi bila na širšem albanskem poselitvenem območju po vzoru KOV organizirana na divizijska območja, in sicer v zahodni Makedoniji imenovano *Ilirida*, divizija *Skenderbeg* s poveljstvom v mestih Debar in Tetovo, *Adem Jašari* na Kosovu in v južni Srbiji, *Malezia* v Črni gori in *Cameria* na območjih južne Albanije in severne Grčije. Ideja o *Veliki Albaniji*, jasno izražena v Platformi za rešitev albanskega vprašanja, ki jo je izdala Akademija za znanost v Tirani (Platform For The Solution Of The National Albanian Question 1998), med Albanci za zdaj ni našla prave politične podpore. Albanska prizadevanja so se omejila na razglasitev neodvisnega Kosova in reforme za izboljšanje položaja Albancev v Makedoniji in južni Srbiji. Albanija ima pomemben vpliv na varnostne razmere v regiji. V približevanju evropskim integracijam se je distancirala od nasilja. Albanski premier je leta 2005 javno obsodil delovanje ekstremističnih skupin v makedonskem obmejnem pasu (South European Times 2005). Albanska policija je aretirala nekatere voditelje AKSh (International Crisis Group 2004, 8), vendar je organizacija še vedno aktivna v Makedoniji. Politično krilo Albanske narodne armade je albanska Fronta za združeno Albanijo (alb. *Fronti per Bakshim Kombetar Shqiptar* – FBKSh) s sedežem v Tirani. FBKSh povezuje politične sile za združitev vseh Albancev v eno državo. Albanska ekstremistična nacionalistična stranka Albanska narodna fronta (alb. *Partia Balli Kombëtar Shqiptar - PBKS*), ki jo povezujejo z AKSh, je prepovedana tako v Albaniji kot na Kosovu. Da so Albanci v Makedoniji še vedno pripravljeni prijeti za orožje, dokazuje primer okupacije vasi Kondovo blizu Skopja, ki jo je skupina od 80 do 100 oboroženih Albancev zasedla konec leta 2004. Ker se je vlada bala širitve etničnega nasilja, na območje ni poslala varnostnih sil, ampak je albanskim voditeljem dovolila pogajanja z uporniki. Potem ko so decembra 2004 posredovali Arben Džaferi, vodja stranke DPA, Menduh Tači, namestnik predsednika stranke DPA, in Ali Ahmeti, vodja stranke DUI, so se oboroženi Albanci razšli. Ali Ahmeti je od takratnega kosovskega

premierja Ramuša Haradinaja zahteval, da umiri razmere in prepriča oborožene Albance, da mirno odidejo. Pri tem ni šlo toliko za lokalno albansko prebivalstvo, nezadovoljno z ekonomskim položajem, temveč za kosovske Albance, v boju za pridobitev politične prednosti, ali pa za aktivnost albanskih političnih strank v boju za pridobitev političnih točk pred volitvami leta 2005. Dogodek bi lahko pomenil tudi opozorilo kosovskih Albancev mednarodni skupnosti ob njihovem morebitnem nezadovoljstvu z izidom pogajanj o končnem statusu Kosova. Ne nazadnje je utegnilo iti za poskus ohranitve tihotapskih poti v obmejnem območju. Čeprav niso znani motivi upornikov, so se ti predali julija leta 2005. Avgusta istega leta je makedonski tožilec izrekel amnestijo vodji upora Agimu Krasničiju in drugim sodelujočim, kar je povzročilo ugibanja o tem, ali je bila amnestija morda del tajnega dogovora, da so uporniki mirno predali orožje. Obstajajo dokazi o vpletenosti Albanske narodne armade (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare - AKSh*). Potem ko so se razmere v vasi Kondovo umirile, so za številno najdeno in zaseženo orožje ugotovili, da je bilo v Makedonijo pretihotapljeno iz Bosne skozi Črno goro in Albanijo (Jane's Sentinel 2009č). Nekateri avtorji menijo, da je ANA pravzaprav organizacija, sestavljena iz nepomembnih kriminalnih skupin, ki poskušajo delovati pod krinko političnega gibanja (Tudor 2003, 45). Njeni pripadniki delujejo v gorovju v okolici Kumanova in Tetova ter so vpleteni v kriminalne aktivnosti. Zaradi kriminalnega nasilja pripadnikov so se bili albanski lokalni prebivalci prisiljeni organizirati v vaške straže. Ne glede na kredibilnost organizacije ANA ostaja makedonski varnostni problem. Z osamljenimi bombnimi napadi ji vedno znova uspe pritegniti pozornost albanske javnosti in ustvarjati nestabilne varnostne razmere v državi.

5.4.6 Makedonski radikalizem

V Makedoniji obstajajo makedonske radikalne sile, ki rušijo dosežke Ohridskega sporazuma. Makedonci s svojim konceptom države, nacije in identitete povzročajo napetosti v državi in regiji. Nevladna makedonska organizacija *Svetovni makedonski kongres* je v strahu pred albanizacijo države vložila pobudo za izvedbo referendumu proti zakonu o decentralizaciji. Čeprav je bil odziv etničnih Makedoncev velik, so na referendumu 7. novembra 2004 zbrali zgolj 26 % glasov od potrebnih 50 % (OSCE/ODIHR 2004). Referendum ni uspel, vendar je upočasnil uresničevanje določil Ohridskega mirovnega sporazuma. Referendum so številni opazovalci označili za nacionalistično dejanje etničnih Makedoncev. Makedonski predsodki, ksenofobija in *discipliniranje* Albancev so pripeljali do oborožene albanske vstaje leta 2001. Najmočnejša makedonska stranka VMRO-DPMNE (*mak. Vnatresno-Makedonska Revolucionerna Organizacija-Demokratska Partija za Makedonsko Nacionalno Edinstvo*) se predstavlja kot demokratična. Ko je bilo jasno, da bo Jugoslavija razpadla, so se v

osemdesetih letih v Makedonijo vrnilo izgnani makedonski intelektualci, ki so znova oživili makedonski nacionalizem. V Makedoniji sta dve osrednji skupini političnih strank glede na narodno pripadnost. V prvi skupini so v strankah zastopani Makedonci, v drugi pa Albanci. Pripadniki drugih manjšin nimajo posebnega vpliva na to razdelitev in so običajno na strani največje makedonske skupine strank. Druga največja levo usmerjena makedonska stranka SDSM (*Socialdemokratska stranka Makedonije*) se zavzema za enotnost države na podlagi enakopravnosti in integracije obeh največjih narodov ter vseh drugih etničnih skupin ali narodnostnih manjšin v Republiki Makedoniji, vendar ne ponuja jasne rešitve nacionalnega vprašanja. Albanska stranka *Demokratska Unija za Integracija* (DUI) ima podoben program in rešitev albanskega vprašanja vidi v Ohridskem sporazumu. Desno usmerjena stranka VMRO-DPMNE si prizadeva za razvoj liberalnega modela tržnega gospodarstva, vendar vidi rešitev makedonskega nacionalnega vprašanja v nadvladi makedonskega naroda nad preostalimi narodi in manjšinami v Makedoniji, predvsem nad Albanci. Desno usmerjena nacionalistična albanska stranka *Demokratska Partija na Albancite* (DPA) pa si podobno prizadeva za nadvlado Albancev nad Makedonci na albanskem poselitvenem območju v Makedoniji. Rešitev nacionalnega vprašanja, kot ga vidita makedonska stranka VMRO-DPMNE in albanska DPA, bi utegnila voditi v federalizacijo ali celo razpad Makedonije. Makedoncev v Makedoniji je nekaj več kot polovica, zato je jasno, da se bojijo nadvlade Albancev (Kopušar 2005). Po rezultatih javnomnenjske raziskave leta 2002 je 85 % vseh vprašanih Makedoncev menilo, da je delovanje albanskih paravojaških skupin v Makedoniji, predvsem Albanske narodne armade (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare AKSh*), najpomembnejši vzrok za nestabilne varnostne razmere v državi. Na drugem in tretjem mestu sta bili nepopolna razorožitev Narodnoosvobodilne vojske (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*) in velika količina nezakonitega orožja v državi. V isti raziskavi je 80 % Albancev menilo, da je najpomembnejši vzrok za nestabilne varnostne razmere v državi diskriminacija manjšinskih etničnih skupin na področju zaposlovanja, izobraževanja in uporabe jezika. Na drugem in tretjem mestu sta delovanje makedonske policije in paravojaških skupin v državi ter podkupljenost političnega sistema (Colin 2001, 62–74). Stališča Makedoncev in Albancev jasno izražajo nasprotja med entitetama. Obema je skupno zgolj to, da v Makedoniji vladajo slabi medetnični odnosi. Pred podpisom Ohridskega sporazuma je imela tudi makedonska javnost različna mnenja o tem, kako se lotiti reševanja krize. Nekateri so celo govorili o *makedonsko-makedonskem* sporu. Makedonci so bili razdeljeni na radikalce in tiste z zmernejšim pristopom. Mednarodna skupnost je podpirala oboroženo reševanje krize, saj je menila, da gre v makedonskem primeru za izvažanje albanskega terorizma s Kosova, zato se z

uporniki ni bila pripravljena pogajati. V boju za osvoboditev so Albance na Kosovu sprva poimenovali *partizani* in *heroji* ko se je nasilje pozneje preselilo v zahodno Makedonijo, pa *albanski skrajneži* in *albanski teroristi*. Medtem ko so si Albanci leta 2001 prizadevali za politično rešitev konflikta, se je makedonska vojska oboroževala in na krizna območja v zahodni Makedoniji pošiljala oklepne in posebne vojaško-policijske enote (Jane's Sentinel 2009f). Makedonsko politično in vojaško vodstvo ni bilo sposobno obvladati razmer v albanski vasi Aračinovo, zato je za boj proti terorizmu sklenilo ustanoviti novo bojno formacijo, ki naj bi bila edina sposobna delovati v zapletenih varnostnih razmerah v državi. Na podlagi ratifikacije vlade o ustanovitvi posebne policijske enote je takratni premier Ljubo Boskovski povečal število enot za posebne naloge in ustanovil posebno skupino prostovoljcev, ki so jo sestavljali pripadniki redne policije in rezervisti. Večina jih je pripadala stranki VMRO-DPMNE, v njej pa so bili celo kriminalci. Enota *Levi* (*angl. Lions*) je bila odgovorna za območje Tetova, *Todor Aleksandrov* za območje Bitole, *Klopotače* za območje Prilepa in *Črni panterji* za območje Štipa (Jane's Sentinel 2009g). Albanci so te posebne policijske enote označili za paravojaške skupine. *Levi* so bili javnosti predstavljeni kot enota za pomoč ob naravnih nesrečah, enota za logistično podporo operacijam rednih posebnih policijskih enot (*Tigri*) ipd. Kmalu je tudi makedonski politični opoziciji postalo jasno, da so *Levi* vojaško krilo stranke VMRO-DPMNE, njihova naloga pa je ogrožanje politične opozicije po podpisu Ohridskega sporazuma. Helsinška zveza za človekove pravice je 14. decembra 2001 na Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) naslovila odprto pismo (International Helsinki Federation for Human Rights 2001), v katerem izraža prepričanje, da *Levi* ogrožajo poohridski mirovni proces. *Levi* so bili namenjeni izvajanju bojnih in protiterorističnih nalog v boju proti albanskim upornikom pod neposrednim poveljstvom notranjega ministra, pogosto tudi za izvajanje nezakonitih nalog zunaj meja policijskih pooblastil. *Levi* so sestavljali izključno etnični Makedonci in pogosto so bili iz vrst kriminalcev. Postopek za sprejemanje novih pripadnikov ni bil jasen. Enota je nezakonito delovala že pred uradno ustanovitvijo 2. novembra 2001. V nasprotju z določili Ohridskega sporazuma sta bili 9. januarja 2002 enoti *Levi* in *Tigri* posvečeni v pravoslavnem verskem obredu, s čimer je monoetnična posebna policijska enota *Levi* postala tudi monoverska (Helsinki Comitee for Human Rights of the Republic of Macedonia 2001). *Levi* so odkrito podpirali stranko VMRO-DPMNE in uporabljali podobne simbole. Organizacija Amnesty International tudi po podpisu Ohridskega sporazuma opaža številne zlorabe pooblastil paravojaške enote *Levi* in drugih policijsko-varnostnih sil predvsem zoper makedonske Albance na albanskih poselitvenih območjih (Amnesty International 2003). Albanci v spopadih niso bili žrtve le zaradi bojnega delovanja makedonskih varnostnih sil, ampak so bili

civilisti tudi žrtve fizičnih napadov, mučenj in ugrabitev istih varnostnih sil. Nekateri poznavalci so menili, da so *Levi* zgolj kriminalna združba, ki je povezana s političnimi elitami (Ordanoski 2001). Potem ko je postalo jasno, da *Levi* niso enota, potrebna Republiki Makedoniji, je makedonska vlada 28. januarja 2003 sprejela odločitev o njeni razpustitvi (South European Times 2003). Večina pripadnikov je bila prerazporejena v posebno policijsko enoto *Tigri* ter na druge dolžnosti v notranjem in obrambnem ministrstvu. Najmanj stabilno varnostno območje v Makedoniji je obmejno območje s Kosovom, Albanijo in Črno goro. Nadzor nad območjem otežuje visoko, nedostopno gorovje Šar planine, ki se strmo dviga do 2500 metrov nad morjem. Makedonske varnostne sile se vedno znova zapletajo v oborožene incidente na albanskem poselitvenem območju v okolici Kumanova in Tetova. Varnostne razmere so še vedno napete v vasi Aračinovo. Nasilne intervencije v tej vasi so posledica frustriranosti makedonskih varnostnih sil, ker jim na območju vasi leta 2001 ni uspelo ohraniti nadzora. Na določena albanska poselitvena območja makedonske policijsko-varnostne sile zaradi lastne varnosti ne zahajajo, zato se na njih krepi delovanje kriminalnih združb.

Težko je govoriti, da so po letu 2001 varnostne razmere v RM stabilne. V družbenih skupnostih z albansko večino so odnosi z Makedonci bolj napeti kot v tistih skupnostih, v katerih manjšino predstavljajo drugi narodi, živeči v Makedoniji. V družbenih skupnostih, v katerih imajo večino, so se Albanci manj pripravljani pogajati o vprašanjih, ki zadevajo nacionalno identiteto. Skrb vzbujajoče je dejstvo, da je veliko mladih Albancev brezposelnih. Ob splošnem nezadovoljstvu z ekonomskim položajem v državi so množice mladih kapital za krepitev albanskega nacionalizma. Iz strahu pred albanskim separatizmom se v državi kot protiutež ohranjajo centralistične težnje makedonskega nacionalizma. Nekateri albanski politiki v Makedoniji prihajajo iz vrst nekdanjih albanskih upornikov. Za Makedonijo je značilna povezanost in soodvisnost delovanja državne administracije, kriminalnih organizacij in terorističnih skupin.

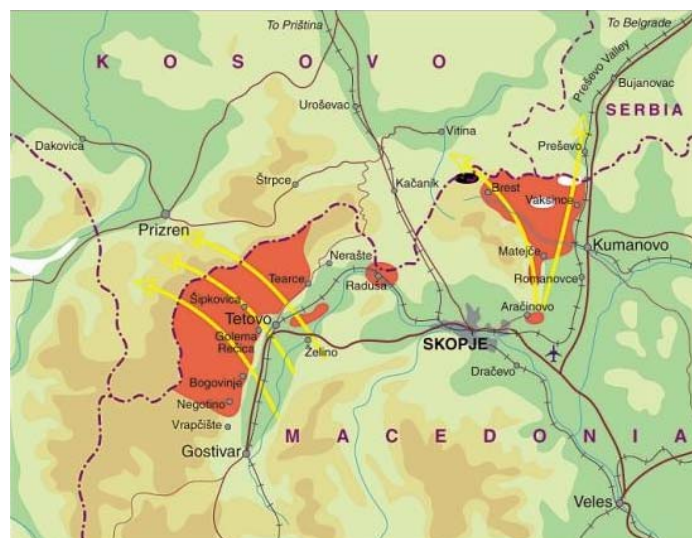
5.5 Organizirani kriminal

V analizi varnostnih v Makedoniji razmer se ne moremo izogniti kriminalni razsežnosti. Makedonija leži na križišču glavnih mednarodnih tihotapskih poti. Kriminal ima pomembno vlogo v varnostnopolitičnih razmerah v Makedoniji. Pred razpadom Titove Jugoslavije je bilo makedonsko gospodarstvo odvisno od jugoslovanskega trga. Po osamosvojitvi in po uvedbi gospodarskih sankcij, ki jih je zoper Zvezno republiko Jugoslavijo uvedla mednarodna skupnost, je morala Makedonija iskati nove trge. Na makedonsko gospodarstvo je negativno

vplivala tudi grška gospodarska blokada, ki jo je Grčija odpravila leta 1995. Slab gospodarski položaj, vojna v Bosni, nemiri v Albaniji leta 1997 in vse večje napetosti na Kosovu so ustvarile ugodne razmere za pojav kriminala v Makedoniji. Na njegovo razraščanje sta vplivali tudi korupcija na vseh ravneh državne administracije in slabo nadzorovana državna meja. Razmere na Kosovu in v Albaniji so neposredno vplivale na povečanje kriminalnih aktivnosti v Makedoniji. Zahodni del Makedonije je poseljen z večinskim albanskim prebivalstvom in se čez državno mejo nadaljuje tako v Albanijo kot na Kosovo. Čeprav je politična oblast v Albaniji stabilnejša kot v devetdesetih letih, še vedno ni uspešna v boju proti klanovskemu organiziranemu kriminalu. Albanske kriminalne skupine prodajo do 40 odstotkov vsega prodanega heroina na zahodnoevropskem trgu. Povečalo se je mednarodno sodelovanje albanskih kriminalnih organizacij. Ekonomska deprivacija med albanskim prebivalstvom v regiji in nacionalistična gibanja ustvarjajo ugodne razmere za rekrutacijo mladih kriminalcev. Kosovo velja za zibelko organiziranega kriminala in terorističnih organizacij v regiji. Organizirani kriminal je zdaj *gonilo kosovskega gospodarstva*. Ekonomska zaostalost, nacionalistična gibanja in nasilje srbskih varnostnih sil so na Kosovu ustvarili razmere, v katerih ni bilo mogoče vzpostaviti zakonitosti. Srbski zakoni so za kosovske Albance pomenili zgolj represivne ukrepe. Srbska agresija je okrepila povezanost albanskih kriminalnih skupin. Tako Združenim narodom kot Natu na Kosovu ni uspelo oziroma niso želeli blokirati delovanja organiziranih kriminalnih skupin. Geografsko leži Makedonija na tako imenovani *balkanski heroinski poti* (Federal Research Division 2003), ki poteka iz Turčije v zahodno Evropo. Heroin potuje iz Turčije skozi Bolgarijo in Makedonijo na Kosovo, tam pa se preusmeri v Srbijo in na Madžarsko ali v Albanijo. Makedonski finančni sistem ni sposoben nadzorovati finančnih transakcij in privatizacijskega procesa. Korupcija na vseh ravneh državne administracije pospešuje razvoj organiziranega kriminala. Za Makedonijo so značilne različne oblike poslovnih goljufij, ponarejanja in utaje davkov. Tihotapstvo je tudi v Makedoniji primarna dejavnost kriminalnih združb. Delovanje uporniških skupin, kot so Osvobodilna vojska Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimitare e Kosoves - UCK*), Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB, *alb. Ushtria Clirimitare e Preseves, Medvegjes dhe Bujanovcit - UCPMB*), Narodnoosvobodilna vojska (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*), Albanska narodna armada (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare AKSh*) in drugih lokalnih oboroženih paravojaških enot je bilo v interesu kriminalnih organizacij. Tihotapstvo v regiji je cvetelo na območjih pod nadzorom uporniških paravojaških skupin (glej Sliko 5.2). Te so aktivno sodelovale pri tihotapljenju ljudi in mamil v zameno za orožje in strelivo. V Makedoniji je do izmenjave mamil in orožja prihajalo predvsem na območju Kumanova in Skopja. Spopadi med policijo

in kriminalci na območju tromeje med Makedonijo, Kosovom in Srbijo so vsakdanji pojav. Gorsko pogozdeno območje, poseljeno z albanskim prebivalstvom, je primerno za vzdrževanje tihotapskih povezav za transport cigaret, orožja, ljudi in heroina. Po poročilih makedonskih varnostnih sil so paravojaške skupine podkupili tihotapci, ki so jim v interesu nestabilne varnostne razmere v obmejnem območju. Dolina Šipkovića in vasi Vešala in Vejčer neuradno veljajo za območja, na katera si makedonska policija ne upa vstopiti (Rogers 2003a, 21), zato se tam organizirajo centri za urjenje upornikov in heroinski laboratoriji. V Makedoniji kriminalne skupine ne delujejo vedno ločeno od oboroženih skupin s političnimi cilji. Politična gibanja se lahko uporabijo za prikrivanje kriminalnih aktivnosti. Po drugi strani pa lahko ekstremistične politične skupine zbirajo sredstva s kriminalnimi dejanji, kot so ugrabitve, izsiljevanja in ropanja.

Slika 5.2: območja pod nadzorom albanskih upornikov leta 2001 in smeri tihotapljenja mamil

Vir: Jane's Sentinel (2009č).

Poleg kriminalne problematike so za regijo značilne velike količine lahkega pehotnega orožja in streliva v lasti albanskega prebivalstva. Razpadu piramidnega sistema v Albaniji v začetku leta 1997 so sledili civilni nemiri. Demonstracije so se razširile po albanskem jugu. Iz vojaških skladišč so demonstranti izropali velike količine orožja, streliva in eksplozivnih sredstev (Saferworld's and Center for Peace and Disarmament Education 2005). Orožje je bilo s severa Albanije pretihotapljeno na Kosovo, kjer se je z njim oborožila Osvobodilna vojska Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimtare e Kosoves - UCK*). Z istim orožjem sta se pozneje preoborožili tudi Narodnoosvobodilna vojska (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*) in Albanska narodna armada (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare*

AKSh). Ni bilo pričakovati, da bi albanske oblasti preprečile tihotapljenje orožja čez severno mejo na Kosovo in v Makedonijo. Poleg tega je imela Osvobodilna vojska Kosova (OVK) na severu Albanije večji vpliv od centralne albanske oblasti. Kosovski in makedonski Albanci so ohranili tesne ekonomske, sorodstvene, politične in kriminalne povezave s prebivalstvom na severu Albanije. Jasno je, da povezanost albanskega prebivalstva z obeh strani meje in slabo nadzorovano obmejno območje ustvarjata odlične razmere za tihotapstvo. Albanski uporniki na Kosovu in v Makedoniji so se z orožjem oboroževali ob pomoči različnih dobaviteljev iz Bolgarije, Romunije, Češke, Madžarske, Srbije in tudi iz nekaterih držav članic zveze Nato. Albanski uporniki so se oboroževali tudi z orožjem, uporabljenim v vojni v Bosni. Veliko pehotnega orožja v lasti Albancev pomeni varnostno grožnjo v Makedoniji. Akumulacija velikih količin pehotnega orožja in streliva med Albanci je posledica nemirov v Albaniji, vojne na Kosovu in v Makedoniji leta 2001. Razpoložljivost in dostopnost orožja sta pospešili izbruh spopadov med albanskimi uporniki in makedonskimi varnostnimi silami leta 2001. Po podatkih KFOR-ja (*angl. Kosovo Forces*) in UNMIK-a (*angl. United Nations Mission in Kosovo*) imajo na Kosovu civilisti, kriminalne skupine in politične frakcije od 330.000 do 460.000 kosov lahkega pehotnega orožja (Khakee in Florquin 2003, 41). Kosovski Albanci imajo poseben odnos do orožja, saj je posest orožja del albanske kulture. Poseben odnos do orožja določa tudi tako imenovani *kanun*, običajno pravo, ki v odsotnosti učinkovite vlade že stoletja ureja družbeno življenje na severu Albanije in na Kosovu. Čeprav se je nekoliko spremenil odnos kosovskih Albancev do uporabe orožja, je kosovska sodobna družba še vedno močno oborožena. V Makedoniji nezakonito nosijo orožje pripadniki kriminalnih organizacij in velik del prebivalstva. Navzočnost orožja je v družbi z medetničnimi napetostmi močan dejavnik tveganja. Po podatkih makedonskega notranjega ministrstva in Razvojnega programa Združenih narodov ima 330.000 makedonskih prebivalcev orožje, od tega 170.000 brez ustreznih dovoljenj. V obdobju pred razglasitvijo neodvisnosti Kosova je makedonska policija ugotavljala povečanje trgovanja z orožjem predvsem v obmejnem območju s Kosovom. Tudi sicer je makedonsko notranje ministrstvo v obdobju od januarja do junija leta 2007 opazilo za 37,3-odstotno povečanje preprečitev organiziranih kriminalnih dejanj (Arsovska 2008). Sicer se od leta 2001 v Makedoniji zmanjšuje število obravnavanih primerov, povezanih s preprodajo orožja. Povečanje evidentiranih preprečitev kriminalnih dejanj je posledica celostnega pristopa makedonskih oblasti v boju proti organiziranemu kriminalu in boljšega sodelovanja z mednarodnimi varnostnimi agencijami. Makedonska vlada je 16. junija 2005 sprejela Nacionalno strategijo za nadzor lahkega pehotnega orožja v državi. Po poročilu Organizacije za nadzor lahkega pehotnega orožja v jugovzhodni Evropi (South Eastern and Eastern Clearinghouse 2006) se Makedonija na področju nadzora lahkega

orožja spopada z netransparentnim nadzorom prevoza in skladiščenjem orožja, nezadostnim mejnim nadzorom ter z vzpostavitvijo centraliziranega sistema nadzora orožja. Med Makedonci se je leta 2001 pojavilo nezaupanje do vloge zveze Nato v državi (Greenberg 2001). Tej namreč s Kosova ni uspelo popolnoma ustaviti prevozov orožja, s katerim se je oboroževala albanska Narodnoosvobodilna vojska (NOV) v Makedoniji. Da bi preprečila logistično oskrbo NOV s Kosova, je zveza Nato 4. junija 2001 na Kosovu začela operacijo *Eagle*. Enote sil KFOR-ja so bile razmeščene vzdolž meje med Kosovom in Makedonijo, kjer so intenzivno patrolirale in preprečevale tihotapljenje preko državne meje. Potem ko je bila v Makedoniji dosežena prekinitev spopadov, je 22. avgusta 2001 zveza Nato začela operacijo *Essential Harvest*, namenjeno razorožitvi pripadnikov NOV. Od 27. avgusta do 26. septembra 2001 so združene enote Task Force Harvest zbrale skupno 3875 kosov pehotnega orožja ter 397.625 kosov streliva in eksplozivnih sredstev (North Atlantic Treaty Organisation 2002). Po koncu operacije *Essential Harvest* je zveza Nato 26. septembra 2001 v Makedoniji začela operacijo Amber Fox, katere cilj je bil zagotoviti varnost in zaščito opazovalcem Evropske unije in Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi, ki so spremljali uresničevanje mirovnega sporazuma. Med Makedonci so se pojavljale številne kritike o nepravilni odločitvi glede amnestije za vse pripadnike nekdanje Narodnoosvobodilne vojske (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*), ki predajo orožje. Makedonci so enotam zveze Nato očitali, da jim ni uspelo popolnoma razorožiti pripadnikov NOV in da so jim ti izročali zgolj zastarelo orožje. Makedonske oblasti so v sodelovanju z mednarodnimi organizacijami tudi po letu 2001 izvedle številne akcije zbiranja nezakonitega orožja (United Nations Development Programme 2003). Pri kriminalni razsežnosti analize varnostnih razmer so mamila pomemben dejavnik, ki vplivajo na varnostne razmere v Makedoniji in širši regiji. Večina heroina iz jugozahodne Azije potuje po *svileni poti* v osrednjo Azijo in po *balkanski heroinski poti* na evropski trg. Makedonija leži na osrednji balkanski heroinski poti, ki poteka v smeri Turčija–Bolgarija–Makedonija–Srbija–Črna gora–Bosna in Hercegovina–Hrvaška–Slovenija in se konča na zahodnoevropskem trgu (Interpol 2009a). Iz Albanije v Turčijo skozi Makedonijo potujeta hašiš in marihuana, tam se zamenjata za heroin, namenjen zahodnoevropskemu trgu. Makedonija je ciljna destinacija za poceni sintetične droge, ki v državo prihajajo iz Bolgarije in Srbije, sicer pa je Makedonija tranzitna država. Čeprav so tamkajšnje oblasti decembra 2006 sprejele Strateški in akcijski načrt za boj proti mamilom in na tem področju tesno sodelujejo z mednarodnimi regionalnimi organizacijami, je zaradi nezadostnega nadzora državne meje pričakovati, da se bo nadaljevalo tihotapljenje skozi Makedonijo. Delovanje uporniških skupin se povezuje tudi z organiziranim kriminalom. Ta na več smereh vpliva na destabilizacijo varnostnih razmer v regiji. V Albaniji in na Kosovu se je razvil v razmerah

izredne ekonomske zaostalosti. Zaradi močne politične, sorodstvene in ekonomske povezanosti pa je organizirani kriminal lahko pritegnil Albance, živeče v zahodni Makedoniji. Mednarodna gospodarska blokada Zvezne republike Jugoslavije in grška gospodarska blokada Makedonije sta pospešili razvoj organiziranega kriminala v regiji in preusmerila tihotapske tokove. Ni naključje, da prvi uradni predstavnik kosovskih Albancev Menduh Tači prihaja iz vrst kriminalcev. Osvobodilna vojska Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimtare e Kosoves - UCK*) je sodelovala s kriminalnimi združbami v trgovanju z mamili in orožjem, identičen vzorec pa se je pojavil tudi pozneje pri Osvobodilni vojski Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB, *alb. Ushtria Clirimtare e Preseves, Medvegjes dhe Bujanovcit - UCPMB*) ter Narodnoosvobodilni vojski (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*), medtem ko se delovanje sodobne Albanske narodne armade (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare AKSh*) še vedno tesno povezuje s kriminalnim delovanjem. Z dobički od trgovine z mamili si uporniške skupine v regiji kupujejo orožje. Manj je znano, da je bilo rušenje oblasti v Beogradu in v Albaniji v interesu ZDA in Nemčije. Po navedbah nekaterih avtorjev (Chossudovsky 1997) sta bila resnična interesa ZDA in Nemčije kolonizacija in izkoriščanje rudnih bogastev v nekaterih balkanskih državah. Res je, da si je zveza Nato s svojo navzočnostjo na kosovsko-makedonski meji prizadevala za preprečitev razširitve spopadov v Makedonijo. Res pa je tudi, da si zveza Nato že vse od leta 1993 zatiska oči pred očitnim tihotapljenjem preko albansko-makedonske in kosovsko-makedonske meje. Mogoče je trditi, da je na Kosovu in v ožji regiji organizirani kriminal relativno trdna oblika gospodarstva in je zdaj edini porok razvoja. Zahod se je zavedal pomembne vloge albanskega organiziranega kriminala. V sodelovanju z albansko diasporo in albanskimi kriminalnimi lordi je Zahodu uspelo na Kosovo dostaviti velike količine orožja, s katerim se je oborožila Osvobodilna vojska Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimtare e Kosoves - UCK*) in pozneje vse albanske uporniške skupine, ki so se pojavile v regiji. Albanska mafija popolnoma obvladuje domači trg, pomemben vpliv pa ima tudi v Italiji, ZDA in v Evropi ter močno podporo v albanski diaspori. Organizirani kriminal se je močno zakoreninil v Albaniji, na Kosovu in v zahodni Makedoniji. Kriminalne organizacije so v Albaniji in Makedoniji vse od leta 1991 delovale pod pokroviteljstvom skorumpirane državne administracije. Na Kosovu so postale tako močne, da so nastopile v boju za oblast v novi kosovski državi. Nove gospodarske možnosti na Kosovu so odlična priložnost za pranje denarja kriminalnih združb. Kriminalne organizacije, tako ali drugače navzoče v novi kosovski državni administraciji, so dejavnik, ki vpliva na trajnejšo destabiliziranje varnostnih razmer v regiji. V brezizhodni ekonomski situaciji so bili zahodnomakedonski Albanci dovzetnejši za kriminal. Kriminal je bil v boju Albancev za pravice v Makedoniji leta 2001 močan povezovalni in mobilizacijski dejavnik.

Razumljivo je, da si makedonske varnostne sile intenzivno prizadevajo za ustavitev krepitve albanskih kriminalnih skupin v zahodni Makedoniji in za ustavitev tihotapske poti v Albanijo in na Kosovo. Z razraščanjem albanskih kriminalnih mrež v zahodni Makedoniji se hkrati povečuje prepad med Albanci in Makedonci. Na drugi strani se povečuje strah Makedoncev pred vse večjo samozavestjo Albancev in pred tem, da jim razmer v zahodni Makedoniji ne bi uspelo ohraniti pod nadzorom. Pri obravnavi varnostnih razmer v Makedoniji lahko trdimo, da gre za zapleten konglomerat etničnih napetosti, uporniških skupin, organiziranega kriminala, korupcije državne administracije in boja za oblast med političnimi elitami. Varnostne razmere v državi pa še dodatno zapletajo mednarodni odnosi in globalni trendi.

5.6 Terorizem

Države zahodnega Balkana dejavno podpirajo *Mednarodno antiteroristično koalicijo*, vendar precej omejeno. V boju proti terorizmu zahodnobalkanske države delujejo predvsem na področju boja proti organiziranemu kriminalu, na področju tihotapljenja in mejnega nadzora. V Albaniji ter Bosni in Hercegovini so oblasti ustavile delovanje nevladnih organizacij, povezanih z mednarodnim terorizmom. Na stabilnejše varnostne razmere v regiji je vplivala tudi navzočnost zveze Nato in Evropske skupnosti. Nekatere balkanske države, kot je na primer Makedonija, so razvile vojaške zmogljivosti, s katerimi sodelujejo v *operacijah kriznega odzivanja* na pomembnejših svetovnih kriznih žariščih. Eden od razlogov za stabilnejše varnostne razmere v regiji je pripravljenost balkanskih držav za sodelovanje v boju proti terorizmu v procesu približevanju evroatlantskim varnostnim organizacijam in Evropski skupnosti. Za vključitev v zvezo Nato in Evropsko skupnost pa si morajo zahodnobalkanske države prizadevati za utrditev demokracije, zagotoviti spoštovanje človekovih pravic ter pospešiti socialno-ekonomski razvoj. S tem bodo ustvarjale razmere, ki bodo varnostno stabilnejše in manj ugodne za razvoj terorizma. Zanesljiv ekonomski razvoj zmanjšuje tveganje za destabilizacijo razmer v regiji. Kapital tujih vlagateljev se akumulira v varnostno stabilnejših državah, kot so Turčija, Hrvaška, Bolgarija in Romunija. Na Balkanu se ustvarja bipolarnost. Nekatere države so privlačnejše za tuja vlaganja, medtem ko so druge na robu gospodarskega zloma. V teh državah nastajajo ugodne razmere za razvoj organiziranega kriminala, nacionalizma in terorizma. Sicer terorizem na Balkanu ni nov pojav. Balkanski terorizem je bil usmerjen predvsem v doseganje nacionalističnih ciljev in je bil regionalno omejen. Med vojnami na tleh nekdanje Jugoslavije v devetdesetih letih ni šlo za izvažanje terorizma. Slabe ekonomske in varnostne razmere v teh državah pa so pritegnile mednarodni terorizem, ki se je s tem nevarno približal Evropi. Politični in varnostni položaj na jugozahodnem Balkanu je ugoden za razvoj terorizma. Nestabilne varnostne razmere in slab

ekonomski položaj v nekdanji Jugoslaviji so pritegnili tuje islamske teroristične skupine, ki so na *pragu Evrope* lahko organizirale centre za urjenje svojih pripadnikov. Islamski teroristi so se infiltrirali na Balkan že desetletje pred terorističnim napadom v ZDA 11. septembra 2001 (Daily Times 2006). Teroristična organizacija *Al Kaida* je bila v Bosni, Albaniji, Bolgariji, Turčiji, Makedoniji in na Kosovu od začetka devetdesetih let. Bin Laden, vodja *Al Kaide*, je svojo vojno proti Zahodu želel nadaljevati z vključitvijo jugovzhodnega Balkana na črti od Italije do Kavkaza. Za območje jugovzhodnega Balkana je bil odgovoren Al Zawahiri. Največji centri za urjenje teroristov so bili ustanovljeni v Zenici in Mališevu v Bosni ter v Mitrovici na Kosovu, medtem ko so bili poveljniški centri na Hrvaškem, v Sofiji v Bolgariji ter v Tetovu v Makedoniji. Borci *Al Kaide* in drugih tujih terorističnih skupin so sodelovali v vojni v Bosni med letoma 1992 in 1995. Bošnjaški vojski so se pridružili tudi nekateri radikalni muslimanski bojovníki, imenovani *mudžahedini*, iz Bližnjega vzhoda in severne Afrike, ki so po prihodu sil IFOR (ang. *Implementation Forces*) in SFOR (ang. *Stabilisation Forces*) zapustili državo, nekateri pa so postali bosanski državljani (Lucioli 2005). Znano je, da so ZDA na skrivaj podpirale prihod pripadnikov znanih terorističnih organizacij, ki so se vojni v Bosni pridružile obrambi muslimanstva v boju proti komunizmu. Po koncu vojne se je izkazalo, da muslimanski bojovníki nadaljujejo boj, tokrat proti zahodnim vrednotam, zato v Bosni niso bili več zaželeni. Zahodne države so se s prihodom islamskega terorizma v Bosno srečale s terorizmom, ki ni bil več omejen na regionalne, ampak na transnacionalne cilje. *Al Kaida* je v Bosni, na Kosovu in v Albaniji navzoča preko različnih humanitarnih organizacij, ki jih financirajo islamsko-arabske banke, povezane z bin Ladnom. Ko so nacionalisti leta 1990 na tleh nekdanje Jugoslavije izpodrinili komuniste, je bilo pričakovati, da se bodo oblikovale demokratične države. Kmalu se je izkazalo, da si voditelji verskih skupnosti v jugovzhodni Evropi želijo tudi političnega vpliva na krilih nacionalizma. Hkrati z verskim prepričanjem in nacionalizmom se je predvsem v Bosni krepil tudi verski ekstremizem. Milošević je bil pri mobilizaciji množic uspešen v povezovanju pravoslavja in nacionalizma. Na Kosovu so Albanci sprva poskušali pritegniti mednarodno pozornost z mirnim odporom, vendar je bila zaradi stopnjevanja srbskega nasilja v pokrajini kmalu ustanovljena Osvobodilna vojska Kosova (OVK, alb. *Ushtria Clirimtare e Kosoves - UCK*), ki je začela organizirano napadati srbske varnostne sile. V boju kosovskih Albancev sprva ni bilo elementov islamskega fundamentalizma. Nacionalistične stranke so se po koncu vojne v Bosni in na Kosovu okrepile. Za obe pokrajini sta bili značilni intenzivna obnova in graditev mošej, ki je zahtevala tudi pomoč tujih islamskih držav. V tem obdobju so se v Bosni in na Kosovu pojavili vahabisti. Ti pripadajo islamskemu fundamentalističnemu gibanju, katerega manjši del z nasiljem širi svoje prepričanje. Vahabisti so tako v Bosni kot na Kosovu

marginalizirani, ker niso iz domačega kulturnega okolja, in pomenijo oviro na poti obeh držav v Evropo (Donia 2007). Na drugi strani pa trdno stoji srbska pravoslavna cerkev, ki je še vedno grožnja regionalni stabilnosti, tako kot je navzočnost islamskega fundamentalizma. Albance na Kosovu in v Makedoniji ne povezuje verska, ampak narodna pripadnost, čeprav so skoraj vsi muslimani. Kljub albanskemu sekularizmu in verskemu pluralizmu je islamska skupnost predvsem albanska institucija, ki podpira albanske nacionalne vrednote. Navzočnost *Al Kaide* v regiji ni zanemarljiva, čeprav uporabljajo teroristi Balkan predvsem za tranzit v ciljne države zahodne Evrope ter za reorganizacijo svojih privrženecv. Poznavalci razmer na Balkanu menijo (Woehrel 2005), da muslimanska in druga javnost v Bosni in na Kosovu vidi prihodnost svojih držav v integraciji v evroatlantske institucije, zato ni verjetno, da bi muslimanski ekstremizem v teh državah ušel izpod nadzora. Če pa se varnostne razmere na zahodnem Balkan ne izboljšajo, pa je pričakovati okrepitev terorističnih dejavnosti. Ni izključeno, da se bodo islamski skrajneži iz Iraka in drugih kriznih žarišč v prihodnosti prerazporedili na Balkan, kjer bodo razmere za nadaljevanje boja proti Zahodu bolj ugodne.

Islamske teroristične organizacije na Balkanu se financirajo prek islamskih humanitarnih organizacij. Za potrebe delovanja terorističnih skupin se v teh organizacijah pere denar, njihovo finančno poslovanje pa je prikrito in nepregledno. Oblasti v posameznih balkanskih državah so prepovedale delovanje nekaterih islamskih organizacij, zato so teroristi prisiljeni iskati druge vire financiranja. Teroristične skupine se za financiranje svoje dejavnosti povezujejo z organiziranim kriminalom. Teroristične skupine so vpletene predvsem v tihotapljenje mamil, ljudi in orožja. Tihotapljenje heroina po balkanski heroinski poti se je od leta 1995 očitno okrepilo, dobički od preprodaje pa grede tudi terorističnim skupinam. Organizirani kriminal na Balkanu se je v minulih letih močno okrepil. Ob nesposobnosti oblasti je v posameznih balkanskih državah, da bi se obranile korupcije, pridobil močan vpliv v družbi. Ob navzočnosti kriminala na Balkanu zlahka ugotovimo, kako nevarna je za regionalno varnost kombinacija organiziranega kriminala in terorizma. Varnostne agencije so preusmerile pozornost na pojav terorizma, medtem ko pogosto spregledajo povezave, ki se vzpostavljajo med organiziranim kriminalom in terorističnimi organizacijami. Organizirani kriminal že dolgo ni več geografsko omejen, ampak se povezuje s kriminalnimi organizacijami preko državnih meja. S svojo transnacionalno organiziranostjo je postal privlačen model za mednarodne teroristične organizacije, ki se organizirajo in delujejo podobno kot mednarodne kriminalne združbe (Wannenburg 2003). V povezavi s terorizmom v državah jugovzhodnega Balkana ne moremo prezreti vloge mednarodnih migracij. V prvi skupini gre za ljudi, ki iz matičnih držav zaradi političnih ali ekonomskih interesov nezakonito ali zakonito emigrirajo v tuje države. V drugi skupini pa gre za trgovino z ljudmi,

s katero si kriminalne organizacije ustvarjajo dobičke. Čeprav je verjetno, da v državo nezakonito vstopajo pripadniki terorističnih organizacij, pa se te prakse predvsem mednarodni teroristi ne poslužujejo pogosto. Smeri, po katerih kriminalne organizacije tihotapijo ljudi, lahko sovpadajo s tistimi, ki jih uporabljajo teroristi s ponarejenimi potnimi listi, ki se poskušajo infiltrirati v ciljne države. Mednarodna policija poroča, da je od leta 1999 najbolj pogost trend tihotapljenja ljudi iz Azije preko Afrike v Severno Ameriko in Evropo predvsem iz Afganistana, Indije, Pakistana in Bangladeša. Ista organizacija opaža, da se od leta 2003 povečuje tudi nezakonito preseljevanje ljudi iz Iraka v Avstralijo, ZDA in Evropo (Interpol 2009b). Lahko sklepamo, da so v teh skupinah tudi ljudje, ki so organizirali ali sodelovali v iraških spopadih. ZDA in Velika Britanija ter nekatere evropske države že izvajajo ukrepe za preprečevanje nezakonitih infiltracij teroristov v ciljne države (Martin 2004). Teroristi pogosto uporabljajo ponarejene, ukradene ali s podkupovanjem izdane osebne dokumente, s katerimi zakonito migrirajo v ciljne države oziroma poskušajo prikriti svojo pravo identiteto. V vadbениh centrih Al Kaide, odkritih na Balkanu, je bilo najdenih na stotine potnih listov, izdanih v Čečeniji, Albaniji, Pakistanu, Bosni in Hercegovini ter Makedoniji. Ta je s svojo tranzitno geografsko lego država z dolgo migracijsko tradicijo. Slab ekonomski položaj, oboroženi konflikti v ožji regiji in notranje napetosti so dejavniki, ki pospešujejo migracijske tokove Makedoncev. Evropska skupnost si prizadeva, da s sosednjimi državami uskladi migracijsko politiko predvsem glede preprečevanja nezakonitih migracij ter poveča mejni in notranji nadzor nad zakonitimi migracijami. Makedonija je država, ki še nima popolnoma izoblikovanih instrumentov za nadzor migracijskih tokov.

Na jugovzhodnem Balkanu je terorizem navzoč na več dimenzijah. V določenem časovnem obdobju je določena teroristična dejanja mogoče pripisati več različnim subjektom. Pri tem gre za različne oblike terorizma. Spirala nasilja na jugovzhodnem Balkanu se je začela s srbskim državnim terorizmom proti Albancem na Kosovu. V bolj ali manj prikriti obliki se je terorizem pojavljal kot posledica nacionalističnih gibanj v posameznih državah nekdanje Zvezne republike Jugoslavije. Po koncu vojne v Bosni leta 1994 govorimo o izvažanju bosanskega terorizma na Kosovo in v Makedonijo. Albanske upornike na Kosovu, v Makedoniji in v južni Srbiji so pogosto imenovali teroristi. Ne gre prezreti, da gre pri različnih percepcijah posameznikov v konkretnem primeru lahko za terorizem ali za osvobodilni boj. Mejo med obema vsebinama pa pogosto ni preprosto določiti. Albanski uporniki so bili v boju za svoje pravice odgovorni za nekatere povsem teroristične napade. Makedonske varnostne sile so svoje nasilno delovanje poskušale prikazati kot del globalne vojne proti terorizmu. Na albanskem poselitvenem območju delujejo albanske organizacije, ki so za dosego svojih ciljev pripravljene tudi na teroristično delovanje. Ne nazadnje pa

morebitno nevarnost za razvoj mednarodnega terorizma pomenijo tudi pripadniki islamskih radikalnih organizacij v regiji. Makedonija se s problemom terorizma spopada v okviru oblikovanja nacionalnega sistema za krizno upravljanje. Sprejela je vrsto zakonov s področja boja proti terorizmu. Intenzivno tudi izvaja usposabljanje svojih oboroženih sil in policije iz vsebin in tehnik boja proti terorizmu. Z Združenimi državami Amerike in evropskimi varnostnimi organizacijami sodeluje tudi z izmenjavo informacij o domačih in tujih terorističnih skupinah, ki so v tranzitu skozi Makedonijo. Zagotavlja ustrezno tehnično zavarovanje skladišč orožja, ki so privlačna za teroriste. Makedonsko notranje ministrstvo sodeluje z obrambnim ministrstvom pri skupnih akcijah proti domačim in tujim terorističnim skupinam. Sprejela je zakone s področja jedrske varnosti in terorizma, uporabe kemičnega orožja ter je podpisnica bilateralnih sporazumov o sodelovanju na področju notranje varnosti in izročitve oseb. Nadaljuje zagotavljanje rotacij svojih vojaških kontingentov v Afganistanu.

5.6.1 Srbski državni terorizem in Kosovo

Po koncu vojne v Bosni so se začele stopnjevat napetosti na Kosovu. Radikalni islamski bojovníki, ki v Bosni niso bili več zaželeni, so se konec devetdesetih let aktivno vključili v konflikt na Kosovu. Islamski ekstremisti so se urili v že organiziranih vadbenih centrih na severu Albanije. Po končanem urjenju so bili poslani na Kosovo, Srednji vzhod, v Makedonijo in Čečenijo (Međimorec 2001, 105). Ameriška administracija je postala pozorna na terorizem v Bosni šele po sklenitvi Daytonskega sporazuma leta 1995, ko je bilo jasno, da bodo teroristične skupine nadaljevale boj proti zahodnim institucijam. Islamski teroristi so se infiltrirali na Balkan že leta pred terorističnim napadom v ZDA 11. septembra 2001 (Daily Times 2006). Ameriško zunanje ministrstvo je leta 1998 OVK označilo za teroristično organizacijo, ki se financira s preprodajo mamil in s posojili islamskih držav in posameznih vplivnih islamskih skrajnejšev, kot je Osama bin Laden. ZDA so povečale število svojih enot na Kosovu zaradi več razlogov. Evropska in zahodna diplomacija sta si na Balkanu prizadevali za nastanek novih držav, ker naj bi tako lažje nadzorovali krhke varnostne razmere v regiji. Kosovo je bilo na pragu razglasitve neodvisnosti, zato je bil vnovičen izbruh oboroženih spopadov med Srbi in Albanci verjeten. Enote KFOR-ja so bile na Kosovu potrebne za ohranitev miru v pokrajini in zaščito srbskih manjšin v kosovskih enklavah. Albanci na Kosovu so bili odločeni doseči svoje politične cilje. Albansko gibanje za neodvisnost Kosova je dobilo prevelike razsežnosti, zato je bila razglasitev neodvisnosti Kosova neizogibna. Z razglasitvijo neodvisnosti Kosova in z navzočnostjo enot KFOR-ja je bila ustavljena verjetnost, da se spopadi znova razširijo v južno Srbijo in zahodno

Makedonijo. Poleg podpore pri dobavi orožja OVK je ameriška obveščevalna služba hitro začela sodelovati z oblastmi in obveščevalnimi službami v Albaniji in albanskimi političnimi voditelji na Kosovu, da bi onemogočila delovanje z Al Kaido povezanih terorističnih skupin, navzočih v regiji. Clintonova administracija si je z bombnimi napadi zveze Nato na Srbijo marca leta 1999 pridobila naklonjenost kosovskih Albancev, prej teroristična OVK pa je postala legitimna politična sila. Na Kosovu so se po razpustitvi OVK pojavile številne oborožene skupine, kot so *Ideali*, *Skifteri*, *Veliki orli*, *Črna roka*, *Črni orli*, *Črni tigri*, *Zjari*, *Akatana* ipd. Skupine so bile bolj ali manj pod nadzorom Tačija in Haradinaja. Namenjene so bile etničnemu čiščenju Kosova ter usmrtni morebitnih prič dejanj albanskih teroristov, političnih nasprotnikov in njihovih privržencev.

Napetosti in nasilje med Srbi in Albanci so se na jugovzhodnem Balkanu pojavljali skozi vse 20. stoletje. Boj za združitev vseh Albancev je dolg že stoletja. Ko je bil Tito na oblasti, je v Jugoslaviji uspešno zatiral nacionalistična gibanja. V obdobju Titove Jugoslavije so si Albanci neuspešno prizadevali za politične pravice. V osemdesetih letih je srbska oblast krvavo zatrla albanske nacionalistične demonstracije na Kosovu. Srbi so se zaradi slabega ekonomskega položaja množično izseljevali s Kosova. Srbska politika se je zbalala, da bo *zibelka srbstva* ostala brez Srbov. S Miloševićim prihodom na oblast in z ukinitvijo avtonomije se je položaj na Kosovu še poslabšal. Močno je bila omejena tudi kulturna svoboda kosovskih Albancev. Medtem ko so se na Kosovu že izoblikovale vzporedne izobraževalne in politične institucije, si je Ibrahim Rugova prizadeval za miroljubno upiranje državni represiji. Vedno hujša srbska represija je povzročila radikalizacijo kosovskih Albancev. Na prizorišču se je pojavila Osvobodilna vojska Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimtare e Kosoves - UCK*), ki je v nasprotju z nenasilno politiko Rugove začela sočasno napadati srbske varnostne sile po vsem Kosovu. Z vse pogostejšimi napadi OVK so Srbi proti Albancem na Kosovu sprožili vrsto vojaških operacij. Nasilje je vodilo v kosovsko vojno, ki se je začela leta 1996 in končala z letalskimi napadi zveze Nato na Srbijo leta 1999. Srbi so v boju za ohranitev Kosova albanske upornike imeli za teroriste, albanske ekstremiste in islamske fundamentaliste, ki so povezani z bin Ladinom in *Al Kaido*. Posebni odposlanec ZDA za Balkan Robert Gelbard je leta 1998 OVK označil za teroristično organizacijo (Hedges 1999), kar je za Srbe pomenilo, da dokončno obračunajo z Albanci. Mednarodna skupnost je pripadnike OVK sprva označila za teroriste, pozneje pa za borce za svobodo. Srbi so tudi albanske upornike v Makedoniji označili za teroriste s Kosova. Sicer so se odnosi med Srbijo in Makedonijo krepili vse od leta 2001. Vse večje protialbansko razpoloženje v Makedoniji je zblížalo državi. V skupnem boju pravoslavnih Makedoncev in Srbov proti muslimanskim Albancem na Kosovu, v južni Srbiji in Makedoniji se je med Srbijo in Makedonijo oblikovalo

tajno sodelovanje. To potrjuje tudi upiranje makedonskih oblasti, da bi sprejele množice albanskih beguncev med vojno na Kosovu in organiziranje prosrbskih demonstracij v obdobju letalskih napadov zveze Nato na Srbijo. Od aprila do junija 1999, pred začetkom letalskih napadov zveze Nato na Srbijo, se je v Makedoniji povečalo število bombnih in raketnih napadov na cilje zveze Nato. Z dogovorom med obrambnima ministroma je Srbija med krizo marca leta 2001 dostavila večje količine orožja nekdanje JLA v lasti jugoslovanske vojske. Podpis bilateralnega sporazuma o določitvi meje med Srbijo in Makedonijo 23. februarja 2001 v Skopju je znova okrepil odnose med državama. Sodelovanje med državama se je nadaljevalo s podpisom sporazuma med notranjima ministroma avgusta 2003 o skupnem boju proti organiziranemu kriminalu, nezakoniti migraciji ter trgovini z ljudmi, mamili in orožjem. Skopje je aktivno sodelovalo v kriminalističnih preiskavah v zvezi z usmrčitvijo Zorana Džindžića. Desetletje približevanja med državama tako na političnem kot na gospodarskem področju je zašlo v slepo ulico, potem ko je morala Makedonija v skladu z ameriško-evropskimi usmeritvami priznati neodvisnost Kosova leta 2008.

5.6.2 Terorizem v Makedoniji

Posamezni bombni in raketni napadi so od leta 2001 v Makedoniji pogosti. Cilji napadov so makedonske varnostne sile ali javni kraji. Terorizem je prisoten tudi v Makedoniji. Michael Steiner, vodja misije ZN na Kosovu leta 2003, je Albansko narodno armado (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare AKSh*) označil za teroristično organizacijo (UNMIK Administrative Direction No. 2003/9 2003). ANA še zdaleč ni virtualna organizacija. Deluje na Kosovu in v Makedoniji. Enote KFOR-ja na Kosovu resno obravnavajo vse incidente, povezane z njo. Razpoložljivost velike količine nezakonitega orožja v regiji povečuje možnost za aktiviranje terorističnih skupin v Makedoniji. Na Kosovu smo bili priča izvažanju terorizma v južno Srbijo in zahodno Makedonijo. Tudi Osvobodilna vojska Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirimtare e Kosoves - UCK*), Osvobodilna vojska Preševa, Medvedje in Bujanovca (OVPMB, *alb. Ushtria Clirimtare e Preseves, Medvegjes dhe Bujanovcit - UCPMB*) in Narodnoosvobodilna vojska (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*) v Makedoniji so bile organizacije, odgovorne za posamezna povsem teroristična dejanja. Pri albanskih uporniških gibanjih na Kosovu, v Srbiji in v Makedoniji gre predvsem za boj za večje politične pravice Albancev v Makedoniji in Srbiji oziroma za neodvisnost Kosova. ANA ima za cilj združitev vseh Albancev v eni državi, zato je bolj nepredvidljiva in lahko vpliva na destabilizacijo razmer v širši albanski regiji, medtem ko gre pri Albancih na Kosovu, v Srbiji in Makedoniji za geografsko omejene cilje. ANA opozarja na svojo navzočnost predvsem z bombnimi napadi na javnih krajih, kar med prebivalstvom poleg žrtev

in gmotne škode povzročča psihološki učinek zastraševanja. Mednarodna skupnost očita Makedoniji, da ne popušča glede priznanja pravic makedonskih Albancev. S tem ko Makedonija vztraja pri državi Makedoncev, se ohranjajo makedonska radikalna gibanja, ki utegnejo kratkoročno okrepiti delovanje albanskih terorističnih skupin v Makedoniji in mobilizirati radikalnejše albanske politične elite. V obračunavanju z ostanki Narodnoosvobodilne vojske (NOV, *alb. Ushtria Clirimitore Kombetare - UCK*) v Makedoniji tamkajšnje varnostne sile ohranjajo napetosti v državi. Makedonske varnostne sile so bile po koncu spopadov z albanskimi uporniki leta 2001 vpletene v številne dvomljive primere oboroženih spopadov s tako imenovanimi albanskimi in tujimi teroristi (BBC News 2002). Enote varnostnih sil pod vodstvom takratnega ministra za notranje zadeve Ljuba Boškovega so obračunavanja z albanskimi kriminalci poskušale prikazati kot del globalnega boja proti terorizmu. Makedonska policija je marca 2002 ubila sedem moških, domnevnih teroristov. V poznejši preiskavi se je izkazalo, da so pakistanske imigrante ustrelili za ustvarjanje vtisa, da Makedonijo ogrožajo islamski fundamentalisti, makedonski konflikt pa naj bi bil del ameriške vojne proti terorizmu. Maja 2004 je Makedonija izdala nalog za aretacijo nekdanjega notranjega ministra Ljuba Boškovega, ki naj bi naročil poboj Pakistancev. Pozneje je bil Boskovski aretiran in predan haaškemu sodišču za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije. V začetku leta 2003 je Ljube Boškovski zatrjeval, da se je s Kosova v Makedonijo infiltriralo od 500–600 mudžahedinskih borcev, ki ogrožajo državno varnost. Bili naj bi na območjih Tetova, Kumanova in Skopja (Tudor 2003, 7).

Morebitna nevarnost za vnovično zaostrovanje razmer v regiji je še vedno tleča ideja o *Veliki Albaniji*, izražena v Platformi za rešitev albanskega vprašanja, ki jo je izdala Akademija za znanost v Tirani (Platform For The Solution Of The National Albanian Question 1998). Mogoče je, da se bodo okrepile dejavnosti aktivnih skupin z namenom povzročitve splošne destabilizacije razmer predvsem v Makedoniji in južni Srbiji. Nosilci teh oboroženih gibanj bodo številne kriminalno-uporniške skupine, delovale pa bodo po vzorcu na Kosovu, v južni Srbiji in v Makedoniji. Ni izključeno, da za dosego političnih ciljev te skupine ne bodo uporabile terorističnih dejanj. Ko bodo družbenopolitične razmere ugodne, se utegnejo albanski uporniki vnovič združiti, tokrat na fronti, katere nosilec bo ANA. Gre za panalbansko oboroženo skupino, ki je za zdaj dejavna predvsem na kriminalnem področju. V zaščiti kriminalnega monopola se spopada z makedonskimi varnostnimi silami in drugimi kriminalnimi združbami. V obmejnem območju še vedno napada makedonske varnostne sile. KFOR meni, da so ostanki enot NOV in ANA ohranili stike s kriminalnimi in nacionalističnimi skupinami na Kosovu (območje dolin Vitina in Drenica) oziroma da sodelujejo v kriminalnih dejavnostih. Verjetno je, da se na Balkanu zbira orožje, ki ga po

nelegalnih kanalih transportirajo uporniškimi protikoalicijskim silam v Irak. Ni več dvoma, da trgovina z orožjem poteka predvsem preko Kosova, zato je nadzor kosovske meje skrb vzbujajoče varnostno vprašanje. Obstajajo dokazi, da so bili prenosni protiletalski sistemi SA 7-B *Grail*, zaplenjeni decembra leta 2004 v Albaniji, ukradeni v Bosni in Hercegovini ter namenjeni Albanski narodni armadi (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare AKSh*) v Makedoniji.

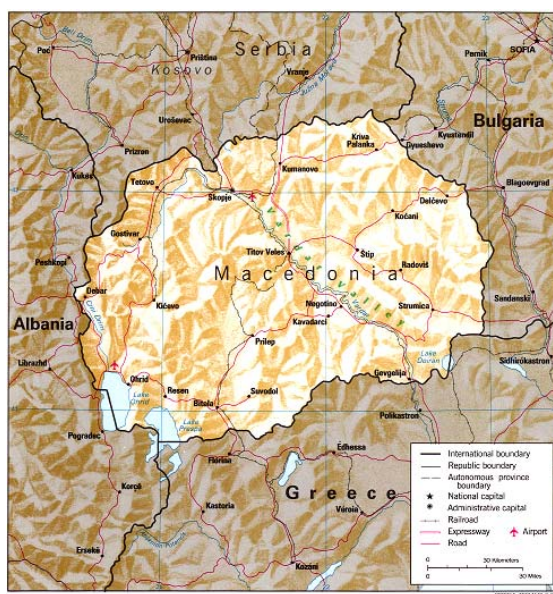
5.7 Državna meja in varnostne implikacije

Makedonski Albanci so kljub administrativni meji ohranili gospodarske, politične in sorodstvene vezi z Albanci v sosednjih državah, zato so posebno občutljivi na vsakršno spreminjanje državnih meja. Makedonski Albanci so bolj povezani s kosovskimi Albanci kot z Albanci iz Albanije. Meja s Kosovom je za Makedonijo politično vprašanje, ki se ga mora lotiti z vso previdnostjo. Določitev približno 150 kilometrov dolgega odseka meje med Makedonijo in Kosovom je bila potrebna, ker so makedonske oblasti želele preprečiti razširitev spopadov v Makedonijo, hkrati pa bi se povečala legitimnost ohranitve Kosova kot dela Zvezne republike Jugoslavije. Sklenitev sporazuma o meji je bila mogoča šele z zamenjavo srbske vlade leta 2000, s čimer se je končalo deset let trajajoče obdobje neuspešnih pogajanj o meji med državama. V skladu z določili Resolucije 1244 z dne 10. junija 1999, ki jo je sprejel Varnostni svet Združenih narodov, se je Makedonija o meji lahko dogovarjala samo s Srbijo, ker je bilo Kosovo njen del (Milenkoski in Talevski 2001, 93–98). Državna meja, ki sta jo s sporazumom 23. februarja 2001 bilateralno določili Zvezna republika Jugoslavija in Makedonija, je ločila albanske klane in družine, kar je povzročilo nezadovoljstvo med makedonskimi in kosovskimi Albanci. Meja, določena z bilateralnim sporazumom med Makedonijo in Srbijo, ni preprečila spopadov, ki so v Makedoniji izbruhnili marca istega leta, ampak jih je celo spodbudila. Organizatorji albanskega upora v Makedoniji so bili po večini izkušeni nekdanji pripadniki Osvobodilne vojske Kosova (OVK, *alb. Ushtria Clirintare e Kosoves - UCK*) in aktivni pripadniki Albanske narodne armade (ANA, *alb. Armata Kombetare Shqiptare AKSh*). Za potrebe izvajanja bojnih delovanj, logističnih transportov in taktičnih premikov so pogosto prečkali slabo nadzorovano mejo z Makedonijo in Albanijo. Kosovski in makedonski albanski uporniki niso priznali dvostransko določene meje med Skopjem in Beogradom. Tudi enotam KFOR-ja, ki so od začetka leta okrepile nadzor meje z Makedonijo, ni uspelo preprečiti nelegalnih prehodov meje. Spopadi v Makedoniji leta 2001 so izbruhnili ob meji s Kosovom (vas Tanuševci) in se razširili na obmejna območja Tetova, Kumanova in Gostivarja. Albanska skupščina na Kosovu je 23. maja 2002 sprejela deklaracijo, v kateri ni priznala novo določene meje, ter zahtevala, da se

Kosovu vrne približno 2500 hektarov ozemlja (Robson 2002). Posebno veliko nezadovoljstvo glede meje med Srbijo in Makedonijo je bilo med lokalnim albanskim prebivalstvom v vasi Debelde in Tanuševci v občini Vitina, kjer opažajo največjo tihotapsko aktivnost. Odprtje mejnega prehoda v vasi Tanuševci je bilo odloženo zaradi cestnih blokad in demonstracij domačinov, ki so jih spodbudili kriminalci v obrambi svojih tihotapskih poti skozi območje. Potem ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, naj bi Makedonija s sporazumom znova definirala mejo med državama. Makedonska državna meja je pomemben dejavnik, ki neposredno in posredno vpliva na varnostne razmere v Makedoniji. Makedonija ima tranzitno geografsko lego, zato je mejni nadzor še pomembnejši. Makedonija leži v regiji, ki jo tvorijo države, privlačne za organizirani kriminal. Kosovskega gospodarstva tako rekoč ni. Kosovo financira diaspora in dobiček od kriminala. Črna gora, kjer imajo največ registriranih vozil na posameznika v Evropi, in Albanija sta priobalni državi z odličnimi razmerami za mednarodno povezovanje z organiziranimi kriminalnimi združbami. Skozi Makedonijo poteka *balkanska heroinska pot*, ki poteka iz jugovzhodne Azije na evropski trg. Tihotapljenje intenzivno poteka iz Grčije preko Makedonije. Tja stalno doteka nezakonito orožje, ki je del organizirane trgovine z orožjem. Kakršnokoli organizirano tihotapljenje širokih razsežnosti v kombinaciji s korumpirano državno administracijo na vseh ravneh in slabo nadzorovano makedonsko državno mejo predstavlja veliko notranje in zunanje varnostno tveganje. Skupna dolžina makedonske meje je 766 kilometrov, od tega je meja z Albanijo dolga 151 km, z Bolgarijo 148 km, z Grčijo 246 km in s Srbijo (vključno z mejo s Kosovom) 221 km (CIA Factbook 2007a). Najbolj kritičen je nadzor meje s Kosovom, zaradi nedostopnosti in večje pogostnosti tako zakonitega kot nezakonitega prehajanja meje. Mejni nadzor je novembra leta 2005 od vojske prevzela makedonska civilna policija, ki v obmejnem območju s Kosovom sodeluje tudi z enotami KFOR-ja. Zaradi pogostih spopadov mejnih varnostnih organov s tihotapci v sestavi policije delujejo posebne enote za hitre intervencije v obmejnem območju. Danes je večina teh enot večetnična. Makedonska policija še vedno nima popolnega nadzora na albanskih poselitvenih območjih. Nekaterih albanskih območij se še vedno izogiba. Makedonski Albanci so oblastem prijavili številne primere, v katerih je makedonska policija presegla svoja pooblastila. Največkrat gre za politična obračunavanja z Albanci, čezmerno uporabo sile (Helsinki Committee for Human Rights 2008) ter nepooblaščenno zaustavljanje in preiskovanje vozil. Učinkovitost zmanjšuje tudi korupcija, ki je navzoča na vseh ravneh makedonske policije. Ta naj bi se decentralizirala z novo reformo. Nova organizacija makedonske policije naj bi omogočala tudi makedonskim Albancem, da napredujejo na vodilne policijske položaje. Obstaja nevarnost, da se bo z decentralizacijo zmanjšal učinkovit policijski nadzor na albanskih poselitvenih območjih.

Albansko poselitveno območje iz Makedonije je strnjeno tudi s tistim iz Albanije. Problem nadzora državne meje z Albanijo je prav tako žgoč, čeprav so Albanci v Albaniji manj povezani z makedonskimi Albanci, kot so ti s tistimi na Kosovu. Albanski del meje nadzoruje albanska mejna policija. Albanci še zdaleč ne nadzorujejo obsežnih gorskih območij na meji z Makedonijo. Mejo na 25 kilometrov dolgem pasu po navadi peš nadzorujeta dva pripadnika mejne policije v 8-urni izmeni. Albanska mejna policija nima sodobne tehnološke opreme za nadzor meje. Ob endemični korupciji v mejni policiji mejne prehode pogosto prečkajo tovorna vozila brez vsakršne kontrole. Srbija je do leta 2003 svoje meje varovala z vojaškimi enotami. Pozneje je bila reorganizacija nadzora državne meje stvar mejne reforme, s katero je nadzor prevzela civilna policija. Srbija administrativno mejo s Kosovom nadzoruje z močno oboroženimi in posebej izurjenimi policijskimi patruljami. Mejni pas administrativno določene meje med Srbijo in Kosovom je z vojaškim tehničnim sporazumom pod nezadostnim nadzorom mednarodnih opazovalcev. Varnostna pomanjkljivost v mejnem pasu med Srbijo in Kosovom je tako še vedno odlična priložnost za vse vrste tihotapstva. Državna meja med južno Srbijo in Makedonijo je pod nadzorom patrulj mejne policije obeh držav in opazovalcev zveze Nato. Grčija svoj del meje z Makedonijo nadzoruje z mejno stražo in policijo. Mejna straža spada v notranje ministrstvo, ki ima v svoji sestavi poseben imigracijski direktorat, specializiran za nezakonito imigracijo. Grčija velja za tranzitno državo z dobro organizirano kriminalno mrežo, ki tihotapi mlade ženske iz vzhodne Evrope. Drugo varnostno zanimivo področje je obstoj separatističnih albanskih kriminalnih skupin v Grčiji, ki nadzorujejo pomemben del trgovine z mamili in orožjem v jugovzhodni Evropi ter sodelujejo v oboroženih napadih na grške cilje. Bolgarija nadzoruje svoj del meje z Makedonijo z vojaškimi enotami, ki so pod pristojnostjo notranjega ministrstva. Njihova poglobljena naloga je preprečevanje nezakonitih emigracij, imigracij in tihotapstva preko državne meje. Posredne implikacije na varnostne razmere v Makedoniji je treba pripisati tudi geografskemu dejavniku. Makedonija je reliefno razgibana država in v obmejnem pasu z vseh strani obdana z visokogorjem (glej Sliko 5.3).

Slika 5.3: reliefna karta Republike Makedonije

Vir: Wikipedia (2009a).

Ozka dolina reke Lepenec povezuje Skopje s Prištino. Osrednji del Makedonije leži na gorski planoti z nadmorsko višino od 600 do 900 metrov, ki jo na smeri sever–jug ločuje reka Vardar. Gorski svet v Makedoniji pokriva skoraj 80 odstotkov površine. Relief s svojo razgibanostjo omogoča tihotapcem izbiro dobro prikritih smeri premika. Divja pokrajina otežuje učinkovito delo mejnih organov in omejuje hitro posredovanje varnostnih sil v obmejnem območju, ker so premiki vozil omejeni na utrjene cestne komunikacije. Šarsko-Pindsko gorstvo na zahodu Makedonije poteka v smeri od severovzhoda proti jugozahodu in poleg administrativne meje predstavlja naravno mejo med Kosovom na severu in Albanijo na zahodu države. Najvišji deli tega gorstva so Šar planina (Titov vrh 2747 m), Korab (Golem Korab 2764 m) in Baba (Pelister 2601 m). Gora Korab (glej Slika 5.4) s svojimi 2764 m je najvišji vrh v Makedoniji. Šar planina leži približno 75 kilometrov vzdolž makedonsko-kosovske meje in južneje približno 160 kilometrov vzdolž makedonsko-albanske meje. Šarsko gorstvo je eno izmed najbolj neprehodnih območij na Balkanu. Danes je območje tako rekoč pod nadzorom kriminalnih združb.

Slika 5.4: gora Korab (2764 m)

Vir: Wikipedia (2009a).

Tetovo je prestolnica makedonskih Albancev in skupaj z mestoma Kumanovo in Gostivar leži na glavni poselitveni osi v Makedoniji. Tetovo, Gostivar in Kumanovo ležijo na severu Makedonije v bližini meje z Albanijo, Kosovom in Srbijo. Tetovo, kjer se zbira ekonomska in politična moč makedonskih Albancev in kjer se ustvarja središče albanskega organiziranega kriminala v Makedoniji, leži ob vznožju šarskega masiva. Na drugi strani meje s Kosovom preko Šar planine leži v neposredni bližini mesto Prizren. Prizren ima s svojo geografsko lego v bližini tromeje s Kosovom, Albanijo in Makedonijo dominantno vlogo pri ohranjanju tihotapskih povezav med državami. V kosovskih mestih Prizren in Peć so se oblikovale baze kriminalnih združb, ki pripravljajo tihotapsko robo za pot preko meje z Albanijo. Makedonska policija je 7. novembra 2007 proti oboroženim Albancem v vaseh Brodec, Vešala in Vejče na območju Šar planine izvedla operacijo Gorska nevihta. Pri tem se je spopadla z oboroženimi Albanci in zaplenila večje količine orožja. Makedonske oblasti so izjavile, da se je policija spopadla z albanskimi kriminalci, ki želijo ohraniti nadzor nad območjem. Odgovornost za spopad pa je prevzela skupina kosovskih Albancev, ki se je predstavila kot politično-vojaško telo Osvobodilne vojske Kosova. Ta pa je z orožjem prisiljena obraniti Albance in albansko ozemlje (B92 2007). Večina varnostno zanimivih dogodkov v Makedoniji se je zgodila na meji ali v obmejnem območju. Vprašanje meje vzbuja tudi pozornost Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), ki podpira projekt čezmejnega sodelovanja med Kosovom (Dragaš), Albanijo (Kukeš) in Makedonijo (Tetovo) (Case in Gaon 2006). Organizacija

ugotavlja, da se tihotapljenje na odročnem tromejnem območju povečuje. Projekt je namenjen sklenitvi sporazuma, na podlagi katerega bi dosegli zmanjšanje kriminala v obmejnem območju, izboljšali regionalno sodelovanje in pospešili ekonomski razvoj. Poglavitne težave v obmejnem območju so tihotapljenje, nezakonite migracije in nezakonita sečnja gozdov. Tihotapce v obmejnem območju pogosto ni mogoče ločiti od lokalnega prebivalstva, zato pridejo prijave o kriminalu te vrste do organov pregona prepozno. Sodelujoče strani se strinjajo, da je treba v obmejnem območju odpreti več mejnih prehodov, izboljšati in zgraditi cestno infrastrukturo za patroljiranje obmejnih enot ter spodbuditi razvoj turizma.

Lahko sklenemo, da problematika v zvezi z makedonsko mejo negativno vpliva na makedonsko notranjo in zunanjo varnost. Makedonska državna meja, predvsem s Kosovom, je eno od žarišč varnostnega tveganja. Makedonskim oblastem ni uspelo ohraniti nadzora nad državno mejo. Varnostno vprašanje državne meje se multiplicira v kombinaciji z zahtevnim terenom, po katerem poteka meja, z visoko stopnjo korupcije na vseh ravneh državne administracije, mejnih organov in policije, z navzočnostjo dobro organiziranega kriminala s transnacionalnimi povezavami, nesposobnostjo sosednjih držav za vzpostavitev nadzora državne meje, odsotnostjo resnične politične volje državnih oblasti v regiji in zveze Nato, da bi zajezile tihotapske tokove, s tranzitno geografsko lego Makedonije ter splošnimi varnostno-političnimi razmerami v posameznih balkanskih državah v regiji.

6 REGIONALNE VARNOSTNE RAZMERE

Geografski položaj Makedonije je s prometnega vidika strateško izredno pomemben in skupaj z ustrežno infrastrukturo pomeni pomembno razvojno perspektivo za prihodnost. Osrednja balkanska lega in ozemeljska zaprtost še tesneje povezuje Makedonijo s sosednjimi državami. Preko Makedonije potekajo pomembne prometne poti med Egejskim morjem in Donavo ter med Črnim morjem in Jadranom. Skozi Makedonijo potekajo tudi glavne cestne (na smeri Solun–Skopje–Blace) in železniške oskrbovalne poti za enote KFOR-ja na Kosovu. V zadnjem desetletju so se zgodile spremembe na področju najpomembnejših prometnih tokov v Makedoniji. Osrednja prometna povezava na smeri Niš–Skopje–Solun je danes nekoliko manj pomembna. Zaradi medetničnih konfliktov na Balkanu in nesporazumov z Grčijo je bila Makedonija primorana preusmeriti transport na os zahod–vzhod. Gre za okrepitev transporta na prometnem koridorju, ki povezuje Jadransko in Črno morje ter poteka preko albanskega Drača, Tirane, Struge, Gostivarja, Skopja, Kumanova, Sofije do Varne in Burgasa. V tem okviru so Makedonija, Albanija in Bolgarija že leta 1993 podpisale sporazum o graditvi prometne povezave med Jadranom in Črnim morjem, končana pa naj bi bila do leta

2015. Grčija, ki nasprotuje graditvi transportne povezave na smeri zahod–vzhod, pa pospešeno vlaga v makedonsko gospodarstvo in razvoj Povardarja.

Ustanovitev Makedonije leta 1991 je za Srbijo pomenila konec teritorialne povezanosti z Grčijo. V Grčiji zaradi makedonskih nacionalistov obstaja bojazen pred teritorialno zahtevo Makedonije po Egejski Makedoniji. Po drugi strani ima Grčija makedonsko državo za oviro pred regionalno razdrobljenostjo in ustanovitvijo Velike Albanije na njenih mejah. Sicer Grčija množično vlaga v makedonsko gospodarstvo, s čimer Makedonijo potiska v ekonomsko odvisnost. Odnose z Albanijo narekuje predvsem reševanje vprašanja albanske skupnosti v Makedoniji. V prizadevanju za vstop v evroatlantske integracije ni verjetno, da bi politično, gospodarsko in vojaško šibke Srbija, Bolgarija, Kosovo in Albanija utegnile enostransko ogroziti obstoj Makedonije. Po razglasitvi kosovske samostojnosti se strasti v Srbiji in na Kosovu še niso umirile, nerešena pa ostajajo številna vprašanja. Regionalno grožnjo makedonski varnosti pomenijo organizirani mednarodni kriminal, skladiščenje orožja med Albanci z obeh strani meje ter aktivnosti radikalnih albanskih oboroženih skupin v prizadevanju za združitev vseh Albancev v eni državi.

V Makedoniji gre za konflikt nacionalnih idej, katerih reševanje pa vedno znova zadeva interese drugih narodov. Stalno navzočih nacionalizmov predvsem v obmejnih območjih ni bilo mogoče ublažiti z načrtnim preseljevanjem prebivalstva, saj je zgodovinsko zavedanje prebivalcev na teh območjih globoko zakoreninjeno. Nacionalni koncept *velike Albanije* ogroža Makedonijo, ne le zaradi velikega števila Albancev, živečih v Makedoniji, ampak zaradi dejstva, da bi se konflikt srbskega oklepanja Kosova utegnil razširiti tudi v Makedonijo (Južnič 1992, 1163–1175). Etnični konflikti na Balkanu imajo dolgo zgodovino. Etnične in verske manjšine v balkanskih državah nikdar niso bile priznane v celoti niti v pravnem smislu niso imele manjšinskih pravic. V večini držav se je izvajala bolj ali manj prisilna integracija manjšin v večinsko etnično skupino. Makedonija je država, ki etnične konflikte rešuje s politiko upravljanja z razlikami v nasprotju s politiko njihovega odpravljanja. Vendar utegne albanska narodna manjšina, ki ni integrirana v makedonsko družbo in uživa visoko stopnjo politične, teritorialne in kulturne avtonomije, za Makedonijo predstavljati varnostni problem (Tatalović 1999, 14–25). Ocenjuje se, da utegnejo Albanci v Makedoniji ob dolgotrajnejšem sožitju z Makedonci ob nespremenjeni demografski rasti v nekaj letih postati večinsko prebivalstvo v Makedoniji.

Gospodarsko povezovanje je edini zanesljivi pristop za ohranitev stabilnega varnostnega položaja v regiji (Delević 2007). Politika približevanja evroatlantskim integracijam utegne okrepiti gospodarsko povezovanje med državami zahodnega Balkana.

6.1 Zunanja politika

Najpomembnejši cilj makedonske vlade je integracija Republike Makedonije v Evropsko unijo (EU) in zvezo Nato. Makedonija si prizadeva ohraniti mir ob upoštevanju demokratičnih načel, človekovih pravic, načel tržne ekonomije in mednarodnega prava.

Varnost je v Makedoniji v vzajemnem odnosu s članstvom v zvezi Nato. Če bo sama poskrbela za zagotovitev varnosti v državi, bo pospešila proces pridružitve k članstvu v zvezi Nato. Velja tudi obratno. S članstvom Makedonije v zvezi Nato se bo povečala regionalna varnost kot tudi varnost v Makedoniji. Makedonija se je v devetdesetih letih znašla na periferiji vojn na Balkanu, s čimer si je pridobila prednost v približevanju evroatlantskim integracijam. Kljub temu je v letih svoje samostojnosti premalo vlagala v razvoj lastnih oboroženih sil (Lepavcov 2003, 163–165). Makedonski nacionalnovarnostni sistem še vedno gradijo. Med makedonskimi Albanci je navzoča skrita želja po združitvi vseh Albancev v *Veliki Albaniji*. Makedonija stavi na članstvo v zvezi Nato, medtem ko je na notranjem in zunanjem varnostnem področju storila manj, kot to od nje pričakuje mednarodna skupnost. Makedonija predstavlja svojo kandidaturo za vstop v zvezo Nato tako domači javnosti kot v mednarodni politiki skozi usklajeno prizadevanje javnih institucij in drugih struktur civilne družbe.

Ob dejstvu, da je Makedonija konec leta 2005 javno podprla neodvisnost Kosova in tvegala spor z Beogradom, je pričakovati, da bodo ZDA pomagale pri razrešitvi vprašanja imena v obdobju, ko Grčija ovira vstop Makedonije v EU in/ali zvezo Nato. Republika Makedonija se dejavno udeležuje vseh rednih sej in srečanj teles Organizacije združenih narodov in njenih agencij. Na 59. zasedanju Generalne skupščine ZN 16. decembra 2004 je bila sprejeta resolucija *Maintenance of international security, good neighbourliness, stability and development in South-Eastern Europe*, katere pobudnik je bila tudi Makedonija. Z resolucijo je bil znova potrjen Sporazum o določitvi meja med FYROM ter Srbijo in Črno goro, podpisan 23. februarja 2001 v Skopju, obe strani pa sta bili pozvani na sodelovanje pri pravočasni implementaciji njegovih določil. Na zasedanju je bil poudarjen tudi pomen Regionalne konference o obmejni varnosti, ki je potekala na Ohridu 22. maja 2003 (*Maintenance of international security good neighbourliness, stability and development in South-Eastern Europe, A/RES/59/59 2004*). Dobro sodelovanje se nadaljuje tudi med Republiko Makedonijo in predstavništvom UNMIK-a z uradom v Skopju. Od 2002 do 2004 je z UNMIK-om sklenila vrsto sporazumov o policijskem sodelovanju, mejnih prehodih s Kosovom in izobraževanju. Pričakovati je, da se bo sodelovanje razširilo tudi na druga področja.

Republika Makedonija ohranja tesno sodelovanje tudi z Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE). Na pobudo Makedonije se je okrepiło sodelovanje držav jugovzhodne Evrope z OVSE-jem, da bi dosegle skupna izhodišča pri reševanju problemov v regiji. Septembra 2007 je bilo petnajst let od začetka misije OVSE *Spillover Monitor Mission to Skopje* v Makedoniji. Misija velja za najdaljšo misijo OVSE-ja v tej regiji.

6.2 Odnosi s sosednjimi državami

Za Republiko Makedonijo so značilni geostrateško pomembna lega na jugovzhodnem delu Balkana. Makedonija leži v jugovzhodni Evropi v notranjosti Balkanskega polotoka. Na jugu meji na Grčijo, na severu na Srbijo, na zahodu na Albanijo ter na vzhodu na Bolgarijo s skupno površino 25.333 km², od tega je 477 km² vodnih površin (glej Sliko 6.1). Skupna dolžina meje je 766 km, od tega je meja z Albanijo dolga 151 km, z Bolgarijo 148 km, z Grčijo 246 km in s Srbijo 221 km (CIA Factbook 2007a). Ta celinska država nima lastnega izhoda na odprto morje.

Slika 6.1: pregledna karta Republike Makedonije

Vir: Wikipedia (2009a).

Eden od prednostnih ciljev makedonske zunanje politike je razvijanje prijateljskih odnosov z vsemi sosednjimi državami. Čeprav položaj Makedonije v odnosu do sosednjih držav ni tako nestabilen, kot se je nekoč ocenjevalo, pa med državami obstajajo nekatera odprta varnostna vprašanja. Makedonija je gospodarsko nestabilna država, zato imajo globalni in regionalni gospodarski pretresi še večji vpliv na gospodarske in socialne razmere v državi. Bilateralni sporazumi o varovanju vlaganj, o izogibanju dvojnemu obdavčevanju, o finančnih transakcijah ter proces usklajevanja zakonov iz EU zagotavljajo dobro podlago za trajen razvoj in sodelovanje med državami (Government of the Republic of Macedonia 2006). Stabilni odnosi s sosednjimi državami so izredno pomembni za makedonski notranji varnostni položaj. Največji makedonski varnostni problem je notranja etnična razklanost. Odnosi z makedonskimi Albanci so poglavitni za ohranjanje dobrih odnosov z Albanijo in Kosovom. Makedonsko priznanje Kosova je zapletlo odnose s Srbijo in znova odprlo mejno vprašanje med Kosovom in Makedonijo. Varnostne razmere v državi vzajemno pogojujejo razmere na notranjepolitičnem in zunanjepolitičnem prizorišču. Stabilni odnosi s sosednjimi državami pozitivno vplivajo na notranje varnostne razmere in obratno. Bolgarija nadaljuje z različnimi oblikami asimilacije Makedoncev, saj je prepričana, da so Makedonci Bolgari. Grčija pa zdaj pomeni največjo oviro Makedoniji za vstop v zvezo Nato. Močan povezovalni dejavnik z vidika regionalne varnosti je interes Albanije, Srbije in Kosova, da se vključijo v mednarodne varnostnopolitične integracije. To je tudi razlog, da so v približevanju Evropi in zvezi Nato pripravljene iskati kompromise. Kosovo je nova realnost v regiji. V letu po enostranski razglasitvi samostojne države ni bilo večjih pretresov. Kljub temu je Kosovo nestabilna država, ki utegne dolgoročno negativno vplivati na regionalno varnost.

6.2.1 Odnosi z Albanijo

Kljub albansko-makedonskim napetostim v Makedoniji so odnosi na državni ravni med Albanijo in Makedonijo bolj stabilni. Na stabilnost varnostnih razmer v Makedoniji pomembno vpliva odnos Makedoncev do Albancev na Balkanu. Po razpadu Jugoslavije je bilo albansko prebivalstvo na severu Makedonije in na Kosovu razdeljeno med dve državi, medtem ko je ohranilo tesne čezmejne družinske vezi. Nova meja med državama je okrepila položaj Tirane, ki naj bi povezovala razdeljene Albance. Tako ali drugače pa mora panalbanski nacionalizem danes upoštevati nekatere regionalne posebnosti, medtem ko so odnosi med Albanci, razdeljenimi med štiri države, zelo zapleteni. Prav zdaj obstaja med Srbijo, Albanijo, Kosovom in Makedonijo trend, ki nasprotuje združitvi Albancev predvsem zaradi gospodarskih razlogov. Makedonski Albanci ne želijo biti preveč povezani niti z revno Albanijo niti s kriminalnim Kosovom, zato redka razmišljanja o združenih albanskih domovini

ostajajo nekredibilna. Albanija si v približevanju EU in zvezi Nato prizadeva za stabilnost v regiji in svoje etnične vezi z Albanci na Kosovu in Makedoniji uporablja kot sredstvo za umirjanje napetosti v državah. Po drugi strani ima Albanija omejeno sposobnost vplivanja na dogodke na Kosovu in v Makedoniji, saj ni sposobna popolnoma nadzorovati svojih meja. Z obiskom albanskega premiera v Skopju leta 2004 so bili med državama sklenjeni nekateri sporazumi, s katerimi naj bi se okrepil nadzor državne meje.

6.2.2 Odnosi z Bolgarijo

Makedonska in bolgarska kultura sta si zelo podobni, zato veliko Bolgarov meni, da je Makedonija pravzaprav Bolgarija. Bolgari so prvi priznali obstoj makedonske države, vendar zanikajo obstoj makedonskega naroda. Prepričani so, da so Makedonci zgolj »v zgodovinskih nesrečah izgubljeni Bolgari«. Bolgari se namreč bojijo, da bodo s priznanjem Makedoncev izgubili eno od najveličastnejših obdobij svoje zgodovine, ko so se v Makedoniji v 19. stoletju borili proti Otomanskemu cesarstvu. Napetosti med državama so se bistveno umirile, potem ko je bil leta 1999 sklenjen bilateralni sporazum, v katerem je Bolgarija priznala makedonsko kulturno, jezikovno in nacionalno identiteto. Kljub temu pa veliko Makedoncev vseeno meni, da skritih bolgarskih teženj po makedonskem ozemlju ne gre ignorirati kljub dejstvu, da si Bolgarija prizadeva za članstvo v zvezi Nato in EU. Makedonci so prepričani, da želi Bolgarija asimilirati Makedonce na številne načine. Eden od teh je, da Makedoncem omogoča študij v Bolgariji, potem ko se ti opredelijo za Bolgare. Od leta 2001 do 2005 je 15.500 Makedoncev zaprosilo za bolgarske potne liste (Jane's Sentinel 2009h). Bolgarska administracija napoveduje, da bo objavila imena vseh makedonskih politikov, ki so zaprosili za bolgarski potni list, med njimi pa naj bi bili tudi nekateri člani parlamenta. Čeprav je z zakonom določeno, da se morajo makedonski migranti registrirati ob vstopu ali izstopu iz države, obstajajo različni načini, da se izognejo formalnostim. Eden od načinov je tudi zaprosilo za državljanstvo v tuji državi. Od leta 2000 do 2006 je na primer za bolgarsko državljanstvo zaprosilo 30.000 Makedoncev (Markiewicz 2006, 7). V začetku leta 1990 so predstavniki največjih bolgarskih strank trdili, da je makedonsko vprašanje rešeno, medtem ko so makedonska politična gibanja zahtevala pravice za 250.000 pirinskih Makedoncev v Bolgariji pod gesli »Združena Makedonija: porok za mir« ter »Mi smo Makedonci in nič drugega«. Vodstvo Makedonske demokratične stranke, ki so jo bolgarske oblasti prepovedale, je leta 1994 poslalo pismo Evropskemu svetu za človekove pravice, v katerem opozarjajo na kršenje človekovih pravic in možnosti za nastanek političnega zloma v Bolgariji. V istem letu je tudi organizacija Amnesty International v svojem poročilu obsodila nasilje bolgarske policije, ki ga je ta izvajala nad Makedonci, pripadniki organizacije Združena makedonska

organizacija Ilinden, ob obletnici smrti makedonskega narodnega junaka Jana Sedanskega (Macedonian Cultural and Historical Resource Center 2009). Iz podatkov nacionalnega statističnega inštituta Bolgarije, zbranih v popisu leta 2001, je razvidno, da etnično strukturo prebivalstva sestavljajo Bolgari, Turki, Romi in drugi (69.204 prebivalcev), medtem ko navajajo še posebni kategoriji, in sicer neopredeljeni (62.108) in nepoznani (24.807 prebivalcev), kar nakazuje na obstoj, a nepriznavanje makedonske manjšine v Bolgariji (National Statistical Institute 2009). Potem ko je bila makedonska pokrajina leta 1913 razdeljena na Pirinsko, Vardarsko in Egejsko Makedonijo, se je začel proces bolj ali manj nasilne asimilacije makedonskega prebivalstva, ki je bilo razdeljeno med Grčijo, Srbijo in Bolgarijo.

6.2.3 Odnosi z Grčijo

V zadnjem obdobju so odnosi z Grčijo najbolj neposredno vplivali na notranje varnostne razmere v Makedoniji. Zapletenost odnosov z Grčijo jasno izraža, da regionalni izzivi neposredno negativno vplivajo na makedonsko notranjo stabilnost. Nerešeno vprašanje glede ustavnega imena Makedonije je odnose med Makedonijo in Grčijo zapletlo do te mere, da je ta aprila 2008 na vrhu v Bukarešti vložila veto na povabilo Makedonije v članstvo zveze Nato. Pomemben korak k razrešitvi vprašanja je bil storjen leta 2004, ko so ZDA priznale ustavno ime Makedonije, namesto prej uporabljanega imena FYROM (Former Yugoslav Republic of Macedonia), kar je bistveno okrepilo njeno mednarodno identiteto. Makedonija si prizadeva doseči večji vpliv ZDA na Grčijo pri sklepanju kompromisa. Grški veto na povabilo Makedonije v zvezo Nato je močno omajal makedonsko enotnost. Članstvo v zvezi Nato je eden od prednostnih ciljev in porok varnosti v Makedoniji. Politični napori Makedoncev in makedonskih Albancev so bili združeni v prizadevanju za članstvo v Natu. Neuspeh, ki so ga pripisali vladni koaliciji, je pripeljal do predčasnih parlamentarnih volitev v Makedoniji 1. junija 2009, ki so bile zaznamovane z nasiljem širokih razsežnosti. Volitve so znova pripeljale na oblast nacionalistično stranko VMRO-DPMNE, vnovič poglobile etnična nasprotja med Makedonci in makedonskimi Albanci ter znova pod vprašaj postavile uresničevanje določil Ohridskega sporazuma. Javnomnenjske raziskave po vrhu v Bukarešti so pokazale, da se 80 odstotkov anketiranih Makedoncev ni bilo pripravljeno odreči imenu Makedonija v zameno za povabilo v članstvo, medtem ko je temu nasprotovalo kar 94 % makedonskih Albancev (Matovski 2008). Tako visok odstotek makedonskih Albancev, ki so se bili pripravljene odreči imenu Makedonija, kaže na dejstvo, da je Albancem malo mar za makedonsko državno identiteto, saj jih zanimajo samo lastni interesi. Tudi zveza Nato meni,

da je članstvo tega dela Balkana porok za regionalno stabilnost, zato bodo skupaj z Grčijo morali poiskati ustrezne rešitve za ustavno ime Makedonije, ki je postalo že večstransko politično vprašanje. Makedonija in Grčija morata predvsem znova vzpostaviti medsebojno zaupanje. Odgovornost za rešitev glede imena Makedonije je na plečih obeh držav. Grčija je edina država članica EU, ki meji na Makedonijo. Kulturna izmenjava med državama se je okrepila. Trgovinski odnosi med državama postajajo intenzivnejši. Grčija je ena izmed treh največjih držav vlagateljic v Makedoniji. V krizi leta 2001 je obstajala bojazen, da bo Grčija v Makedonijo poslala vojaške enote z namenom krepitev svojega vpliva v državi nasproti Bolgariji, kar bi lahko vodilo v konflikt med Grčijo in Bolgarijo. Dejansko število Makedoncev v Egejski Makedoniji je bilo vedno bolj ali manj predmet špekulacij. Po poročilu atenskega časopisa naj bi bilo v Grčiji 199.590 Makedoncev oziroma »*bolgaristov*« ali »*slavofonov*«, medtem ko podatkov o številu Makedoncev v Grčiji ni mogoče poiskati v popisu prebivalstva iz leta 2001, ki je objavljen na spletni strani nacionalnega statističnega urada Grčije (General Secretariat of National Statistical Service of Greece 2009). Število Makedoncev, živečih v Grčiji, je bilo vedno predmet političnih manipulacij, pri tem pa je Grčija vedno prikazovala nerealno nizko število makedonske manjšine. Makedonci v Grčiji so bili izpostavljeni asimilacijskim pritiskom, kljub temu da se je grška vlada zavezala upoštevati pravice makedonske manjšine, prizanešeno pa ni bilo niti makedonskim sakralnim spomenikom (Macedonian Cultural and Historical Resource Center 2009). Makedonska manjšina je bila ob vstopu Grčije v Evropsko unijo leta 1981 zaradi vztrajne helenizacije že močno asimilirana. Asimilacija makedonske manjšine je temeljila na sistematičnem oteževanju življenja. Grki so makedonski manjšini preprečevali zaposlovanje, spodbujali so mešane zakone, prepovedali so uradno rabo makedonščine, onemogočali so kulturno delovanje, zaostrovali so postopke za pridobitev vstopnih vizumov in preprečevali šolanje makedonske manjšine v Republiki Makedoniji. Na področju manjšinske politike je Grčija sodelovala z Bolgarijo.

6.2.4 Odnosi s Srbijo

V primerjavi s sosednjimi državami ima Makedonija še najstabilnejše odnose s Srbijo. Aprila 1996 je kot država Srbija in Črna gora priznala Makedonijo pod imenom FYROM predvsem zato, ker ji je EU v zameno za priznanje ponudila umiritev odnosov. Marca leta 1998 je takratni predsednik Gligorov zavrnil predlog Federativne republike Jugoslavije o ustanovitvi skupnega antialbanskega slovanskega zavezništva z Makedonijo. V istem mesecu je makedonsko pravosodno ministrstvo zanikalo objave v časniku London Times, da je

Jugoslavija zahtevala dovoljenje za pregon gverilcev Osvobodilne vojske Kosova na ozemlju Makedonije. Z diplomatsko misijo v Skopju je Beograd ob pomoči srbske manjšine, živeče v Makedoniji blizu meje z Jugoslavijo, po začetku letalskih napadov spodbujal demonstracije proti zvezi Nato, kar je makedonska vlada bolj ali manj uspešno poskušala preprečevati. Napetosti med državama so se okrepile v začetku leta 2000 z izmenjavo ostrih diplomatskih not. Potem ko je bil odstavljen jugoslovanski predsednik Slobodan Milošević, so se odnosi med državama močno izboljšali. Poleg tega sta državi našli skupnega nasprotnika, etnične Albance. Glede na to, da se je na obeh straneh meje krepil panalbanski separatizem, sta bili obe državi ob morebitnem začetku oboroženih spopadov pripravljene podpreti druga drugo, kljub temu da je bil prvi cilj Makedonije integracija v zahodne institucije. Jugoslavija je konec leta 2001 v Makedonijo poslala izdatne količine vojaške opreme in orožja. Vladi obeh držav sta februarja leta 2001 podpisali sporazum o meji, ki je vključeval tudi kosovsko-makedonski del meje. Sporazum ni upošteval dejstva, da Srbija pravzaprav ni imela več nadzora nad kosovskim ozemljem, ki je bil predmet določitve meje. Po sporazumu je 12 km² kosovskega ozemlja pripadlo Makedoniji, približno 2,5 km² makedonskega ozemlja pa je pripadlo Srbiji. Nekateri kosovski politiki so nasprotovali sklenjenemu sporazumu. Največ nasprotovanj je bilo iz občine Vitina, saj so makedonske oblasti dobile več možnosti, da nadzorujejo in omejujejo tihotapske tokove v tem obmejnem območju. Napetosti, ki jih je povzročila tako določena meja, so se pozneje spremenile tudi v politične pritiske. Potem ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, vprašanje meje med Kosovom in Makedonijo ni več tako zapleteno. Kosovska vlada je želela rešiti mejno vprašanje potem, ko bo jasen končni status Kosova, medtem ko je makedonska vlada mejno vprašanje želela rešiti pred razglasitvijo statusa. Makedonija bi namreč v pogajanjih z Beogradom iztržila več ozemlja. Kosovska vlada je še v obdobju pred razglasitvijo neodvisnosti zavrnila zahtevo takratnega makedonskega premiera, da se razglasi nespremenljivost meje s Kosovom. Kosovske oblasti zavračajo določila sporazuma o meji iz leta 2001, ki sta ga podpisala makedonski predsednik Boris Trajkovski in srbski predsednik Vojislav Koštunica. Namesto da bi vprašanje meje med državama postalo zgolj tehnični, je postalo politični problem. S tem, da je Makedonija takrat odprla pogajanja o meji mimo Beograda, so se odnosi s Srbijo zaostri. Svoje nasprotovanje je Srbija izrazila tudi potem, ko je Makedonija priznala Kosovo (Nikolovski 2008). Sicer je med Srbijo in Makedonijo še vedno odprto vprašanje makedonske ortodoksne cerkve. Ta je leta 1967 razglasila avtokefalnost in se ločila od srbske cerkve. Srbsko nepriznanje makedonske pravoslavne cerkve Makedonci povezujejo z zanikanjem nacionalne identitete (Karpát 2006e). Makedonija skrbno spremlja razvoj položaja na Kosovu in podpira uresničevanje resolucije ZN 1244 in standarde mednarodne skupnosti, ki naj bi zagotavljali stabilnost,

vladavino prava, delovanje demokratičnih institucij, ekonomski razvoj in resnično večetnično družbo na Kosovu. Makedonija podpira dialog med Prištino in Beogradom in bo soglašala z rešitvami, ki ne bodo ogrožale varnostnih razmer ter političnega in ekonomskega procesa v regiji. Srbija je zdaj najbolj zanesljiv ekonomski partner Makedonije.

6.2.5 Odnosi s Kosovom

Glede Kosova je Makedonija, v približevanju evroatlantskim integracijam in potem ko je status Kosova postal jasnejši, vodila politiko v skladu z usmeritvami ZDA in Evrope. Makedonija se ni jasno opredeljevala glede statusa Kosova, saj bi s tem tvegala zaostritev odnosov na domačih tleh. Če Kosovo ne bi kmalu razglasilo neodvisnosti, je obstajala resna nevarnost, da bi kosovski separatisti znova segli po orožju, v spopadih pa bi se jim pridružili Albanci iz južne Srbije, zahodne Makedonije in Črne gore (Radiotelevizija Slovenije 2008č). Makedonska politika je izredno previdna v odnosu do Albancev na Balkanu. Potem ko je Kosovo dokončno razglasilo neodvisnost, so se regionalne napetosti precej umirile. Srbska javnost se je sprijaznila z novo realnostjo. Mlade srbske generacije se ne obremenjujejo preveč z izgubo Kosova. Srbska vlada še vedno vztraja, da ne bo nikdar priznala Kosova. Skopje si je prizadevalo poiskati rešitev mejnega vprašanja še pred razglasitvijo končnega statusa Kosova (Karpát 2006d). Glede na to, da je bila pred julijskimi volitvami vlada odvisna tudi od podpore albanske stranke DUI, Makedonija ni vztrajala pri ostrejšem pristopu reševanja mejnega vprašanja. Poleg tega je mednarodna skupnost podprla kosovskega premiera Agima Čekuja, ki je menil, da lahko vprašanje meje počaka do razglasitvi kosovske neodvisnosti (Jane's IntelWeb 2007a). Prednost za Makedonijo je, da si tudi Albanija prizadeva za pridružitvev evroatlantskim integracijam. Obe državi morata prepričati mednarodno skupnost, da sta sposobni ohraniti varnost v regiji. V luči skorajšnje razglasitve neodvisnosti Kosova se je stopnjevala napetost na srbski in albanski strani. Javnosti so se predstavile oborožene albanske paravojaške skupine, medtem ko so se na srbski strani zbirali prostovoljci za obrambo Kosova. Kljub nekaterim incidentom na srbskem poselitvenem območju na severu Kosova je bilo obdobje v letu dni po razglasitvi Kosova v nasprotju s pričakovanji mirno. Srbija vodi politiko približevanja evroatlantskim integracijam, čeprav je precejšen del srbske politične in intelektualne elite zaradi Kosova izgubil zaupanje v pravičnost mednarodne pravne ureditve. Ni realno meniti, da se je Kosovo po letu dni postavilo na noge. Zgolj 47 odstotkov delovno sposobnih prebivalcev je zaposlenih na Kosovu (Obradović 2009). Kosovo ostaja vozlišče tihotapskih tokov v tem delu Balkana. Pomemben cilj Srbije je, da pravno doseže razveljavitev enostranske razglasitve neodvisnega Kosova. Srbska manjšina na Kosovu s tem, ko poskuša tam razviti vzporedne srbske

institucije, ostaja prepuščena sama sebi. Srbija želi doseči svojo pravico na mednarodnem sodišču v Bruslju. V primeru Kosova ima močne argumente, zato Srbija resno računa, da bo sodišče odločilo v njen prid. V tem primeru je na Kosovu mogoče pričakovati nov val nasilja z regionalnimi implikacijami. V spopadu srbskega in albanskega antagonizma utegne hitro priti do novega nasilja na Kosovu. Red in upoštevanje zakonov na Kosovu zagotavlja evropska misija EULEX (*angl. European Union Rule of Law Mission in Kosovo*), ki je bila kot doslej največja civilno-policijska misija v pokrajino poslana na podlagi resolucije Združenih narodov 1244 (EULEX Kosovo). Med kosovskimi Srbi misija EULEX nima legitimnosti. Potem ko je bilo znano, da bo podpisan sporazum o sodelovanju med misijo EULEX in srbskim notranjim ministrstvom, je nasilno protestiralo albansko gibanje na Kosovu *Vetëvendosje (Samoodločba)* pod vodstvom Albina Kurtija, ki si prizadeva za popolnoma samostojno državo (Shala 2009). Tudi politični vrh kosovskih Albancev je menil, da EULEX ne more podpisovati sporazumov s Srbijo mimo kosovske vlade. Kosovo je daleč od popolnoma samostojne države. Varnostni položaj na Kosovu ni stabilen. Kosovska vlada namreč nima popolnega nadzora nad državno mejo. Med skorumpiranim političnim vodstvom nove kosovske države ni resnične pripravljenosti, da resno zaustavi razraščanje organiziranega kriminala. Gospodarsko-socialne razmere na Kosovu so veliko bolj katastrofalne kot v Makedoniji. Velika brezposelnost med albansko mladino na Kosovu ustvarja velik bazen za mobilizacijo kriminalcev in bojevnikov. Infrastruktura se ne razvija sorazmerno s povečevanjem kosovskega prebivalstva. Primer nastanka kosovske države je lahko povod za nastanek *domino efekta* na Balkanu. Kosovu bi utegnili slediti Republika srbska, zahodna Makedonija in južna Srbija. Primer Kosova je sprožil polemike tudi v širši mednarodni skupnosti. Kosovo utegne dolgoročno imeti negativne implikacije na regionalno varnost. Čeprav je z oblikovanjem Kosovskih zaščitnih sil (Foniqi-Kabashi 2009) Kosovo že razvilo potencial za obrambo države, pa resnične varnostne razmere niso zrele za odhod enot KFOR-ja iz pokrajine. Makedonija se mora sprijazniti, da ima novega soseda. Oči mednarodne skupnosti so uprte v Kosovo. Makedonija si mora, v sodelovanju s kosovskimi oblastmi, prizadevati za vpostavitev nadzora nad mejo s Kosovom. Napeti notranji medetnični odnosi v kombinaciji s čezmejnimi povezovanjem organiziranega kriminala zdaj predstavljajo večje tveganje za makedonsko varnost kot dogajanje na Kosovu. Kosovska država lahko pozitivno prispeva k regionalni varnosti ali pa negativno vpliva na gospodarsko povezovanje (Delević 2007). Razmere na Kosovu utegnejo dolgoročno ogroziti varnost v Makedoniji ob morebitni okrepitvi panalbanskega gibanja, v katerem bo Kosovo, z geografskega vidika, verjetno imelo osrednji položaj.

7 ZAKLJUČEK

Splošne značilnosti Makedonije so periferna geostrateško pomembna lega, reliefna zaprtost, etnična heterogenost prebivalstva in gospodarska zaostalost. Makedonija je v specifičnem varnostnem položaju, zato je varnostne razmere v državi treba analizirati večdimenzionalno. Varnostne razmere v Makedoniji niso samo notranji problem. To pomeni, da je v analizo treba vključiti tudi regionalne varnostne razmere. Spremembe in izzivi v zunanjem varnostnem položaju imajo neposredne implikacije na notranje varnostne razmere. Velja tudi obratno. Ob morebitni zaostitvi notranjih varnostnih razmer se zamaje tudi regionalna stabilnost. Na podlagi analiziranj posameznih dejavnikov ogrožanja varnosti lahko sklenem, da so notranje varnostne razmere v Makedoniji manj stabilne od regionalnih. Makedonijo ogrožajo izzivi, ki jih s seboj prinašata globalizacija in tranzicija. Proces globalizacije je internacionaliziral nevarnosti, kot sta mednarodni terorizem in organizirani kriminal. Makedonija meji na Kosovo, ki je osrednji potencialni varnostni problem v regiji. Poleg tega se zdi, da makedonska država med Srbi, Bolgari in Grki velja za umetno tvorbo. Nahaja se v varnostnem vakuumu, v katerem mora ohranjati svojo nacionalno identiteto v odnosih s sosednjimi državami ter vzdrževati varnostno ravnotežje med največjima etničnima skupinama v državi. Zanesljivo zagotovilo varnosti Makedoncev pomeni članstvo v zvezi Nato, ki pa se je znova odmaknilo za nedoločen čas. Makedonija je reliefno zaprta država. S severa, zahoda, vzhoda in proti jugu je namreč zaprta s težko prehodnimi gorskimi verigami. Geografski položaj Makedonije je s prometnega vidika strateško izredno pomemben in skupaj z ustrezno infrastrukturo pomeni pomembno razvojno perspektivo za prihodnost. Albanci imajo največji delež med makedonskim prebivalstvom. Največ albanskega prebivalstva živi v občinah Tetovo, Gostivar in Struga. V vseh občinah, v katerih imajo večino, Albanci izvajajo različne oblike asimilacijskih pritiskov na nealbanske manjšine. Tetovo velja za prestolnico makedonskih Albancev. Kumanovo, Tetovo in Gostivar z okolico so glavno prebivalstveno jedro Makedonije. Da bi vlada preprečila krepitve medetničnih napetosti in pripravljenost mladih, da sežejo po orožju, mora poskrbeti za višjo stopnjo zaposlitve predvsem med albanskim prebivalstvom. Brez možnosti za zaposlitev se utegneta med mladim prebivalstvom pojaviti frustracija in pesimizem. Posledice takšnih razmer so lahko vse več kriminala, siva ekonomija, krepitev etničnih napetosti in povečanje nezaupanja v državne institucije. Generator nezaupanja državljanov v oblast je korupcija, ki je v Makedoniji še posebej trdovratna in navzoča na vseh ravneh družbenega življenja. V Makedoniji govorimo o bietnični sistematični korupciji. Tu ne gre zgolj za obstoj korupcije, ampak ta celo pospešuje prepad med Albanci in Makedonci. Etnično dokaj čisto območje makedonskih Albancev leži

na severozahodu Makedonije in se preko meja nadaljuje v Albanijo in na Kosovo, medtem ko nelegalne mejne prehode nadzorujejo albanske kriminalne skupine. Zdajšnja stopnja demografske rasti etničnih Albancev, etnično homogena albanska poselitvena območja ter relativno veliko število moških v občinah z večinskim albanskim prebivalstvom utegnejo ogroziti varnostne razmere v državi. Generacija prihodnjih albanskih upornikov v Makedoniji je šele na pohodu, če vladi ne bo uspelo izboljšati ekonomskih razmer v državi.

Sklenitev Ohridskega sporazuma je frustrirala Makedonce, medtem ko so Albanci dosegli pomembne politične cilje. Konflikt je povzročil, da je med Albanci in Makedonci nastala še večja etnična polarizacija. Makedonci do Albancev ustvarjajo večjo etnično distanco kot do pripadnikov drugih narodov, živečih v Makedoniji. Takšna distanca med Albanci in Makedonci ekstremistom olajšuje mobilizacijo množic na bregovih etnične pripadnosti. Temeljni medetnični konflikt v Makedoniji se kaže na področju izobraževanja. Vprašanje visokega izobraževanja v Makedoniji je močno spolitizirano. V Makedoniji ne obstaja resnično dvojezično izobraževanje. Izobraževalne ustanove na vseh ravneh so etnično ločene. Makedonci s svojim konceptom ena država, en narod vztrajno zavračajo dejstvo, da imajo Albanci etnično, ekonomsko in politično zmogljivost za uresničevanje svojih interesov. Albanci imajo nacionalno zavest in se niso pripravljene podrediti procesom asimilacije in marginalizacije, zato bodo morali Makedonci za sožitje vseh narodov v skupni državi poiskati drugačen, bolj liberalen pristop. Kljub temu pa je Ohridski sporazum velik dosežek in podlaga za začetek dialoga med Albanci in Makedonci, saj so centralistične sile v Makedoniji še vedno na pohodu. Ob morebitnem vnovičnem izbruhu nasilja širših razsežnosti v Makedoniji je verjetno, da bi območje pod nadzorom upornikov sovpadlo z albanskim poselitvenim območjem v zahodni Makedoniji.

Hipoteza 1

Če se je z nastankom kosovske države zmanjšala verjetnost zunanjega ogrožanja makedonske varnosti, predpostavljam, da se je povečala notranja ogroženost, izhajajoč iz specifičnega varnostnega položaja Makedonije, v katerem gre za izrazito povezanost organiziranega kriminala, korupcije državne administracije in albanskega uporništva.

Tihotapljenje v Makedoniji je pojavna oblika delovanja organiziranega kriminala in skorumpirane državne administracije. Pojav tihotapljenja tako velikih razsežnosti, kot ga zaznavajo v Makedoniji, dolgoročno predstavlja resno tveganje. Obstaja povezava med kriminalnimi združbami, ki s svojimi dobički financirajo oborožene skupine v Makedoniji, na Kosovu ali v Albaniji. Možno pa je tudi nasprotno, da so oborožene skupine tudi same

vpletene v tihotapljenje. V Makedoniji obstaja povezava med organiziranim kriminalom in etnonacionalizmom. Skupna značilnost večine oboroženih incidentov v Makedoniji je kriminalna dimenzija. Pogosto gre za zaščito tihotapskih poti in za spopade med kriminalnimi tolpmami za prevlado na nelegalnem trgu ter za spopade med tihotapci in policijo. Nekateri albanski politiki v Makedoniji prihajajo iz vrst nekdanjih albanskih upornikov. Za Makedonijo je značilna povezanost in soodvisnost delovanja državne administracije, kriminalnih organizacij in terorističnih skupin. V analizi varnostnih razmer v Makedoniji se ni mogoče izogniti kriminalni razsežnosti. Makedonija leži na križišču mednarodnih tihotapskih poti. Slabe ekonomske razmere, vojna v Bosni, nemiri v Albaniji leta 1997 in vse hujše napetosti na Kosovu so ustvarile ugodne razmere za pojav kriminala v Makedoniji. Na razraščanje kriminala sta vplivali tudi korupcija na vseh ravneh državne administracije in slabo nadzorovana državna meja. Razmere na Kosovu in v Albaniji so neposredno vplivale na povečanje kriminalnih dejavnosti v Makedoniji. Zahodni del Makedonije je poseljen z večinskim albanskim prebivalstvom, ki se preko državne meje nadaljuje tako v Albanijo kot na Kosovo. Ekonomska deprivacija med albanskim prebivalstvom v regiji in nacionalistična gibanja ustvarjajo ugodne razmere za rekrutacijo mladih kriminalcev. Makedonija leži na tako imenovani balkanski heroinski poti. V Makedoniji deluje več organiziranih kriminalnih mrež, ki se ukvarjajo s tranzitom in prodajo mamil. Delovanje albanskih uporniških skupin in drugih lokalnih oboroženih paravojaških enot je bilo tudi v interesu kriminalnih organizacij. Tihotapstvo v regiji je cvetelo na območjih pod nadzorom uporniških paravojaških skupin. Uporniške skupine so večkrat aktivno sodelovale pri tihotapljenju ljudi in mamil v zameno za orožje in strelivo. Spopadi med policijo in kriminalci na območju tromeje med Makedonijo, Kosovom in Srbijo so še vedno pogost pojav. Za regijo je značilna tudi velika količina lahkega pehotnega orožja in streliva v nezakoniti lasti albanskega prebivalstva in pomeni potencialno grožnjo varnosti v Makedoniji. Organizirani kriminal na več smereh vpliva na destabilizacijo varnostnih razmer v regiji. Organizirani kriminal se je v Albaniji in na Kosovu razvil v razmerah izredne ekonomske zaostalosti. Zaradi močne politične, sorodstvene in ekonomske povezanosti pa je organizirani kriminal pritegnil Albance, živeče v zahodni Makedoniji. V brezizhodnem ekonomskem položaju so bili zahodnomakedonski Albanci dovzetnejši za kriminal. Ta je bil v boju Albancev za pravice v Makedoniji leta 2001 močan povezovalni in mobilizacijski dejavnik. Z razraščanjem albanskih kriminalnih mrež v zahodni Makedoniji se hkrati povečuje prepad med Albanci in Makedonci. Na drugi strani se povečuje strah Makedoncev pred vse večjo samozavestjo Albancev in pred tem, da jim razmer v zahodni Makedoniji ne bi uspelo ohraniti pod nadzorom. Teroristične skupine se za potrebe financiranja svoje dejavnosti povezujejo z organiziranim kriminalom. Vpletene so predvsem v

tihotapljenje mamil, ljudi in orožja. Tihotapljenje heroina po balkanski heroinski poti se je okrepilo, dobički od preprodaje pa gredo tudi terorističnim skupinam. Ob navzočnosti kriminala na Balkanu zlahka ugotovimo, kako nevarna za regionalno varnost je kombinacija organiziranega kriminala in terorizma. Varnostne agencije so preusmerile pozornost na pojav terorizma, medtem ko pogosto spregledajo povezave, ki se vzpostavljajo med organiziranim kriminalom in terorističnimi organizacijami. Organizirani kriminal že dolgo ni več geografsko omejen, ampak se povezuje s kriminalnimi organizacijami preko državnih meja. S svojo transnacionalno organiziranostjo je postal privlačen model za mednarodne teroristične organizacije, ki se organizirajo in delujejo podobno kot mednarodne kriminalne združbe (Wannenburg 2003).

Na Balkanu se ustvarja bipolarnost. Nekatere države so privlačnejše za tuje vlagatelje, medtem ko so druge na robu gospodarskega zloma. V teh državah nastajajo ugodne razmere za razvoj organiziranega kriminala, nacionalizma in terorizma. Slab ekonomski in varnostni položaj v teh državah pa sta pritegnila mednarodni terorizem, ki se je s tem nevarno približal Evropi. Na drugi strani pa trdno stoji srbska pravoslavna cerkev, ki še vedno pomeni grožnjo regionalni stabilnosti, podobno kot pomeni navzočnost islamskega fundamentalizma. Albance na Kosovu in v Makedoniji ne povezuje verska, ampak nacionalnost pripadnost, čeprav so skoraj vsi muslimani. Navzočnost *Al Kaide* v regiji ni zanemarljiva, čeprav teroristi Balkan uporabljajo predvsem za tranzit v ciljne države zahodne Evrope. Muslimanska in druge javnosti v Bosni in na Kosovu vidijo prihodnost svojih držav v integraciji v evroatlantske institucije, zato ni verjetno, da bi muslimanski ekstremizem v teh državah ušel izpod nadzora. Če pa se varnostne razmere na zahodnem Balkan ne izboljšajo, je pričakovati, da se bodo teroristične dejavnosti okrepile.

S tem ko Makedonija vztraja pri državi Makedoncev, se ohranjajo makedonska radikalna gibanja, ki utegnejo kratkoročno okrepiti delovanje albanskih terorističnih skupin v Makedoniji in mobilizirati radikalnejše albanske politične elite. Potencialna nevarnost za vnovično zaostrovanje razmer v regiji je še vedno tleča ideja o *Veliki Albaniji*, ki je bila izražena v Platformi za rešitev albanskega vprašanja. Ob morebitnih ugodnih družbenih in političnih razmerah, se utegnejo albanski uporniki vnovič združiti, tokrat na fronti, katere nosilec bo ANA.

Ni več dvoma, da trgovina z orožjem poteka predvsem preko Kosova, zato je nadzor kosovske meje skrb vzbujajoče varnostno vprašanje. Državna meja, ki sta jo s sporazumom iz leta 2001 bilateralno določili Zvezna republika Jugoslavija in Makedonija, je ločila albanske klane in družine, kar je povzročilo nezadovoljstvo med makedonskimi in kosovskimi Albanci. Spopadi v Makedoniji leta 2001 so izbruhnili ob meji s Kosovom. Makedonska državna meja

je pomemben dejavnik, ki neposredno in posredno vpliva na varnostne razmere v Makedoniji. Makedonija ima tranzitno geografsko lego, zato je mejni nadzor še pomembnejši. Leži v regiji, sestavljeni iz držav, ki so privlačne za organizirani kriminal. Kosovskega gospodarstva tako rekoč ni. Kosovo financira diaspora in dobiček od kriminala. Črna gora, kjer imajo največje število registriranih vozil na posameznika v Evropi, in Albanija sta priobalni državi z odličnimi pogoji za mednarodno povezovanje z organiziranimi kriminalnimi združbami. V Makedonijo nenehno doteka nezakonito orožje, ki je del organizirane trgovine z orožjem. Kakršnokoli organizirano tihotapljenje širokih razsežnosti v kombinaciji s korumpirano državno administracijo na vseh ravneh in slabo nadzorovano makedonsko državno mejo pomeni veliko notranje in zunanje varnostno tveganje. Nadzor makedonske državne meje otežuje izredno zahteven teren. Relief s svojo razgibanostjo omogoča tihotapcem izbiro dobro prikritih smeri premika. Gorovje Šar planine je bilo med spopadi leta 2001 v Makedoniji pod nadzorom albanskih upornikov. Danes je območje pod nadzorom kriminalnih združb, ki poskušajo ohraniti monopol nad tihotapskimi tokovi. Večina varnostno zanimivih dogodkov v Makedoniji se je zgodila na meji ali v obmejnem območju.

Makedonska državna meja je eno od žarišč varnostnega tveganja. Makedonskim oblastem ni uspelo ohraniti nadzora nad državno mejo. Varnostno vprašanje državne meje se multiplicira v kombinaciji z zahtevnim terenom, po katerem poteka meja, visoko stopnjo korupcije na vseh ravneh državne administracije, mejnih organov in policije, z navzočnostjo dobro organiziranega kriminala s transnacionalnimi povezavami, z nesposobnostjo sosednjih držav za vzpostavitev nadzora državne meje, odsotnostjo resnične politične volje državnih oblasti v regiji in zveze Nato, da bi zajezile tihotapske tokove, s tranzitno geografsko lego ter s splošnimi varnostno-političnimi razmerami v posameznih balkanskih državah v regiji.

V analizi lahko sklenem, da gre v Makedoniji za zapleten konglomerat etničnih napetosti, uporniških skupin, organiziranega kriminala, nekoliko manj terorizma, korupcije državne administracije in boja za oblast med političnimi elitami. Z razglasitvijo neodvisnosti Kosova se je kratkoročno povečala regionalna varnost, saj so se umirile strasti tako na albanski kot na srbski strani. Izhajajoč iz vzajemne povezanosti notranje in zunanje varnosti v Makedoniji, menim, da se je s povečanjem zunanje varnosti zmanjšala notranja varnost. Dejavniki, ki vplivajo na notranje varnostne razmere so v Makedoniji okrepljeni znova stopili v ospredje. Na podlagi delnih zaključkov analize lahko postavljeno hipotezo potrdim.

Hipoteza 2

Neodvisnost Kosova ugodno vpliva na regionalne varnostne razmere, vendar dolgoročno ne predstavlja zagotovila za ohranitev stabilnih varnostnih razmer v Makedoniji.

Vprašanje razrešitve statusa Kosova je zapleteno. Jasno je, da so z enostransko razglasitvijo neodvisnosti Kosova nekatera odprta vprašanja za Makedonce postala preprostejša. Leto dni po razglasitvi neodvisnosti je minilo brez večjega nasilja, čeprav so z obeh strani poročali o oboroženih skupinah, ki so bile z orožjem pripravljene obraniti Kosovo. Obdobje tik pred razglasitvijo neodvisnosti Kosova so zaznamovali številni posamični incidenti in provokacije, vendar je srbski policiji, UNMIK-u in enotam KFOR-ja na Kosovu uspelo ohraniti položaj pod nadzorom. Srbska vlada se je znašla v težavnem položaju. V približevanju evropskim integracijam je morala umiriti strasti, ki so se med srbskimi množicami vnovič razvemale zaradi Kosova. Napetosti so se na srbski strani sprostile v množičnih protestnih shodih, medtem ko so na albanski strani evforično slavili zmago. Mlajše srbske generacije se s Kosovom ne obremenjujejo preveč, medtem ko so srbski intelektualci izgubili zaupanje v pravičnost mednarodne skupnosti. Srbija ni priznala neodvisne države Kosovo. Na mednarodnem sodišču je vložila tožbo, zato enostranska odcepitev Kosova še ni dobila epiloga. Status Kosova je zdaj jasen, vendar se je treba vprašati, ali se status ne bo spremenil, potem ko bo pristojno sodišče odločilo v zadevi. Četudi je status razrešen, to še ni zagotovilo, da bo Kosovo dolgoročno ohranilo pozitiven vpliv na varnost v Makedoniji. Kosovo je nestabilna država s katastrofalnim gospodarstvom. Organizirani kriminal je zdaj *gonilo kosovskega gospodarstva*. Albanci na Kosovu, v Makedoniji in Albaniji so močno geografsko, kulturno in ekonomsko povezani. Kosovo je močan mobilizacijski dejavnik Albancev v sosednjih državah in v tujini. Žarišče upora v Makedoniji, južni Srbiji in na Kosovu je bilo na albanskih poselitvenih območjih. Uporniško gibanje ni bilo omejeno na ozemlje posamezne države. Najbolj kritičen je nadzor meje s Kosovom zaradi nedostopnosti in večje pogostnosti tako zakonitega kot nezakonitega prehajanja meje. Problematične so predvsem številne tihotapske poti na meji z Makedonijo in na območju tromeje. Potem ko je Kosovo razglasilo neodvisnost, naj bi Makedonija s sporazumom vnovič definirala mejo med državama. Od novih kosovskih oblasti pa je odvisno, ali bodo pripravljene učinkovito nadzorovati državno mejo in preprečiti tihotapljenje. Bombni napadi in strelski obračuni v Makedoniji in širši regiji, to je na Kosovu in v južni Srbiji, so še vedno pogost pojav. Čas bo pokazal, ali bo odcepitev Kosova vodila v nadaljnjo atomizacijo regije. Če se za odcepitev odločijo tudi makedonski Albanci, se utegnejo vnovič zaostri razmere v regiji. V tem primeru se lahko znova odpre tudi vprašanje Albancev v južni Srbiji. Severozahodni del

Makedonije poseljujejo etnični Albanci, s čimer tudi Makedonija postaja del *albanskega vprašanja*. Povoda za zaostritev razmer med največjima etničnima skupinama v Makedoniji sta lahko nerešeno vprašanje meje s Kosovom, ki tako rekoč razdeljuje etnično homogena albanska območja, in v pripravljenosti Makedonije, da oblikuje državo, ki bo malo manj »makedonska«. Oboroženi incidenti po vsej Makedoniji kažejo na obstoj radikalnih sil v državi. Dogodki, ki so sledili vojni na Kosovu, sovpadajo z idejo o združitvi vseh Albancev v *Veliko Albanijo*. Tirana je uradno zanikala *velikoalbanski projekt*, zato so se albanske radikalne sile zadovoljile z idejo o *Velikem Kosovu*. Čeprav velja za slabo organizirano in brez jasne identitete, je skrb vzbujajoče to, da je ANA še vedno navzoča in dejavna ne samo v Makedoniji, ampak tudi v širši regiji.

Enostranska razglasitev neodvisnosti Kosova še ni dobila epiloga na mednarodnem sodišču. Kosovo je še vedno gospodarsko in socialno nestabilna država. Ne obstaja realno zagotovilo, da se bodo Albanci v prihodnosti zadovoljili s samostojnim Kosovom. V regiji so se ohranile radikalne sile, ki lahko tudi z nasilnimi incidenti poskušajo dokazati, da obstoj kosovske države ni možen. Na podlagi oblikovanih zaključkov te analize lahko postavljeno hipotezo potrdim.

8 LITERATURA

Academy of Sciences of Albania. 1998. *Platform For The Solution Of The National Albanian Question*. Tirana: Academy of Sciences of Albania.

Amnesty International. 2003. *Republic of Macedonia: Continuing failure by the Macedonian authorities to confront police ill-treatment and torture*. Dostopno prek: <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR65/008/2003/en> (13. december 2009).

Aršić, Stanislav. 2001. Kriza v Makedoniji: V vrtincu državlanske vojne. *Revija obramba* 33 (4): 10-13.

Arsovska, Jana. 2008. Countering criminals - Macedonia's fight against organised crime. *Jane's Intelligence Review*, 1. februar. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/jir/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2008/jir10299.htm@current&QueryText=%3CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Countering+%3CAND%3E+criminals%29%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Countering+%3CAND%3E+criminals%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Countering+%3CAND%3E+criminals%29%29%29%29%29&Prod_Name=JIR& (13. januar 2010).

Assembly of the Republic Macedonia. 2009. *Constitution of the Republic Of Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.sobranie.mk/en/default.asp?ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF> (14. december 2009).

B92. 2007. Albanian group claims responsibility for Tetovo clashes. Dostopno prek: <http://www.b92.net/eng/> (14. december 2009).

Bajić, Željko. 2001. *Makedonski vjerski mozaik*. Dostopno prek: <http://www.aimpress.ch/dyn/dos/archive/data/2001/11206-doss-01-05.htm> (11. december 2009).

Barnett, Neil. 2001. Kfor tracks evolution of Albanian radicals. *Jane's Intelligence Review*, 1. maj. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/jir/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2001/jir00185.htm@current&QueryText=%3CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Kfor+%3CAND%3E+tracks+%3CAND%3E+evolution+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Albanian+%3CAND%3E+radicals%29%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Kfor+%3CAND%3E+tracks+%3CAND%3E+evolution+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Albanian+%3CAND%3E+radicals%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Kfor+%3CAND%3E+tracks+%3CAND%3E+evolution+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Albanian+%3CAND%3E+radicals%29%29%29%29%29&Prod_Name=JIR& (13. januar 2010).

BBC News. 2002. Analysis: Macedonia's shaky peace. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1869822.stm> (14. december 2009).

--- 2005. Indicted PM still Kosovo 'hero'. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4339223.stm> (21. marec 2008).

--- 2008a. Profile: Hashim Thaci. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7133515.stm> (18. marec 2008).

--- 2008b. Kosovo MPs proclaim independence. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7249034.stm> (1. februar 2009).

Case, Dillon in Nikola Gaon. 2006. *Cross-border co-operation in the southern Balkans*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/item/20040.html> (14. december 2009).

Chossudovsky, Michel. 1997. *Kosovo 'freedom fighters' financed by organized crime*. Dostopno prek: <http://www.hartford-hwp.com/archives/62/296.html> (13. december 2009).

Churcher, Bob. 2003. *Preshevo/Kosovo Lindore- A Continuing Cause For Concern*. England: Conflict Studies research Centre, Defence Academy of the United Kingdom.

CIA Factbook. 2007a. *Geography*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (3. maj 2007).

--- 2007b. *People, Language*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (4. maj 2007).

--- 2007c. *People, Religions*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (4. maj 2007).

--- 2007č. *Economy*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (17. september 2007).

Colin, Irwin. 2002. Peace, Stability and Elections: An Opinion Poll and Its Implications. *The Global Review of Ethnopolitics* 2 (1): 62-74.

Council of Europe. 2001. *Ohrid Framework Agreement*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/police_and_internal_security/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp (14. december 2009).

Daily Times. 2006. Al Qaeda men have been transiting Balkans for years. Dostopno prek: http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=2006\04\18\story_18-4-2006_pg4_2 (14. december 2009).

Daskalovski, Zhidas. 2002. Language and Identity: The Ohrid Framework Agreement and Liberal Notions of Citizenship and Nationality in Macedonia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* (1/2002): 13-27.

Delević, Milica. 2007. Regional cooperation in the Western Balkans. European Union Institute for Security Studies. *Chaillot Paper* n° 104. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp104.pdf> (25. december 2009).

Delo. 2006. Umrl Ibrahim Rugova. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/20625> (16. marec 2008).

--- 2007. Srbija zaenkrat ne bi posredovala. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o247266> (7. februar 2009).

Dobovšek, Bojan. 1997. *Organizirani kriminal*. Ljubljana: Unigraf.

Donia, J. Robert. 2007. *Nacionalizem in verski ekstremizem v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu od leta 1990*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm> (14. december 2009).

Erlanger, Steven. 2001. Rebels Hope to Shift Borders in Balkans, Diplomats Say. *The New York Times*, 19. marec. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2001/03/19/world/rebels-hope-to-shift-borders-in-balkans-diplomats-say.html?scp=1&sq=Rebels%20Hope%20to%20Shift%20Borders%20in%20Balkans,%20Diplomats%20Say&st=cse> (21. marec 2008).

EULEX Kosovo. European Union Rule of Law Mission. 2009. *What is EULEX?* Dostopno prek: <http://www.eulex-kosovo.eu/?id=2> (14. december 2009).

Federal Research Division. 2003. *Report: Nations Hospitable to Organized Crime and Terrorism*. Washington D.C.: Congressional Research Service.

Foniqi-Kabashi, Blerta. 2009. Kosovo Security Force begins, draws criticism from Serbia. *South European Times*, 22. januar. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/homepage/ (31. avgust 2009).

Foreign Affairs Defence and Trade Division, Congressional Research Service. 2001. *CRS Report for Congress, Macedonia: Country Background and Recent Conflict*. Washington: Foreign Affairs Defence and Trade Division.

General Assembly. 2004. *Maintenance of international security good neighbourliness, stability and development in South-Eastern Europe*, A/RES/59/59, sprejeta 16. december 2004. Dostopno prek: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A%2FRES%2F59%2F59&Submit=Search&Lang=E (11. december 2009).

General Secretariat of National Statistical Service of Greece. Dostopno prek: http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-themes?p_param=A1604 (11. december 2009).

Global Policy Forum. 2000. *Belgrade Awaits UN Response Over Clearing Rebels Out of Serbia*. Dostopno prek: <http://www.globalpolicy.org/> (23. marec 2008).

Government of the Republic of Macedonia. 2006. *Program of the Government of the Republic of Macedonia (2006-2010)*. Skopje.

Greenberg, Robert. 2001. *NATO's Credibility in Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.fpif.org/fpiftxt/297> (10. december 2009).

Grizold, Anton. 1999. *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko varnostna šola.

Hedges, Chrish. 1999a. Kosovo s Next Masters ? *Foreign Affairs* 78 (3): 24-42.

--- 1999b. Crisis In The Balkans: The Separatists; Leaders of Kosovo Rebels Tied to Deadly Power Play. *The New York Times*, 25. junij. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1999/06/25/world/crisis-balkans-separatists-leaders-kosovo-rebels-tied-deadly-power-play.html?scp=1&sq=Crisis%20In%20The%20Balkans:%20The%20Separatists;%20Leaders%20of%20Kosovo%20Rebels%20Tied%20to%20Deadly%20Power%20Play.&st=cse> (13. januar 2010).

Helsinki Comitee for Human Rights of the Republic of Macedonia. 2001. *Annual report for year 2001*. Dostopno prek: <http://www.mhc.org.mk/default-EN.asp?ItemID=C880BF2DE1FD5846941FCE9B70B54841> (1. marec 2009).

Helsinki Commitee for Human Rights. 2008. *Republic of Macedonia Annual Country Report 2008*. Dostopno prek: <http://www.mhc.org.mk/default-EN.asp> (14. december 2009).

Hislope, Robert. 2003. *Political Corruption and Interethnic Coalitions. The Crisis in Macedonia*. Providence, Rhode Island: Brown University.

Human Rights Watch. 2008. *Under Orders: War Crimes in Kosovo*. Dostopno prek: <http://www.hrw.org/en/reports/2001/10/26/under-orders-war-crimes-kosovo> (13. januar 2010).

International Crisis Group. 2002. *Macedonia's Public Secret: How corruption drags the country down. ICG Balkans Report N°133*. Skopje/Brussels: International Crisis Group.

--- 2004. *Pan-albanism: How big a threat to Balkan stability? Europe Report N° 153*. Tirana / Brussels: International Crisis Group.

International Helsinki Federation for Human Rights. 2001. *Memorandum: Macedonia: 'Lions' place the peace process in at risk*. Dostopno prek: http://www.ihf-hr.org/viewbinary/viewhtml.php?doc_id=1420 (1. marec 2009).

Interpol. 2009a. *Drugs, Heroin, Major transportation routes*. Dostopno prek: <http://www.interpol.int/Public/Drugs/heroin/default.asp> (13. december 2009).

--- 2009b. *People smuggling*. Dostopno prek: <http://www.interpol.int/Public/THB/PeopleSmuggling/Default.asp> (30. april 2009).

Jane's IntelWeb. 2007a. *Country Risk Daily Report & Terrorism Watch Report, Macedonia keen to resolve Kosovo border dispute*. Dostopno prek: <http://intelweb.janes.com/public/intelweb/index.shtml> (17. september 2007).

--- 2007b. *Country Risk Daily Report & Terrorism Watch Report, Balkan countries expand free trade agreement*. Dostopno prek: <http://intelweb.janes.com/public/intelweb/index.shtml> (17. september 2007).

Jane's Sentinel. 2008a. *World Insurgency and Terrorism, Serbia and Montenegro, Kosovo Liberation Army*. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/BALK_doc_view.jsp?Sent_Country=Kosovo&Prod_Name=BALK&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/balksu/balka066.htm@current#toclink-j2831213198455895 (13. januar 2010).

--- 2008b. *Country Risk Assessment-The Balkans, Serbia, Kosovo, Political Profiles*. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/BALK_doc_view.jsp?Sent_Country=Kosovo&Prod_Name=BALK&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/balksu/balka053.htm@current#toclink-j2831213091835999 (13. januar 2010).

--- 2008c. *Jane's World Insurgency and Terrorism, Liberation Army of Presevo, Medvedja and Bujanovac (UCPMB)*. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/BALK_doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/sent/balksu/balka038.htm@current&Sent_Country=Serbia&Prod_Name=BALK&QueryText=%3CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Liberation+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Presevo+%3CAND%3E++Medvedja++%3CAND%3E++Bujanovac+%3CAND%3E+%5C

%28UCPMB%5C%29%29+%3CIN%3E+body%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Liberation+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Presevo+%3CAND%3E++Medvedja++%3CAND%3E++Bujanovac+%3CAND%3E+%5C%28UCPMB%5C%29%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Liberation+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Presevo+%3CAND%3E++Medvedja++%3CAND%3E++Bujanovac+%3CAND%3E+%5C%28UCPMB%5C%29%29+%3CIN%3E+body%29%29%29%29#toclink-j1931169047448332 (13. januar 2008).

--- 2008č. *Jane's World Insurgency And Terrorism, National Liberation Army (NLA)*. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/BALK_doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/sent/balksu/balka038.htm@current&Sent_Country=Serbia&Prod_Name=BALK&QueryText=%3CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Liberation+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Presevo+%3CAND%3E++Medvedja++%3CAND%3E++Bujanovac+%3CAND%3E+%5C%28UCPMB%5C%29%29+%3CIN%3E+body%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Liberation+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Presevo+%3CAND%3E++Medvedja++%3CAND%3E++Bujanovac+%3CAND%3E+%5C%28UCPMB%5C%29%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Liberation+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+of+%3CAND%3E+Presevo+%3CAND%3E++Medvedja++%3CAND%3E++Bujanovac+%3CAND%3E+%5C%28UCPMB%5C%29%29+%3CIN%3E+body%29%29%29%29#toclink-j1931169047448332 (24. marec 2008).

--- 2009a. *Macedonia, Former Yugoslav Republic of, Demography*. Dostopno prek: http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of& (13. januar 2010).

--- 2009b. *Macedonia, Former Yugoslav Republic of, Demography, Religion*. Dostopno prek: http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of& (13. januar 2010).

--- 2009c. *Macedonia, Former Yugoslav Republic of, Internal Affairs*. Dostopno prek: http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of& (13. januar 2010).

--- 2009č. *Macedonia, Former Yugoslav Republic of, Security*. Dostopno prek: http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of& (13. januar 2010).

--- 2009d. *Jane's Sentinel Security Assessment, Macedonia, Former Yugoslav Republic of*. Dostopno prek: [http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp? Prod_Name=](http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=)

BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of& (13. januar 2010).

--- 2009e. *Jane's World Insurgency and Terrorism, Albanian National Army-AKSh*. Dostopno prek: [http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/BALK_doc_view.jsp? Sent_Country=Serbia&Prod_Name=BALK&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/balksu/balka038.htm@current#toclink-j1931169047452066](http://www4.janes.com/subscribe/sentinel/BALK_doc_view.jsp?Sent_Country=Serbia&Prod_Name=BALK&K2DocKey=/content1/janesdata/sent/balksu/balka038.htm@current#toclink-j1931169047452066) (8. februar 2009).

--- 2009f. *Macedonia, Former Yugoslav Republic of , Internal affairs: The Civil War*. Dostopno prek: [http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp? Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of&](http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of&) (13. januar 2010).

--- 2009g. *Macedonia, Former Yugoslav Republic of; Security and foreign forces, Police*. Dostopno prek: [http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp? Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of&](http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of&) (13. januar 2010).

--- 2009h. *Janes Sentinel Security Assessment, Macedonia, Former Yugoslav Republic of, External Affairs*. Dostopno prek: [http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp? Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of&](http://sentinel.janes.com/docs/sentinel/BALK_country.jsp?Prod_Name=BALK&Sent_Country=Macedonia,%20Former%20Yugoslav%20Republic%20of&) (13. januar 2010).

Južnič, Stane. 1992. Kje je Makedonija in kdo (so Makedonci) je Makedonec. *Teorija in praksa* XXXIX (11-12): 1163-1175.

Karpat, Can. 2006a. Hashim Thaci or When the Little Red-Cap's Wolf is Tamed. *Axis Information and Analysis*, 4. januar. Dostopno prek: <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=561> (18. marec 2008).

--- 2006b. Ramush Haradinaj: a Bomb for Kosovar Politics. *Axis Information and Analysis*, 13. marec. Dostopno prek: <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=730> (21. marec 2008).

--- 2006c. Southern Serbia: The second Kosovo? *Axis Information and Analysis*, 21. februar. Dostopno prek: <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=689> (23. marec 2008).

--- 2006č. Southern Serbia, or the Albanian "Motive-Hunting". *Axis Information and Analysis*, 24. april. Dostopno prek: <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=809> (23. marec 2008).

--- 2006d. Divine Equilibrium: The Macedonia-Kosovo-Albania Axis. *Axis Information and Analysis*, 2. maj. Dostopno prek: <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=825> (14. avgust 2009).

--- 2006e. Macedonia – Kosovo – Serbia Axis: a Hidden Crisis. *Axis Information and Analysis*, 23. maj. Dostopno prek: <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=876> (30. avgust 2009).

Khakee, Anna in Florquin Nicolas, ur. 2003. *Special Report: Kosovo and the Gun, A Baseline Assessment of Small Arms and Light Weapons in Kosovo*. Geneva, Kosovo: A joint publication of the United Nations Development Programme and the Small Arms Survey.

Klemenčič, Matjaž. 2003. Pregled zgodovine Makedonije in Makedoncev od naselitve Slovanov v 6. stoletju do samostojne države s spornim imenom v 21. stoletju. V *Zbornik Janka Pleterskega*, ur. Oto Luthar in Jurij Perovšek, 91-110. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kopušar, Edvard. 2005. *Makedonija: Naprej z novim predsednikom in oslABLjeno opozicijo*. Dostopno prek: <http://www.ifimes.org/default.cfm?Jezik=si&Kat=10&ID=83&Find=macedonia&M=10&Y=2005> (13. december 2009).

Koreni, Lista Srba u rasejanju. 2007. U Kruševcu se formira Garda svetog cara Lazara. Dostopno prek: <http://www.koreni.net/modules.php?name=News&file=article&sid=1168> (7. februar 2009).

Kusovac, Zoran. 2000. Macedonian Army deploys in strength to Kosovo border. *Jane's Intelligence Review*, 1. julij. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/jir/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2000/jir00287.htm@current&Prod_Name=JIR&QueryText=%3CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Macedonian+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+deploys+%3CAND%3E+in+%3CAND%3E+strength+%3CAND%3E+to+%3CAND%3E+Kosovo+%3CAND%3E+border%29+%3CIN%3E+body%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Macedonian+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+deploys+%3CAND%3E+in+%3CAND%3E+strength+%3CAND%3E+to+%3CAND%3E+Kosovo+%3CAND%3E+border%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Macedonian+%3CAND%3E+Army+%3CAND%3E+deploys+%3CAND%3E+in+%3CAND%3E+strength+%3CAND%3E+to+%3CAND%3E+Kosovo+%3CAND%3E+border%29+%3CIN%3E+body%29%29%29%29 (13. januar 2010).

Lepavcov, Andrej. 2003. Ensuring Security of the ROM- a Priority for Accelerated Integration to Nato. V *Macedonia in Nato*, ur. Marjan Gjurovski, Zanet Ristoska, M.A. Oliver Bakreski, 163-165. Republic of Macedonia: Ministry of Defence.

Ljubljanske novice. 2007. Volitve v Makedoniji prinesle zmago desnosedinski koaliciji. Dostopno prek: <http://www.ljnovice.com/default.asp?podrocje=97&menu=92> (29. maj 2007).

Luciulli, W. Fabrizio. 2005. *International Terrorism and the Stability of the Western Balkans, 10th International Conference of the Albanian Atlantic Association*. Dostopno prek: <http://www.comitatoatlantico.it/indexEN.php> (28. april 2009).

Macedonian Cultural and Historical Resource Center. Dostopno prek: <http://faq.macedonia.org/history/12.2.html> (10. december 2009).

Markiewicz, Malgorzata. 2006. *Migration and remittances in Macedonia*. Skopje: Center for Economic Analyses (CEA).

Martin, Susan. 2004. *International Migration and Terrorism: Prevention, Prosecution and Protection*. Dostopno prek: http://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=137_0_3_0 (14. december 2009).

Matovski, Aleksandar. 2008. *Macedonia after Bucharest: avoiding another European failure in the Balkans*. Dostopno prek: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/FYR_of_Macedonia.pdf (10. december 2009).

Međimorec, Miroslav. 2001. The Macedonian Crisis -Terrorism, National Movement, or Struggle for Self - determination? *National security and the future* 3-4(2). Dostopno prek: <http://www.nsf-journal.hr/index.htm> (25. december 2009).

Memorial Institute for the Prevention of Terrorism, Terrorism Incidents and Significant Dates. Dostopno prek: <http://www.mipt.org/> (8. februar 2009).

Micevska, Maja. 2002. Macedonia's transition experience and potential for sustainable economic growth. *Economic and Business Review* 4 (3-4): 309-334.

Milenkoski, Mile in Jove Talevski. 2001. Delineation of the state border between the Republic of Macedonia and the Federal Republic of Yugoslavia. *IBRU Boundary and Security Bulletin* Summer 2001: 93-98.

Military Periscope. 2009. *Nations/ Alliances/ Geographic Regions, Non-aligned Europe, Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.militaryperiscope.com/nations/naeur/macedoni/worldboo/index.html> (7. september 2009).

Military Technical Agreement between the International Security Force ("KFOR") and the Governments of the Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Serbia. 1999. Dostopno prek: <http://www.nato.int/kfor/docu/docs/pdf/mta.pdf> (25. marec 2008).

Ministry of Defence. 1998. *White Paper of the Defence of the Republic of Macedonia*. Skopje.

--- 2003a. *National Security and Defence Concept of The Republic of Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.morm.gov.mk/index1en.htm> (15. september 2007).

--- 2003b. *Strategic Defence Review*. Dostopno prek: <http://www.morm.gov.mk/index1en.htm> (16. september 2007).

- 2005. *White Paper on Defence*. Dostopno prek: <http://merln.ndu.edu/whitepapers/Macedonia-2005.pdf> (11. december 2009).
- Ministry of Justice. 2004. *Strategy on the Reform of the Judicial System with Annexes Attached*. Skopje.
- Mirčev, Dimitrij. 1992. Kiro Gligorov: Neodvisnost Makedonije in možnosti za mir na Balkanu. *Teorija in praksa* XXXIX (11-12): 1155-1162.
- Mladina dnevnik*. 2009. Po volitvah v Makedoniji slavi desno-sredinska opozicija. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/dnevnik/84289/> (11. december 2009).
- National Statistical Institute*. Dostopno prek: http://www.nsi.bg/Index_e.htm (10. december 2009).
- Nikolovski, Zoran. 2008. Macedonia recognises Kosovo, Serbia reacts angrily. *South European Times*, 13. oktober. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2008/10/13/feature-02 (14. december 2009).
- North Atlantic Treaty Organisation. 2002. *Operation Essential Harvest*. Dostopno prek: <http://www.afsouth.nato.int/archives/operations/Skopje/harvest.htm> (13. december 2009).
- 2009. What is KFOR? Dostopno prek: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm (3. februar 2009).
- Obradović, Jelena. 2009. *Kosovo, One year on, ISS Opinion*. Dostopno prek: <http://www.iss.europa.eu/nc/actualites/actualite/browse/6/article/kosovo-one-yearon/> (10. december 2009).
- Ordanoski, Sašo. 2001. *Who exactly are the well-armed young men strutting through Skopje and who, ultimately, controls them?* Dostopno prek: <http://www.iwpr.net/> (14. marec 2009).
- OSCE. 2006a. *Election Observation Mission Final Report*. Warsaw: Office for Democratic Institutions and Human Rights, Former Yugoslav Republic of Macedonia Parliamentary Elections.
- 2006b. *Statement of Preliminary Findings and Conclusion- Corrected Version, Campaign Environment*. International Election Observation Mission, Former Yugoslav Republic of Macedonia Parliamentary Elections. Skopje: Office for Democratic Institutions and Human Rights.
- OSCE / ODIHR. 2004. *Former Yugoslav Republic of Macedonia 7. november 2004 referendum OSCE/ODIHR Observation Mission Final Report*. Warsaw: Office for Democratic Institutions and Human Rights.
- 2008. *Former Yugoslav Republic of Macedonia Early Parliamentary Elections 1 June 2008, Election Observation Mission Final Report*. Warsaw: Office for Democratic Institutions and Human Rights.

Prezelj, Iztok. 2002. *Kompleksno ogrožanje varnosti in nastajanje kompleksnih kriz*. Nacionalna in mednarodna varnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Radiotelevizija Slovenije. 2007. *Srbi in Albanci ne bodo ogrožali stabilnosti*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/albanci-in-srbi-ne-bodo-ogrozali-stabilnosti/77057> (28. september 2007).

--- 2008a. *Srbi napadli slovensko veleposlaništvo*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=news&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=165398&tokens=Kosovo+is+Serbia (1. februar 2009).

--- 2008b. *V Kosovski Mitrovici eksplozija pred ZN-om*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/v-kosovski-mitrovici-eksplozija-pred-zn-om/83469> (1. februar 2009).

--- 2008c. *Volitve v Makedoniji spremljalo nasilje*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/volitve-v-makedoniji-spremljalo-nasilje/88643> (14. december 2009).

--- 2008č. *Kosovo: vroča juha v balkanskem kotlu*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/kosovo-vroca-juha-v-balkanskem-kotlu/83210> (14. december 2009).

--- 2009a. *Makedonija: vladika Jovan v zapor*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/makedonija-vladika-jovan-v-zapor/38842> (11. december 2009).

Republic of Macedonia State Statistical Office. 2007. *Macedonia in figures*. Dostopno prek: http://www.stat.gov.mk/english/glavna_eng.asp (24. september 2007).

Robson, Tony. 2002. *Kosovo threatens to ignite fresh Balkan conflict*. Dostopno prek: <http://www.wsws.org/index.shtml> (14. december 2009).

Rogers, Ann. 2003a. Testing times ahead for Macedonia's tenuous security. *Jane's Intelligence Review*, 22. julij. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/jir/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2003/jir00680.htm@current&Prod_Name=JIR&QueryText=%3CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Testing+%3CAND%3E+times+%3CAND%3E+ahead+%3CAND%3E+for+%3CAND%3E+Macedonia%5C%27s+%3CAND%3E+tenuous+%3CAND%3E+security%29+%3CIN%3E+body%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Testing+%3CAND%3E+times+%3CAND%3E+ahead+%3CAND%3E+for+%3CAND%3E+Macedonia%5C%27s+%3CAND%3E+tenuous+%3CAND%3E+security%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Testing+%3CAND%3E+times+%3CAND%3E+ahead+%3CAND%3E+for+%3CAND%3E+Macedonia%5C%27s+%3CAND%3E+tenuous+%3CAND%3E+security%29+%3CIN%3E+body%29%29%29%29 (13. januar 2010).

--- 2003b. Macedonian clashes spark Ohrid fears. *Jane's Intelligence Review*, 17. september. Dostopno prek: http://www4.janes.com/subscribe/jir/doc_view.jsp?K2DocKey=/content1/janesdata/mags/jir/history/jir2003/jir00737.htm@current&Prod_Name=JIR&QueryText=%3

CAND%3E%28%3COR%3E%28%28%5B80%5D%28+Macedonian+%3CAND%3E+clashes+%3CAND%3E+spark+%3CAND%3E+Ohrid+%3CAND%3E+fears%29+%3CIN%3E+body%29%2C+%28%5B100%5D+%28%5B100%5D%28+Macedonian+%3CAND%3E+clashes+%3CAND%3E+spark+%3CAND%3E+Ohrid+%3CAND%3E+fears%29+%3CIN%3E+title%29+%3CAND%3E+%28%5B100%5D%28+Macedonian+%3CAND%3E+clashes+%3CAND%3E+spark+%3CAND%3E+Ohrid+%3CAND%3E+fears%29+%3CIN%3E+body%29%29%29 (13. januar 2010).

Saferworld's and Center for Peace and Disarmament Education. 2005. *Report of Project on small arms and security in South Eastern Europe. Turning the page: small arms and light weapons in Albania*. Dostopno prek: <http://www.seesac.org/publications/salw-surveys/1/> (22. december 2009).

Security Council. 1993. *Resolution 817, S/RES/817/1993*. Dostopno prek: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/203/74/IMG/N9320374.pdf?OpenElement> (9. december 2009).

Serbian Government. 2003. *Serbian Government disbands JSO*. Dostopno prek: <http://www.arhiva.serbia.sr.gov.yu/news/2003-03/25/328368.html> (7. februar 2009).

--- 2008a. *Parliament confirms Decision to annul illegal acts pertaining to Kosovo-Metohija's unilateral declaration of independence*. Dostopno prek: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=43294> (1. februar 2009).

--- 2008b. *Serbia shows it supports law, justice and freedom*. Dostopno prek: <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=43497> (1. februar 2009).

Shala, Blerim. 2009. *Politični odnosi na Kosovu dosegli kritično tačku*. *Dnevnik*, 28. avgust. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042293857> (13. januar 2010).

South Eastern and Eastern Clearinghouse. 2006. *South Eastern Europe SALW Monitor 2006, The Former Yugoslav Republic of Macedonia*. Dostopno prek: <http://seesac.org/salw-media-monitoring/media-monitoring-service/1/#> (13. december 2009).

South European Times. 2003. *Macedonia to Disband Lions Unit*. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2003/01/030129-SVETLA-001 (13. december 2009).

--- 2005. *Albania's Nano Denounces Extremist Elements in Macedonia*. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2005/08/09/nb-07 (8. februar 2009).

--- 2007a. *Etnički albanski PDP pridružio se vladajućoj koaliciji Makedonije, DPA napustila vladajuću koaliciju u Makedoniji*. Dostopno prek: <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bs/newsbriefs/setimes/newsbriefs/2007/05/21/nb-06> (29. maj 2007).

- 2007b. Macedonia says no current security risks, voices support for Kosovo negotiations. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2007/08/24/nb-08 (17. september 2007).
- 2007c. Karamanlis: Greece to veto Macedonia's EU, NATO bids if name issue not resolved. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/homepage/default (17. september 2007).
- 2007č. Serbian police conduct arrests after gathering of alleged Serb volunteers for Kosovo. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/newsbriefs/2007/05/06/nb-03 (7. februar 2009).
- 2007d. ANA paramilitaries patrolling northern Kosovo towns. Dostopno prek: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2007/11/14/feature-01 (13. december 2009).
- 24ur.com. 2008. Etnična delitev Kosova? Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/etnicna-delitev-kosova.html> (23. marec 2008).
- Švajncer J. Janez. 1998. *Vojna zgodovina*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Tatalović, Siniša. 1999. Etnični konflikti in varnost Makedonije. *Teorija in praksa* 36 (6): 14-25.
- Thackrah, John Richard. 2004. *Dictionary of Terrorism / Second Edition*. Routledge, New York, USA.
- The Heritage Foundation. 2007. *Index of Economic Freedom, Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.heritage.org/Index/Country/Macedonia> (21. september 2007).
- Thompson, Harvey. 2001. *Albanian separatists continue fighting in Kosovo buffer zone*, 14. februar. Dostopno prek: <http://www.wsws.org/articles/2001/feb2001/koso-f14.shtml> (25. marec 2008).
- The Organisation for Security and Cooperation in Europe*. Dostopno prek: <http://www.osce.org/> (11. december 2009).
- The World Bank. 2003. *FYR Macedonia Country Economic Memorandum Tackling Unemployment, Report No.26681-MK*. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/09/24/000090341_20030924132048/Rendered/PDF/266810MK.pdf (24. december 2009).
- 2005. *FYR Macedonia Poverty Assessment for 2002-2003, Report No.34324-MK*. Dostopno prek: http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2005/12/21/000090341_20051221144229/Rendered/PDF/343240MK.pdf (24. december 2009).

- 2009. *Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.worldbank.org.mk/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/MACEDONIAEXTN/0,,menuPK:304478~pagePK:141159~piPK:141110~theSitePK:304473,00.html> (24. december 2009).
- Toš, Niko in Mitja Hafner-Fink. 1998. *Metodologija družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Transparency International. 2008. *Corruption Perceptions Index 2005*. Dostopno prek: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2005 (10. januar 2008).
- Tudor, Radu. 2003. Mujahideen reported in Macedonia. *Jane's Intelligence Review*, 1. marec. Dostopno prek: <http://jir.janes.com/public/jir/index.shtml> (10. december 2009).
- Tunjić, Filip. 2004. *Vmesna evropa. Konfliktnost državnih teritorialnih meja*. Koper: Univerza na primorskem.
- United Nations Development Programme. 2003. *Thousands of illegal arms surrendered in UNDP-backed weapons collection programme in FYR Macedonia*. Dostopno prek: <http://www.reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900sid/ACOS-64BSRX?OpenDocument> (13. december 2009).
- 2007. *The Blue Ribbon Report*. Dostopno prek: <http://www.undp.org.mk/> (26. september 2007).
- United Nations. United Nations Interim Administration Mission in Kosovo. 2003. *Administrative Direction No. 2003/9, UNMIK/DIR/2003/9. Implementing UNMIK Regulation No. 2001/12 on the prohibition of terrorism and related offences*. Dostopno prek: http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2003ads/ADE2003_09.pdf (9. december 2009).
- 2005. *National Report on the implementation of the United Nations Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects*. Skopje: Republic of Macedonia.
- Vukadinović, Radovan. 2002. *Varnostni izzivi v jugovzhodni Evropi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wannenburg, Gail. 2003. Links Between Organised Crime and al-Qaeda. *South African Journal of International Affairs* 10 (2). Dostopno prek: <http://www.saiia.org.za/sa-journal-of-international-affairs/> (25. december 2009).
- Wikipedia. 2008. *Ibrahim Rugova*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Rugova (11. marec 2008).
- 2009a. *Republika Makedonija*. Dostopno prek: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Makedonija> (11. december 2009).

--- 2009b. *Terorizem*. Dostopno prek: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Terorizem> (14. december 2009).

--- 2009c. *Organizirani kriminal*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Organizirani_kriminal (14. december 2009).

Woehrel, Steven. 2005. *Islamic Terrorism and the Balkans*. CRS Report for Congress Washington D.C.: Congressional Research Service.

Žurnal24.si. 2008. Predčasne parlamentarne volitve v Makedoniji, Makedonci razpustili parlament. Dostopno prek: <http://www.zurnal24.si/svet/makedonci-razpustili-parlament-109645> (14. december 2009).